

DEBRECENI EGYETEM
Agrártudományi Centrum

**INTERDISZCIPLINÁRIS AGRÁR- ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA**

Doktori Iskola vezető
Prof. dr. Nagy János
MTA doktora

Témavezető
Dr. habil Baranyi Béla DSc

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

**A MAGYAR AGRÁRGAZDASÁG TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSÉNEK VIZS-
GÁLATA TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS TARTALOMELEMZÉSEL 1957-2005
KÖZÖTT**

Készítette:
Móré Marianna

Debrecen 2007.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	2
2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	7
2.1. Tömegkommunikáció, tömegkommunikációs eszközök.....	7
2.1.1. Fogalma, fejlődése, funkciói.....	7
2.1.2. A tömegkommunikációs eszközök magyarországi története.....	13
2.1.3. A tömegkommunikáció és a politika viszonya	19
2.1.3.2. A klasszikus szocialista modell: a Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és állásfoglalásai a tömegkommunikációról 1956 és 1989 között	19
2.1.3.3. Rendszerváltás és sajtószabadság	29
2.1.3.1. Médiahatalom és befolyásolás	30
2.2. Hatásméletek.....	33
2.3. A magyar mezőgazdaság történetének fontos állomásai 1956 és 2005 között	38
2.3.1 Politikai és gazdasági változások.....	39
2.3.2. Társadalmi változások	47
3. A KUTATÁS MÓDSZERE ÉS ANYAGA	51
3. 1. Tartalomelemzés	51
3.1.1. A tartalomelemzés modern definíciója	53
3.1.2. Mintavétel a tartalomelemzésben	59
3.2. A saját kutatás módszere és kódrendszere	67
3.3. A kutatás anyaga.....	72
3.3.1. Az elemzett sajtótermékek bemutatása.....	72
3.3.2 A kutatásban vizsgált sajtótermékek releváns újságcikkeinek száma	75
4. A KUTATÁS ELEMZÉSE, ÉRTÉKELÉS	77
4.1. A Magyar Mezőgazdaságban megjelent közlések elemzése	77
4.2. A Naplóban megjelent közlések elemzése.....	87
4.3. A Népszabadságban megjelent közlések tartalomelemzése	99
4.4. A vizsgált médiumokban megjelent közlések összevont tartalomelemzése..	114
5. ÖSSZEFOGLALÁS/SUMMARY	128
6. IRODALOMJEGYZÉK	137
7. PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK	144
8. ÁBRA- KÉP- és TÁBLÁZATJEGYZÉK	146

*"Én úgy vagyok, hogy már százezer éve
nézem, amit meglátok hirtelen."*

József Attila

1. BEVEZETÉS

Mindennapi tapasztalataink a tömegkommunikációs eszközök hatásának számtalan, bár nem túl jelentős példájával szolgálnak. Az időjárás-jelentésnek megfelelően öltözünk, egy reklám miatt veszünk meg valamit, számtalan módon reagálunk a média-hírekre. Olyan világban élünk, amelyben óriási mennyiségben áramlanak felénk a tudósítások, amelyeket befogadunk, és részévé válnak annak, amit tudunk. Családunkban és munkahelyünkön témává lesznek a hírek, médiaesemények, gondolkodunk arról, amit a lapokban olvasunk, a rádióban és televízióban hallunk. Az újságolvasók nem szakértő rétegei a személyes életszférától és a napi tapasztalatoktól távol eső gazdálkodási területekről és kérdésekről elsősorban a tömegkommunikációs eszközök útján kapnak információt, így például az ország mezőgazdasági potenciálját, helyzetét, fejlődését jelentős részben ezen információk alapján ítélik meg.

Napjainkban alig telik el hét, hogy a tömegkommunikációból ne érkezzenek hírek a mezőgazdaságról, a termés mennyiségéről, minőségéről, a gazdálkodást befolyásoló időjárásról, a támogatásokról, az utóbbi években a gazdatüntetésekéről. A hírek együtt járnak a mezőgazdaságból élők élethelyzetének-, a szakértelem fontosságának-, a gazdálkodás nehézségei és a politika összekapcsolásának-, az emberek személyes viszonyait meghatározó mezőgazdasági tartalmaknak-, az áruellátás, a kínálat és a fogyasztói árak alakulásának említésével. Ezek az újságolvasó ember előtt ismerős tények, történések, intézkedések a tömegkommunikáció által elénk tartott tükörben rajzolódnak olyanná, amilyenként megéljük. Ahogyan az újságok bemutatják, vagy éppen elnagyolják a részleteket, úgy veszünk róluk tudomást, ezeket a részleteket szembesítjük saját tapasztalatainkkal.

Pedagógus pályafutásom alatt kezdtem el foglalkozni újságírással - 14 évig dolgoztam különböző médiumokban. Televíziós híradó szerkesztőjeként is átéreztem annak

felelősségét, ahogyan a valóságot a televíziós hírszerkesztés törvényeként 1 perc 20 másodpercben megkíséreltem bemutatni. Próbáltam figyelemmel lenni arra is, hogy az általam fontosnak tartott közlés, valóban érdemes-e a közbeszédre. Az újságírói szakmai tudás azonban sohasem terjed ki arra, hogy a közlésekből származó hatásokat tendenciájában mérlegelje. Az újságíró nem foglalkozik azzal, hogy a nagy gyakorisággal közölt hírek az adott társadalmi-gazdasági kontextusban élő egyének figyelmét hogyan vonják magukra, és nem foglalkozik azzal sem, hogy a saját médiumában közölt hír hatását összevesse az ugyanazon témában, más médiumokban megjelenő hírrel, a szövegekben rejlő jelentések sokaságával.

Az integrált egyetem létrejötte óta a Debreceni Egyetem média-tanácsadójaként, a Pedagógiai Főiskolai Kar adjunktusaként azonban már új megvilágításban látom a hírek, tudósítások szerepét. Oktatóként gyakran kerülök abba a helyzetbe, amikor előadás végén a hallgatók az újságírói munka színvonalát bírálják, segítséget kérnek tőlem az értelmezésben, s várják a magyarázatot. A kérdésekre adott válaszaimat már nem csak az újságírói szakmai tudás, hanem az oktatóként megszerzett tömegkommunikációs elméleti tudás is megszabja. Munkámhoz kötődően mélyebben megismertem a hatáselméleteket, azokat az összefüggéseket, amelyek a tömegkommunikációs tartalmak és a közgondolkodás között rejlenek.

A médiumok hatásai nem, vagy legalábbis nem elsősorban egy-egy üzenetfolyamból kiragadott közléshez kötődnek, hanem az üzenetfolyam egészéhez. A tömegkommunikációs eszközök befolyásoló ereje abban rejlik, hogy az általuk tömegesen kibocsátott információövezőn a közönség olyan állandó és szerves összetevőjévé válik, amelyről nem lehet nem tudomást venni. Ebből - a részben a tömegkommunikáció által előállított és fenntartott kulturális környezetből - az egyén nem vonhatja ki magát, - hacsak nem akar teljesen kiszakadni kulturális közegéből. A médiumok hatása abban nyilvánul meg, hogy a közönség akarva-akaratlanul felismeri a tömegkommunikációs üzenetfolyamban megjelenő fontossági rangsorokat, és saját attitűdjeit, saját véleményét azokhoz méri. Lehetséges, hogy valaki semmit sem fogad el abból, amit a tömegkommunikáció nagy mennyiségben eljuttat hozzá. Véleménye, álláspontja azonban az adott társadalmi-kulturális kontextust meghatározó tartalmakhoz képest kap sajátos társadalmi töltést és jelentést, amelyeket jelentős részben a tömegkommunikációs eszközök tartanak napirenden.

A tömegkommunikációs hírfolyamból, újságok cikkeiből - a kontextusaikra vonatkozóan - megismételhető és érvényes következtetések a tartalomelemzés kutatási technikájának alkalmazásával vonhatók le. A tartalomelemzéssel a *Szociológiai Szemle* olvasójaként ismerkedtem meg. A folyóirat rendszeresen közölt sajtóelemzést e módszer alkalmazásával, s a közleményekben található irodalomjegyzék alapján sajátítottam el a tartalomelemzés technikáját. Az egyetem média-tanácsadójaként feladatom volt a sajtószemle készítése: az országos és a helyi sajtó rendszeres olvasása, abból az egyetemről szóló cikkek kigyűjtése, elemzése. A vizsgálatokat 2002-től az *Observer Médiafigyelő* szolgáltatásának felhasználásával végeztem. Az integráció utáni első években a Debreceni Egyetem médiaszerepléseinek vizsgálatakor még csak gyakorisági számítás-sal készítettem összehasonlító elemzést. Arra kerestem a választ, hogy az egyetem karai és egységei milyen rendszerességgel szerepeltek a tömegkommunikációs eszközökben. A számszerű összehasonlítás lehetőséget adott arra, hogy stratégiát dolgozzak ki a kiegyensúlyozott médiaszereplésre. A gyakoriság számításán túl 2004 óta azt is elemeztem, hogy a karok és egységek milyen kontextusban szerepelnek a médiumokban. A kontingencia-analízis során azt vizsgáltam, hogy a Debreceni Egyetemről a 7 pontos pozitív-negatív intenzitási skála alkalmazásával milyen kép alakulhat ki az újságolvasókban.

Az egyetem média-tanácsadójaként munkakapcsolatba kerültem az agrárcentrum több meghatározó személyiségével és lehetőségem nyílt arra is, hogy találkozam a régió agrárvilágának reprezentánsaival. Megismertem és megértettem azokat a problémákat, amelyekben mindennapjaikat élik. A vezető agrárértelmiség tagjai sokszor indulattal bírálták a sajtóorgánumokat, amiért azok a valós értékekről, problémákról nem adnak tájékoztatást. Sokan fogalmazták meg az újságírók felelősségét azzal kapcsolatban, ahogyan a társadalom megítéli az agrárgazdaságot. Gondolkodásuk és elvárásuk hatás-sal volt rám is; a munkámhoz tartozó sajtószemlét már új szempontok szerint végeztem: kerestem az összefüggéseket a sajtóban megjelent újságcikkek, és a megfogalmazott kritikák között. Vizsgálataimat nagyban alátámasztotta *Terestyéni Tamás* 2001-ben megjelent írása a *Szociológia Szemlében*. A szerző a tartalomelemzés módszerével végzett kutatást „*Magyarország és az Európai Unió a sajtó tükrében*” címmel. Munkájában a hazai sajtóstruktúrában meghatározó helyet elfoglaló országos és lokális lapoknak az Európai Unióval és a magyar csatlakozással kapcsolatos közlésein végzett elemzést. Kutatásának csak elenyésző – de számomra lényeges – része volt az agrárága-

zattal foglalkozó csatlakozási tárgyalások kapcsán az írások elemzése. A szerző megállapítása szerint: „Az agrárágazattal foglalkozó írások sötét képet festettek viszonyainkról” (TERESTYÉNI 2001). A cikkben a mezőgazdasági problémakör vizsgálata csak határterülete volt az elemzésnek, de összevetve a média-tanácsadóként végzett sajtóelemzéssel úgy éreztem komolyabb kutatómunkát ér meg az agrárágazattal kapcsolatos írások elemzése. Ebben a kutatásban biztatókra és támogatókra találtam az agrárcentrum munkatudományi tanszékén, ahol humánmenedzser tanulmányokat folytattam. Diplomamunkámban: *Tömegkommunikációs tendenciák a magyar mezőgazdaságról a Hajdú-Bihar megyei Napló 1957-2005 között megjelent lapszámai alapján, a Hajdú-Bihar megyei Napló 275 mezőgazdasággal kapcsolatos újságcikkét, közleményét vizsgáltam, s tettem megállapításokat a lapból leszűrhető tömegkommunikációs tendenciákra.*

A dolgozatom tárgyát képező médiakutatás a diplomadolgozatomban már megkezdett tartalomelemzés kiterjesztése. Célom annak megállapítása, hogy a magyar sajtó milyen szerepet játszik a mezőgazdaság eredményeire és problémáira adott társadalmi válaszok kialakításában, hogyan választ a különböző események, eredmények, gazdálkodási témakörök között, és ezeket hogyan terjeszti a társadalomban. A tendenciaszerű együttes előfordulásokat keresem, ezért nagy időintervallumot kell vizsgálnom. Elemezni fogom a médiahatás és a politikai viszonyát is, ezért a vizsgálati időszak kezdő évének az MSZMP tömegkommunikációs elvei írott dokumentumainak kezdő évét - 1957-et kell választanom. A releváns cikkek kiválasztását 2006-ban végeztem, ezért a vizsgált ciklus utolsó éve 2005. Ezzel lehetőségem nyílik a rendszerváltás előtti és utáni tendenciák összehasonlítására is. A magyar írott sajtó széles palettájából jelen tanulmányban a *Népszabadság*, a *Hajdú-Bihar megyei Napló* mezőgazdasággal kapcsolatos újságcikkeit, ill. a *Magyar Mezőgazdaság* közleményeit elemeztem.

A kommunikációkutatásban a kommunikáció jellemzőinek (mit hogyan és kinek mondtak valamilyen) vizsgálata, valamint a hatásokkal kapcsolatos (milyen hatása volt a közölteknek) elemzések elvégzésének legkorszerűbb eszköze a tartalomelemzés. A tartalomelemzés annak a felismerésnek a jegyében fogant, hogy ha elegendően sok szöveg áll rendelkezésre, akkor ezek bizonyos elemeit megszámlálva a különböző szövegek között értelmes összehasonlítások tehetők. Az üzenetek törvényszerűen visszatérő sajátosságai alapján ezzel a módszeres és objektív eljárással olyan következtetéseket vonhatók le, amelyek a közleményekben nyíltan kimondva nincsenek, de az üzenet megszerkesz-

tettségének, azaz kódolásának a módjából kiolvashatók s esetleg más eszközökkel, más módon nyert adatok segítségével megerősíthetők, igazolhatók.

A tartalomelemzéses vizsgálat alapeleme a kategóriarendszerek létezése, melynek legáltalánosabb formái a kategóriaszótárak. A tartalmakat a szakirodalom pszichoszociális-, politikai-, érték-, individualista- és élettani katalógusokba sorolja. Mezőgazdasági tartalmakra vonatkozó kategóriarendszer nem létezik.

Kutatási célom megvalósításához, az összefüggések megragadásához önálló, mezőgazdasági kategóriarendszert kell megalkotnom. A kategóriarendszer kidolgozásának előkészítéseként át kell tekintenem a kiválasztott sajtóanyagot, hogy megvizsgáljam a mezőgazdaság témakörének kapcsán felmerült kérdéseket, problémákat, magyarázatokat. A munka végeredménye a végleges kódrendszer kidolgozásánál használható fel. Az olvasás módot ad arra, hogy a kategóriarendszer kidolgozásához használható támpontokon túl képet kapjak a teljes témaválasztékról, a prezentálás módjáról.

Vizsgálatom lehetőséget teremt arra, hogy a közlésekben tapasztalható napirendek és fontossági hierarchiák megragadása útján tartalmi indikátorokkal jellemezzem azt az információ kontextust, amelyben, és amelyhez képest a mezőgazdasággal kapcsolatos vélemények alakulnak. Ebből egyúttal az is következik, hogy az általam végzett elemzés azt tekinti feladatának, hogy feltárja: egy adott mezőgazdasági témakört hogyan mutatnak be a tömegkommunikációs eszközök, hozzá kapcsolódóan milyen kérdéseket, problémákat tartanak napirenden, milyen aktualitásokra irányítják a figyelmet.

2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A tömegkommunikáció nemzetközi és magyar fejlődéstörténetét számos szakkönyv, értekezés, kutatás ismerteti, amelyek egységesek abban, hogy a tömegkommunikációt a szocializáció, a társadalmi szerepviszonyok, az értékrend alakítás meghatározójának tekintik.

Az irodalmi áttekintésben a kutatásom szempontjából releváns értekezések bemutatására szorítkozom, azokra, amelyek a tömegmédia intézményét a társadalmi struktúra részének tekintik.

2.1. Tömegkommunikáció, tömegkommunikációs eszközök

A tömegkommunikáció vizsgálatának tudománya a társadalomtudományok számos tudományának egyike és csupán egyetlen szelete a kommunikáció tudományának. Megértéséhez számtalan diszciplína tanulmányozásából indulhatunk ki, a jogi, kulturális, etikai, pszichológiai, politikai ismeretek pedig segíthetik a megértés folyamatát. Az utóbbi száz év rohamos technikai fejlődése megnehezíti a meghatározást: lassan összemosódik a nyilvános és személyes kommunikáció, valamint a tömeg- és közvetlen kommunikáció közötti határvonal. Természetesen dolgozatomban nem vállalkozom arra, hogy teljes körű meghatározást adjak a tömegkommunikáció fogalmára, de megkísérlem azt, hogy a kommunikációs folyamatok társadalmi szerveződés által meghatározott szintjei közötti elhelyezéssel határozzam meg a definíciót.

2.1.1. Fogalma, fejlődése, funkciói

A „tömegkommunikáció” kifejezést *McQUAIL* (2003) szerint már az 1930-as években kezdték használni, lényegi vonásait már jól ismerték. A tömegkommunikációs alapkérdések egyik első kutatója, *Laswell*, akinek 1948-ban megalkotott verbális kommunikációs modellje azt állítja: csupán öt kérdésre kell válaszolnunk ahhoz, hogy bármely kommunikációs aktust leírassunk:

- A ki üzen: az intézményesített információ kibocsátásában az alkotó elemzése
- Mit üzen: a kibocsátott információk tartalomelemzése
- Milyen csatornák felhasználásával: a tömegkommunikációs eszköz elemzése

- Kinek üzen: az üzenettel megcélzott közönség elemzése
- Milyen hatással: az üzenet közönségre gyakorolt hatásának elemzése

Ez a felosztás pontosan meghatározza a kommunikációs folyamat alaptényezőit: az adót, az üzenetet és a vevőt. A *ki* szó az adóra utal, a *mit és milyen* szavak az üzenetre, a *kinek* pedig a vevőre. A *milyen hatással* szavak egyformán utalnak az üzenetre és a vevőre.

GÁLIK (2000) Laswell kérdéseit további hárommal egészíti ki:

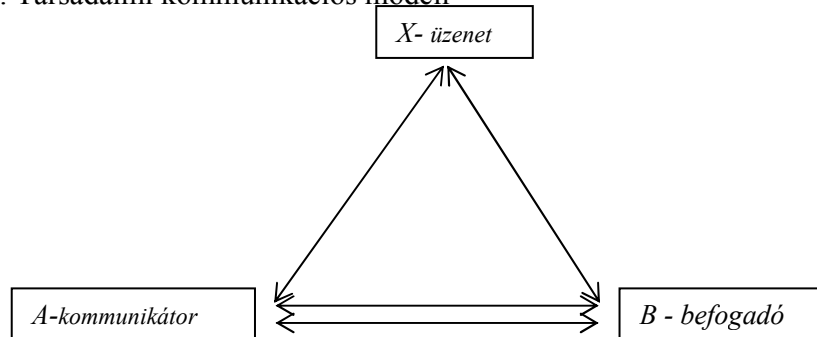
- Miért üzen?: a tömegkommunikáció politikai elemzése
- Hogyan üzen?: a tömegkommunikációs eszköz működésének elemzése
- Ki szól vissza?: a visszacsatolás folyamatainak elemzése

A „milyen hatással” kérdés megfogalmazásából már látszik, hogy az értelmezésben benne van a tömegkommunikáció befolyásolási szándékának elismerése. A „milyen csatornán” kérdéshez pedig egyértelműen köthető a későbbi média kifejezés használata. A média jelentése a latin médium kifejezésből (szuggerálható, könnyen befolyásolható személy, közvetítő eszköz, közeg) származik; angol mintára a szó többes számú alakját használjuk: média, amely összefoglaló neve a tömegkommunikációs eszközöknek.

A tömegkommunikáció modelljeinek elméleti fejlődését áttekintve *ZSOLT* (2002) *White* 1950-ben megalkotott kapuőr modelljéből azt emeli ki, hogy nem hagyható figyelmen kívül a média szelekciós tevékenysége. Az elmélet szerint az újságíró nem hírvadász, hanem kapuőr, aki nem megy az események után, hanem bent ül a szerkesztőségben és szűri a beérkező információkat. *White* nem modellezte azt, vajon hogyan érkezik az információ a szerkesztőséghez. Ebből a modellből hiányzik a médiának, mint szervezetnek a társadalommal való összekapcsolása. A tömegkommunikáció és a társadalom közti viszony leírására *Newcomb* 1953-ban társadalmi-kommunikációs háromszög-modellt alkotott. A kommunikációnak a társadalmi kapcsolatok alakításában betöltött szerepét tanulmányozta; értelmezése szerint a szerep lényege, hogy a társadalmi rendszeren belül fenntartsa az egyensúlyt. Az embernek szüksége van információra, a demokratikus államberendezésben az információ természetes jog, alapvető emberi szükséglet. Az információ nélkül nem érezzük, hogy egy adott társadalom tagjai vagyunk. Ahhoz, hogy azonosulhassunk csoportunk, szubkultúránk, kultúránk tagjaival, szükségünk van megfelelő információra kulturális és társadalmi környezetünkről. Háromszög modellje azt írta le, hogy a társadalmi kommunikációban kik között és kiről szól a diskurzus. *A*, *B*, *X* rendszert alkot, belső kapcsolataik kölcsönösen összefüggenek. *A* és *B* lehetnek egyének, intézmények, szervezetek, vagy állampolgárok csoportjai, akik társa-

dalmi interakciót folytatnak X vonatkozásában (állam $\leftrightarrow$ polgárok). X a társadalmi, kulturális környezet egy darabja. A modell szerint A -nak és B -nek addig kell kommunikálnia X vonatkozásában, míg megegyezésre nem kerülnek (1. ábra).

1. ábra: Társadalmi kommunikációs modell

Forrás: Newcomb (1977)

X nem lehet konkrét személy, konkrét személyként úgy értelmezhető, mint egy közéleti személyiség (lehet egy pártelnök), akiről a diskurzus szól. Ezt a háromszög modellt fejlesztette tovább Westley és MacLean 1957-ben, s megalkották tömegkommunikációs függőségi modelljüket. Ebben a modellben a kommunikátor bárki lehet, aki egy kis csoport nevében magára tudja vonni a figyelmet. Leginkább a kormány, a pártok, a rendőrség szóvivői tölthetik be ezt a szerepet. Megszűnik tehát a közvetlen kapcsolat A és B között, a befogadó teljesen a tömegkommunikációtól függ. A modell a modern társadalmak azon jellemzőjére épül, amely szerint megnövekedett igény az információra, de a tájékoztatás eszköze csak a tömegmédia lehet. A modell alkotói azt állítják: a befogadó a tömegmédiától függ, és nem veszik figyelembe a társadalmi környezet más tájékoztatói lehetőségei közötti kapcsolatot, azokat amelyeken keresztül az egyén beilleszkedik a társadalomba.

GERBNER (1978) a társadalmi kommunikáció folyamatában négy szintet különböztet meg:

- személyen belüli kommunikáció (maga a gondolkodás, ill. az azt kísérő mozdulatok, hangok, amelyek megelőzik beszédünket)
- személyek közötti kommunikáció (keves számú ember közti kommunikáció, akár szemtől szembe, akár közvetítő eszköz révén)
- csoportkommunikáció (több ember vesz részt a kommunikációs folyamatban)

- tömegkommunikáció (egy központi szereplő, a kommunikátor, technikai eszköz segítségével emberek nagy csoportjával kommunikál).

A személyen belüli kommunikációtól a tömegkommunikáció felé haladva változások mennek végbe a kommunikációs folyamatban: a résztvevők száma növekszik, időben és térben elkülönülnek egymástól, az üzenetek egyre kevésbé személyesek. A tömegkommunikáció létrejöttéhez eszköz kell, amely nem csupán technológia, hanem komplex szervezet.

McQUAIL (2003) a tömegkommunikációt a kommunikációs folyamatok társadalmi szerveződés által meghatározott szintjei között helyezi el. A kommunikáció piramisban a tömegkommunikáció a társadalmi kommunikációk csúcsán helyezkedik el. Két alapmodellben fogalmazza meg a kommunikációs folyamatot:

1. A publicitás modell a tömegkommunikációt a bemutatás és odafigyelés folyamatoként értelmezi, amikor az üzenetet kibocsátó megpróbálja elérni, hogy a közönség odafigyeljen az üzenetre.
2. A befogadási modell szerint a közölt üzenetek nyitottak, a címzettek ugyanazt az információt különbözőképpen értelmezik a kontextus, ill. saját kulturális hátterük alapján.

A magyar tömegkommunikációs kutatások klasszikusa *Szecskő Tamás*, azért tartotta jónak a „tömegkommunikáció” kifejezést, mert ez a közlési folyamatok komplexitása felé viszi a róla való gondolkodást. Értelmezése szerint a tömegkommunikációs folyamatok többnyire a mindennapi kommunikáció jellegzetességeit mutatják, a társadalom kommunikációs rendszerén belül a közvélemény-formálódás, a divat, a propaganda jelenségeivel kerülnek egy osztályba. A kifejezésben szereplő „tömeg”, mint a nemzetet alkotó emberek összessége jelenik meg, a tömegkommunikáció tehát úgy különböztethető meg a kommunikáció egyéb formáitól, hogy inkább a populáció nagy keresztmetszetének, mint kevés egyénnek címzett. Ezt a megfogalmazást elfogadva kell különös jelentőséget tulajdonítani a technikai fejlődésnek, amely lehetővé teszi a tömegkommunikáció folyamatában terjedő információk egyre szélesebb körben történő sugárzását. *KÓSA* (1998) elfogadva *Szecskő* meghatározását, azt azzal egészíti ki, hogy az üzeneteket a tömegkommunikációban professzionális kommunikátorok közlik, s a „tömeg” kifejezés az üzenetek tömegcikk jellegére is utal. *GÁLIK* (2000) arra hívja fel a figyelmet, hogy a tömegkommunikáció megkülönböztethető sajátossága nem merül ki csupán abban, hogy egyszerre nagyobb embercsoporthoz képes információt eljuttatni.

Azzal, hogy a tömegkommunikáció ugyanazon közleményekkel, üzenetekkel látja el a legkülönbözőbb embereket, csoporttá alakítja őket, s mintegy termeli, előállítja a maga közönségét. *KAPITÁNY* (2000) értelmezésében az, hogy a tömegkommunikációban a feladó centrális helyzetben van a címzettekhez képest, azt is jelenti, hogy ezáltal valamilyen hatalmi helyzetet is élvez; a tömegesség pedig ezt a kommunikációs formát a társadalmi feszültségszabályozó szerep lehetőségével ruházza fel.

A tömegkommunikáció társadalmi funkcióit *DOMOKOS* (2005) az alábbiak szerint határozta meg:

- tájékoztatás
- a politikai hatalom kontrollálása
- érték- és normahordozás
- szórakoztatás.

A tömegkommunikáció termékei, szolgáltatásai sajátos árucikként jelennek meg a kereskedelmi piacokon, melyeket a kereslet és a kínálat törvényei szabályoznak. Ezeket a termékeket a tömegkommunikáció közvetítő eszközök – a média segítségével jutattja el a társadalom tagjaihoz. A mindennapi szóhasználat a tömegkommunikációs eszköz kifejezéshez a sajtó, rádió, televízió fogalmát köti. Természetesen az ilyen technikai megkülönböztetés nem kielégítő. Az ipari televízió nem tömegkommunikációs eszköz, hiába nézi több száz egyetemista egy professzor operációját. A tömegkommunikáció definíciójában rögzített elv - amely szerint ez a kommunikáció viszonylag nagy és heterogén közönség felé irányul - a közvetítő eszköz fogalmi meghatározásától azt várja el, hogy a tömegkommunikációs eszköz az üzenetet nyilvánosan közölje, olyan időben, hogy a lehető legtöbb emberhez jusson el, igen gyorsan és egyidejűleg.

Az egyes médiumokat az alkalmazott technológia, anyagi formájuk, jellegzetes műsortípusaik, műfajaik, a bennük látott lehetőségek, haszon és intézményi színterük szerint lehet meghatározni. Nyomtatott médiumok a könyv, a könyvtár, a hírlap; elektronikus médium a rádió, a televízió; fotografikus média a film, új elektronikus médium az internet.

BARBIER (2003) értelmezése szerint négy korszakra lehet osztani a média fejlődését:

1. Az első és legrégebbi szakaszba az információtovábbítás összes hordozója (eszköz és hírnök) tartozik, amely és aki a könyvnyomtatás előtt működött, ezt nevezik elsődleges vagy primer médiának.
2. A következő korszakot Gutenberg-galaxisnak hívják - a könyvnyomtatás rendszeresítésétől, vagyis a tizenötödik század utolsó harmadától tartott a tizenkilencedik-huszedik század fordulójáig - ezt nevezik másodlagos vagy nyomtatott médiának.
3. A harmadik szakasz a tizenkilencedik században a távíróval és a távirattal kezdődött, és a rádióval, majd a televízióval folytatódott - ezt nevezik harmadlagos vagy analóg médiának.
4. Ezt váltja fel a negyedleges média, amely a számítógép egyre szélesebb körű alkalmazásával fejlődött digitális médiává (ezt a korszakot digitális-Gutenbergnek is nevezik, ezzel is érzékeltetve, hogy az internet ugyanolyan jelentős változás az emberiség történetében, mint a nyomtatás révén sokszorosítható könyv volt a tizenötödik század közepén).

A XXI. században a társadalom kommunikációs rendszerében egyre nagyobb szerepet tölt be a tömegkommunikáció. A tömegkommunikációs eszközök kitöltik a szabadidőt, meghatározzák a hétköznapiakat, egyre inkább túljutnak a hírközlő intézmény funkcióján.

Rezümé: Áttekintve a tömegkommunikáció elméletét: a tömegkommunikáció a társadalom kommunikációs folyamatainak sajátos formája, amelynek legfontosabb jellegzetességei a tömegesség, heterogenitás és a technikai közvetítettség. Tömeges, mert óriási méretekben közvetít tartalmakat, és ezek a tartalmak a közönség széles rétegeihez jutnak el. Heterogén, mert minőségében, formájában, műfajában, jelrendszerében, funkciójában különböző elemeket közvetít. A folyamatban a kommunikátor nem áll közvetlen kapcsolatban a befogadóval, egy technikai eszköz, ill. technológiai lánc iktatódik közéjük. A mindennapi szóhasználatban a tömegkommunikációs eszköz a sajtó, rádió, televízió fogalmához kötődik. Ezek az eszközök az üzenetet nyilvánosan közlik, olyan időben, hogy az a lehető legtöbb emberhez jusson el, igen gyorsan és egyidejűleg. A közvetített üzenetek a fogyasztási cikkekhez hasonlóan tömegcikk jellegűek. Tudatosan megépített, professzionális hálózatokon, és személyek közreműködésével jutnak el a címzettekhez az információk, amelyek a valóságot nemcsak tükrözik, hanem konstruál-

ják is. A tömegkommunikáció funkciói sokfélék lehetnek, melyek keveredve egymással újabbakat hoznak létre. Értelmezésemben a funkciók egy lehetséges csoportosítása:

- tájékoztatás-tájékozódás (hírek, adatok képek, tények összegyűjtése, tárolása, feldolgozása, terjesztése)
- vita-eszmecsere (közérdekű kérdésekben a megegyezéshez szükséges vélemények összegyűjtése és nyilvánosságra hozatala)
- szocializáció (részvétel a társadalmi normák, magatartásminták, értékek és ismeretek létrehozásában)
- kultúra-oktatás (kulturális és művészi ismeretek terjesztése), szórakoztatás (zene, sport, játékok és egyéb események közvetítése)
- szervezés-mozgósítás (rendkívüli állapot esetén)

2.1.2. A tömegkommunikációs eszközök magyarországi története

A magyar sajtótörténet feldolgozásakor - a hatalmas anyag ismeretében – azt tekintetem elsődlegesnek, hogy az újságkiadás szempontjából lényegesnek vélt időpontokat és sajtótermékeket mutassak be. Mérlegelnem kellett, hogy mely szerzők és folyóiratok említése tesz hozzá dolgozatom megértéséhez, milyen sajtóelméleti szál kötheti össze ezt a fejezetet dolgozatom egészével, kutatásommal. A magyar sajtótörténet rövid bemutatásakor a hírek, mint a társadalmi változások, a fellendülő ipar és kereskedelem, az üzlet nélkülözhetetlen kísérőjének szerepére koncentráltam, mert ennek a szerepét és a hatásokat vizsgálja kutatásom. Ezért nem foglalkozom a magas irodalmi, filozófiai és társadalomtudományi igényrel megjelenő folyóiratokkal, sajnálatosan kimarad a korai lapokból a magyar nyelv és a felvilágosodás racionalizmusát, tudománypártolását célul kitűzők említése. Kénytelen vagyok eltekinteni a rendszerváltás utáni első évek robbanásszerű technikai és mennyiségi fejlődésének feldolgozásától is.

Magyarországon az első nyomtatott újságlevél 1587-ben jelent meg német nyelven, és a szigetvári pasa vereségének leírását tartalmazta. Az első újság (latin nyelven) 1705-ben *Mercurius Hungaricus címmel* jelent meg, szerkesztője és szerzője Ráday Pál Rákóczi Ferenc személyi titkára volt. A lap célja az volt, hogy az egyoldalú bécsi beállítással szemben a felkelés valódi okait és eseményeit a külfölddel megismertesse. A lap rendszeres megjelenése nem valósult meg: 1705 és 1710 között mindössze hat szám

jelent meg. Ennek ellenére ezt a lapot tekintik a magyarországi hírlapirodalom ősének.

1. kép: Magyar Hirmondó 1780.

Forrás: magánarchívum

2. kép: Pesti Hírlap 1914.

Forrás: magánarchívum

Az első magyar nyelvű újságot 1780 és 1788 között Rát Mátyás, Révai Miklós és Patzkó Ferenc Ágoston nyomdász jelentette meg Pozsonyban *Magyar Hirmondó* címen, 320 előfizetővel. *BUZINKAY* (2005) értékelése szerint a lapot a II. József iránti feltétlen tisztelet, és a bécsi hivatalos egyházpolitika népszerűsítésnek törekvése jellemezte. 1841-ben jelent meg a *Pesti Hírlap*, amely vezércikkeivel, rovataival és színvonalával az első modern politikai napilap volt Magyarországon - 5200 előfizetővel. Szerkesztője Kossuth Lajos volt, aki nemcsak szerkesztette a lapot, de a cikkek többségét is ő maga írta. (*KOSÁRY - NÉMETH G.* 1985).

A forradalom leverése után a sajtószabadságot formálisan érintetlenül hagyta a bachi abszolutizmus. Elvileg szabadon lehetett nyomtatni az újságokat, de bevezették az utólagos ellenőrzést, mely szerint a kész nyomtatványokat be kellett mutatni a rendőrségnek, amely az árusításról döntött. A látszólagos sajtószabadságnak az 1852-ben kiadott sajtótörvény - amely a kiegyezésig volt érvényben - vetett véget. A 45 paragrafusból álló törvény nemcsak a nyomtatott sajtó termékeire vonatkozott; minden sokszorosított nyomdatermékben megtiltotta a trón, a birodalom egysége, a vallás, az erkölcsiség, a közrend témájának érintését. Aki ezeket megsértette, büntetőjogi felelősséggel tartozott. A kiegyezéssel ismét szabad lett a magyar sajtó, és újra hatályba lépett az 1848-as szabad sajtóról szóló törvény. Ekkor kezdődött meg a lapok szakosodása, megszületett a

magyar sajtókultúrában fontos szerepet játszó első vicclap, a *Borsszem Jankó*. Az újságírás vonzó, és egyre népesebb pályává változott. *BUZINKAY* (2005) adatai szerint 1857-ben 79 „író”, 1870-ben 151-et, 1881-ben 288 író-hírlapíró (köztük 9 nőt) tartottak számon.

A 19. század második felében a politikai lapok a korabeli közélet alakító tényezőivé váltak. A politikai pártok ugyan ritkán vállalták egy-egy lap nyílt támogatását, de nem is igen titkolták támogató szerepüket, hiszen a vezércikkírók szólamaiból ez könnyen kideríthető volt. Ebben az időszakban a lapokban a közművelődéssel egyenrangú - sőt olykor elsődleges - szerep jut a napi politikának. A 19. század végén megjelenik az üzleti szempont, a politikai szempont háttérbe szorul. Az újság egy eladható hirdetési felületté válik, amelynek birtokában van a hír, amely fontos az üzleti élet szereplői számára. A hír olyan értékévé vált, amelynek nem elegendő igaznak lennie, az üzleti szempontok miatt érdekesnek is kell lennie. 1881-ben a minisztertanács két országgyűlési tudósítónak adta meg a hírszolgáltatás jogát, ezzel megszületett a *Magyar Távirati Iroda*. 1878-ban megjelenik az első vidéki napilap a *Szegedi Napló*, melynek munkatársai között szerepelt Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza és Móra Ferenc is. 1880-ban a Magyarországi Általános Munkáspárt lapjaként megjelenik a *Népszava*.

3. kép: *Népszava* 1904.

Forrás: magánarchívum

4. kép: *Szegedi Napló* 1878.

Forrás: magánarchívum

1914-ben lépett életbe az új sajtótörvény, amely a gyakorlatban törvényt jelentett a sajtó államosításáról. Az első világháború kitörése után bevezetett cenzúra a lapok nagy részét a háborús politika szolgálatába állította. Az 1918-as polgári demokratikus forradalom megszüntette a cenzúrát, és törvényben biztosította a sajtószabadságot. A kormány államosította a *Magyar Távirati Irodát (MTI)*, irányítása a miniszterelnök-

séghez tartozott. Vezetője Kozma Miklós százados a szegedi ellenforradalmi kormány propaganda és hírszerző osztályának vezetője lett, aki 1941-ig irányította a szolgálatot. Kozma rendelte el, hogy Horthy Miklós vidéki útjain az *MTI* megbízható újságírójának kell jelen lennie, s így csak ezen a központi úton juthatnak el információk a bel-, és külföldi sajtóhoz. A Tanácsköztársaság leverése után ismét bevezették a cenzúrát, amely elsősorban a baloldali sajtó ellen irányult. A polgári napisajtó periodikái közül a kormány félhivatalos lapja a *Budapesti Hírlap* volt. Az 1932-ben alakult Gömbös-kormány újságjai a *Függetlenség* és az *Esti Újság* voltak. Klerikális lapnak számított a *Nemzeti Újság* és az *Új Nemzedék*, a konzervatív kispolgárság a *Budapesti Hírlapot* olvasta, liberális riportlap volt az *Esti Kurír*. A II. világháború kezdetén az antifasiszta harcban jelentékeny szerepe volt a *Népszavának*. A II. világháború befejeződése után egy negyedév alatt feléledtek a napilapok. Újraindult a *Népszava*, a *Szabad Nép*, új évfolyamszámozással megjelent a *Magyar Nemzet*. 1956 novemberétől a *Szabad Nép* új néven *Népszabadságként* jelent meg.

A nyolcvanas évek eleje a második nyilvánosság kialakulásának időszaka. 1981-ben megjelenik a *Beszélő* című, illegálisan, lapengedély nélkül stencilezett folyóirat. 1988-ban független irodalmi, társadalmi, kritikai lapként megindulhat a *Hitel*, 1989-ben megjelenik az első magyarországi bulvársajtótermék, a *Reform*. 1988-ban a lapengedélyezési rendszer eltörlése, és a társasági törvény megteremtette a jogi lehetőséget új lapok alapítására, ill. a tulajdonosi szerkezet megváltozására. Az országos napilapok piacán már nem volt hely új orgánumok megjelenésére, ezért a külföldi, elsősorban szakmai befektetők számára valódi értéket a már piacon lévő orgánumok jelentettek, amelyek biztos előfizetői táborukkal tették alkalmassá a lapot a hirdetési piacon való megjelenésre. A magazinok piacán azonban annyira szegényes volt a kínálat, és olyan hatalmas az igény, hogy különösebb kockázat nélkül lehetett új képeslapot kiadni. Hazánkban ma két nagy külföldi befektető uralja a napilapok piacát a Bertelsmann-, és az Axel Springer kiadók.

A rádió ősével a század végén ismerkedhetett meg a budapesti közönség Puskás Tivadar hírmondója révén. A telefonhírmondó 1893-tól telefonkábelén jutatta el a felolvasott híreket az előfizetőkhez, akik bármikor tárcsázhatták a központot. 1923-ban a Magyar Távirat Iroda megvásárolta a Telefonhírmondó részvényeit, és ez a vállalkozás kapta meg a rádiókoncessziót. 1925. december 1-jén egy 2 kW teljesítményű adóval indult meg a sugárzás.

5. kép:Telefonhírmondó 1899.

Forrás:Magyar Rádió Kincsestár

6. kép:Telefonhírmondó pecsét 1943.

Forrás:Magyar Rádió Kincsestár

A rádió jogi szabályozása Kozma Miklós nevéhez fűződik, aki 1921-től haláláig, 1941-ig áll szoros kapcsolatban a rádióval. A jogszabály szerint a rádiónak kötelessége a napi műsorszórás, amelyhez a technikát a posta biztosította, s adta egyúttal sugárzási engedélyt. Az engedély 20 évre szólt, amit évről évre meghosszabbítottak. 1944-ben a nyilas hatalomátvétel után leszerelik és felrobbantják az adóállomásokat, megszűnik a hazai rádióadás, amely csak 1945. május 1-jén indul újra. A rádió máig ismert struktúrája 1949-ben alakul ki, a Budapest I. ill. II. ekkor veszi fel a Kossuth és a Petőfi nevet. A televízió megjelenésével párhuzamosan a *Magyar Rádió* nevet *Magyar Rádió és Televízió*-ra változtatják. A rádió népszerűségének és elterjedésének egyik legszembetűnőbb jele, hogy 1961-re az előfizetők száma meghaladja a 2 milliót. A hatvanas években a rádiózás az új technikai lehetőségek alkalmazásával élte egyik aranykorát, számos ma is népszerű műsor ekkor indult útjára. Megjelentek azok az alkotók és rádiós személyiségek, akik hosszú időre meghatározták a rádió működését és szellemi arculatát. A 3. műsor 1986-ban Bartók Béla nevet veszi fel, zenei és prózai szempontból egyaránt művelt, igényes hallgatóságot szolgál ki. A Kossuth rádió a hírek, információk és a közéleti műsorok fő gondozója, és előkészítője a rendszerváltozásnak, míg a Petőfi rádió - többszöri irányváltása ellenére is - könnyed és szórakoztató műsoraival az ifjúságot, valamint az idősebb korosztályt célozta meg. 1986-ban elindultak a kereskedelmi célú rádiók, elsőként a *Danubius* német nyelvű adásai, később a *Calypso*, a *Juventus* és a *Radio Bridge*.

A televíziózás kezdetei 1925-ra tehetők: Európában Birdnek ekkor sikerült az első arcképet továbbítania. A Magyar Televízió kísérleti adásai 1954 januárjában, a rendszeres tévéközvetítések 1958 februárjában kezdődtek. A televízió születésének hivatalos dátuma 1957. május 1. Ekkor a Cambridge-i PYE cégtől vásárolt első és egyetlen közvetítő kocsival, négy kamerával, szuperortikon rendszerrel működő mikrohullámú adó-

val, rádiós kölcsönként riporterekkel közvetítették a budapesti Hősök teréről egymillió ember felvonulását, politikai nagygyűlését és Kádár János beszédét.

7. kép: TV Híradó szignál

Forrás: magánarchívum

8. kép: TV Híradó stábértekezlet

Forrás: magánarchívum

1959-ben készül el az első Tv Híradó, önálló főcímmel.

A rádiózásban és televíziózásban a rendszerváltásig közvetlen pártirányítás alatt működött a két állami monopólium, a Magyar Televízió és a Magyar Rádió. Kis mértékben jelentett változást ezen az, hogy a nyolcvanas évek második felében kábelhálózaton megindította adását néhány önkormányzati televízió. 1992-ben kezdte meg működését a Duna Televízió.

1994-ben a sajtótörvény és a frekvenciatörvény kikapuit kihasználva rendeletben szabályozták az un. nem kereskedelmi helyi rádió- és televízió stúdiók alapítását. A rádiózásról és a televíziózásról szóló 1996-os médiatörvény tette lehetővé a kereskedelmi rádiók és televíziók törvényes működését. Magyarországon az *Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT)* 2006. április adatai szerint 25 műholdas-, és 452 vezetékes műsorszolgáltató működik hivatalosan.

Rezümé: A sajtó történetének ismerete része egy nemzet politikai és eseménytörténetének, része az irodalomtörténetének, művelődéstörténetének. A magyarországi sajtó- és médiatörténet-írás egyik nagy hiánya, hogy a sajtó 20. századi történetéről a mai napig nem készült olyan áttekintés, mint az 1892-es évnél abbamaradt akadémiai kézikönyv első két kötete. *Buzinkay Géza* 2005-ben megjelent rövid sajtótörténeti művében tesz kísérletet arra, hogy az írott sajtó történetét könnyen olvasható formában tegye közzé a több ezer kommunikációképzésben részt vevő egyetemi-főiskolai hallgató számára. Ugyanez az oktatási igény hívja létre azokat az írásokat, amelyek a médiatörténet megismerését tűzik ki célul. Összefoglaló médiatörténeti munkára ma még nem

lehet támaszkodni Ez annál is inkább érthető, mert bár minden médiumnak önálló története van, de azt a történetet a környezetében lejátszódó gazdasági, politikai, infrastrukturális változások határozzák meg. Dolgozatom terjedelme és a kutatási cél számomra sem tette lehetővé, hogy a fejezetben vázoltaknál szélesebb értelemben mutassam be a magyar sajtó történetét.

2.1.3. A tömegkommunikáció és a politika viszonya

A tömegkommunikáció funkciói közül kettő, a tájékozódás-tájékoztatás, és a vitaszínpad teremt alapot arra, hogy értelmes kérdésfelvetéssé válhat a politikához fűződő viszonyának értékelése. Ebben a fejezetben bemutatok néhány fontos elméletet a hatalom és a média kapcsolatáról, de a kutatási cél és a terjedelmi korlátok miatt nem vállalkozom arra, hogy a média –hatalom - politikai befolyásolás közötti rendkívül bonyolult kapcsolatrendszer megfigyeltetsem. A témával kapcsolatos további lényeges elvi kérdéseket a hatáselméletek fejezetben taglalom. Az általam fontosnak tartott kutatói állásfoglalásokat azért ismertetem, hogy ez a nemzetközi kitekintés segítsen megérteni a hazai folyamatokat. Kutatási célom megvalósításához felvázolom azt is, milyen hivatalos állásfoglalások születtek Magyarországon a témakörben. Vizsgálatom tárgya a magyar mezőgazdaságról a tömegkommunikációs eszközökben felismerhető tendenciák bemutatása, annak a prezentálása, hogy a sajtó milyen módon választ a különböző események, eredmények között, és ezeket hogyan terjeszti a társadalomban. A tendenciaszerű együttes előfordulások megállapításához választott időszak (1957 és 2005 között) két különböző politikai berendezkedést fog össze, ezért szükségét látom annak, hogy felvázoljam a rendszerváltás előtti és utáni politikai állásfoglalásokat sajtóról.

2.1.3.2. A klasszikus szocialista modell: a Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és állásfoglalásai a tömegkommunikációról 1956 és 1989 között

A rendszerváltás előtti évekre jellemző tömegkommunikációval kapcsolatos alapelvek megismeréséhez részben kutatásokat folytattam a Magyar Országos Levéltárban, ahol egyik forrásként rendelkezésemre állt „*Az MSZMP jegyzőkönyvek 1956-1989*” című

CD kiadvány, ill. ebben a fejezetben többször is hivatkozom a Kossuth Kiadó gondozásában megjelent *Vass Henrik* által szerkesztett „*A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai I-VII*” gyűjteményre, amely pártokumentumok és utasítások egységes antológiája. A források felhasználásával azt kívánom bemutatni, milyen írásos dokumentumok szabták meg 1956 és 1989 között a sajtó pártirányítását, a politika milyen mélységig avatkozott bele a szerkesztőségek működésébe, hogyan tematizálta a sajtót. Választott témámnak megfelelően a mezőgazdasággal kapcsolatos tematizációra koncentráltam, illetve a kutatás anyagaként felhasznált sajtóorgánumokra való hivatkozásokat emeltem ki.

A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) 1956 novembere és 1989 októbere között működött. A forradalom napjaiban, 1956. október 28-án a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi Vezetősége - megszüntetve a Politikai Bizottságot és a Titkárságot - a párt vezetését egy hattagú Elnökségre ruházta. Az Elnökség kétnapos vita után kimondta az MDP feloszlását és új párt - a Magyar Szocialista Munkáspárt - létrehozását határozta el. 1956. november 1-jén kelt az a felhívás, amely hírül adta az új párt megalakulását, valamint azt, hogy a párt szervezésének megindítására, ügyeinek intézésére és a pártalapító országos kongresszus összehívására előkészítő (intéző) bizottság alakult. Az MSZMP első szervezeti szabályzatát az 1957. júniusi pártértekezleten fogadták el, amely az MDP szervezeti szabályzatának módosított változata volt. Az 1959-es kongresszus néhány kisebb változtatással ezt megerősítette. A további kongresszusok bizonyos változtatások mellett az alapelveket érintetlenül hagyták. A szervezeti szabályzat átdolgozására és a párton belüli választási rendszer megváltoztatására 1989-ben került sor. A szervezeti szabályzatok szerint a pártkongresszusok közötti időszakban a Központi Bizottság (KB) volt az MSZMP legfelsőbb irányító szerve. A KB döntött a „legfontosabb” társadalmi, politikai, ideológiai, kulturális, szervezeti és a hatáskörébe tartozó személyi kérdésekben; képviselte a pártot a „testvérpártok”, a tömegszervezetek és az állami intézmények előtt. A Politikai Bizottság a Központi Bizottság által saját tagjai közül választott testület volt, amely a KB két ülése között irányította és vezette a pártot.

A MSZMP tömegkommunikációs dokumentált alapelvei 1956-1959 körül alakultak ki. Meghatározójuk az az elv, hogy a tömegkommunikáció a párt monopolisztikus hatalmi eszköze a politikai és ideológiai szférában. Működtetéséhez

olyan gazdasági kategóriák (fogyasztói ár, előfizetési díj, papírellátottság) kapcsolódtak, amelyek politikai megfontolások szerint alakultak. A vizsgált időszak dokumentumainak megfogalmazása szerint a tömegkommunikáció működése során egyértelműen a hatalom ideológiájának és eszméinek propagálója, terjesztője és védelmezője, s támadja az ezzel ellentétes nézeteket. A tömegkommunikáció beilleszkedik az agitáció, a propaganda és a tájékoztatás párt által kezelt eszközrendszerébe, amelynek alapvető funkciója a lakosság, a társadalom, a közvélemény alakítása, befolyásolása a hatalom céljainak megfelelően. Állandó igényként merül fel a tömegkommunikációval szemben, hogy a közvéleményt, a lakosságot befolyásolja, nevelje, formálja a párt kívánalmainak megfelelően, igyekezzon meggyőzni a tömegeket a párt adott politikájának helyességéről, mozgósítson annak végrehajtására. A pártirányítás közvetett, látszólag fennáll a szerkesztőségek önállósága és felelőssége. A közvetett irányítás a kommunista újságírókon keresztül érvényesül.

A MSZMP tömegkommunikációs alapelveinek módosulását a társadalmi-politikai feltételek változásai határozták meg attól függően, hogy az egyes időszakokban a demokratizálódási folyamat milyen szakaszban volt. A demokratizálódás kiteljesedésével látványosan lecsökken a tömegkommunikációval foglalkozó dokumentumok száma. A kvalitatív elemzéshez „Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek jegyzékei 1956-1989” CD kiadványt használtam forrásként, a táblázatban használt időintervallumok azonosak a Magyar Országos Levéltár tematizációjával. A számítógépes tartalom-elemzés során a *sajtó*, a *rádió*, a *televízió*, a *tömegkommunikáció*, az *újságírók* kifejezések számát értékeltem: 1. táblázat.

1. táblázat: A tömegkommunikációval kapcsolatos kifejezések száma (db) az MSZMP határozataiban és dokumentumaiban 1956 – 1989 között.

	1956 - 1962	1963 - 1970	1971 - 1980	1981 - 1989
<i>Sajtó</i>	23	26	1	-
<i>Rádió</i>	32	15	6	4
<i>Televízió</i>	12	27	11	2
<i>Tömegkommunikáció</i>	-	-	1	1
<i>Újságírók</i>	12	20	19	-
Σ	79	88	38	7

Forrás: Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek jegyzékei 1956-1989. MOL

Az adatok alapján az mondható, hogy legfontosabb pártdokumentumokban 212 alkalommal található meg ezen kifejezések valamelyike. A klasszikus szocialista modellben felvázoltaknak megfelelően a hetvenes évektől kezdve érezhetően csökken a tömegkommunikációval foglalkozó pártdokumentumok száma. A sajtót érintő határozatok lényegében a *Népszabadsággal*, a párt központi lapjának ügyével foglalkozó dokumentumokat jelentik a hetvenes évekig. A hatvanas évek elejéig még a rádió szerepének fontossága figyelhető meg, de szerepét a hatvanas évek második felében lényegében átveszi az 1959-től adásokat sugárzó televízió. Az újságírók kifejezés gyakoriságának szinte változatlan megmaradása azt támasztja alá, hogy a MSZMP bár egyre kevesebbet foglalkozott a médiumok feladatával, szerepével, az újságírókkal szembeni kritikát és elvárást változatlan módon fenntartotta. Az újságírók szerepének, helyzetének határozatbeli megfogalmazása a nyolcvanas évekre eltűnik a dokumentumokból.

Ezzel párhuzamosan változik az is, ahogyan a párt vezető szervei a társadalomról, a tömegekről gondolkodtak. Az ötvenes években a társadalmat valamiféle formálандó, átalakítандó, nevelendő tömegnek tekintették, amelyet a tömegkommunikáció segítségével a politika céljainak megfelelően kell és lehet alakítani, önállóságát pedig minimalizálni. A hatvanas évek második felében felismerik annak jelentőségét, hogy a közvélemény is önálló organizmus, melynek saját akarata, véleménye van. A hetvenes években ugyan visszatér a direkt pártirányítás, de a közvéleményt teljesen alárendelt szerepbe kényszerítő felfogás már nem lesz meghatározó. A nyolcvanas évek újbóli demokratizálódása egyértelművé teszi a polgárok önálló véleményének, törekvéseinek jelentőségét.

A források alapján az első kutatható időszak az ötvenes évek második fele, az 1956 és 1959 közötti időszak. 1956. november 4-e után az MSZMP elsődlegesen arra törekedett, hogy politikai konszolidációt valósítson meg az országban. A párt dokumentumainak többsége a hatalomátvételtől következő társadalmi és gazdasági átalakítások megfogalmazását tartalmazza. A Központi Bizottság először 1958. január 21-én értékeli a sajtó munkáját és hoz határozatot a sajtóval szemben támasztott elvárásokról: *„A sajtó legyen pártos: munkájában álljon fenntartás nélkül a proletárdiktatúra talaján, álláspontja legyen mindig osztályálláspont. A párt irányításának az egész sajtóban érvényesülnie kell, mert csak így biztosítható a sajtó állásfoglalásának pártossága, csak így kerülhető el a marxizmus-leninizmustól idegen nézetek érvényesülése”* VASS (1979). A KB nem elégedett meg azzal az elvárással, hogy a sajtót irányítja a párt, konkrétan

megfogalmazta a teendőket is: „*A sajtóra és a rádióra nagy feladatok hárulnak; nevelnie kell a népet, meg kell győznie a párt politikájának helyességéről, alakítania és formálnia kell a közvéleményt, szerveznie és mozgósítani kell a tömegeket, ápolnia és fejleszteni kell a párt tömegkapcsolatait*” VASS (1979). Az elvárásokat politikailag elkötelezett újságírók tudják csak végrehajtani, ezért a Magyar Újságíró Szövetségből kizárják azokat, akiket a felülvizsgáló bizottság „méltatlannak” talált a szövetségi tagságra. Elvi állásfoglalás született a bírálat lehetőségéről, pontosan meghatározva azt, mit érthet a sajtó a bírálaton: „*A bírálat a sajtó joga és kötelessége. A kritika azonban mindig átgondolt, megalapozott legyen, és azt tükrözze, hogy a bíráló a hibák ellen harcol, a párt politikájának védelmében, a szocializmus építése, a proletárdiktatúra erősítése érdekében*” VASS (1979).

A sajtó pártirányítása a szerkesztőségekben dolgozó kommunista vezetőkön és munkatársakon keresztül érvényesült. A pártirányítás legfontosabb módszere a szerkesztőségek vezetőinek és munkatársainak tájékoztatása, felkészítése, amelyet a KB Agitációs és Propaganda osztálya végzett. A párt tömegkommunikációval kapcsolatos elképzelése egyértelműen az 1958-as határozat végén kerül megfogalmazásra: „*Jelenlegi helyzetünk nem teszi lehetővé a lapok iránti kereslet kielégítését. Minthogy a sajtó fontos politikai fegyver a párt kezében az illetékes szerveknek mindent meg kell tenniük, hogy a lapok mostani példányszáma ne csökkenjen*” VASS (1979).

1959-ben a Politikai Bizottság értékeli az előző évi határozat eredményeit. Megelégedéssel állapítják meg, hogy a sajtó a párt politikáját szolgálja, de komoly bírálat éri az újságírókat azért, mert nem népszerűsítik megfelelően a termelészövetkezeteket. A határozat szerint a lapok az egyénileg dolgozó parasztság gazdasági helyzetét illúziókeltően mutatják be, nem agitálnak megfelelően a termelészövetkezeti mozgalom mellett. Kijelölik a jövő feladatát: az ipari termelés, a munkásélet, a mezőgazdaság átalakításának népszerűsítését. A kézi vezérlés eszközét felhasználva a PB a lapok vezetőinek és pártszervezeteinek feladatává teszi, hogy ellenséges, destruktív írás ne kaphasson nyilvánosságot. Ebben az évben szinte újdonságként fedezi fel a párt a rádióban rejlő eszközöket. Míg egy évvel ezelőtt az újságírói munkával szemben támasztott elvárások elsősorban a lapokra vonatkoztak, most a rádió felhasználására tevődik a hangsúly: „*A sok millió hallgatóhoz szóló rádió, a másfél millió példányszámú sajtó az agitáció, a politikai tömegmunka leghatalmasabb, legfontosabb eszköze a párt kezében. Minden erőnkkel azon kell lennünk, hogy ezt az eszközt még hatékonyabban kihasználjuk*” VASS (1979).

A hatvanas években az MSZMP helyzete megszilárdul, lezárul a hatalmi-politikai harc. Befejeződik a mezőgazdaság szocialista átalakulásának folyamata, konszolidálódik az egész ország. A hatvanas évek elején alaposan megritkul a tömegkommunikációval foglalkozó dokumentumok száma. Háttérbe szorul a túlzottan szenvedélyes, osztályharcos hangvétel a sajtóval szemben, a határozatokból eltűnik a proletárdiktatúra kifejezés, s változik az emberek egységes, tudattalan és nevelendő tömegként való kezelése. A figyelem a megyei napilapok felé irányul, amelynek egyik oka a példányszám ugrásszerű emelkedése. A megyei pártlapok példányszáma 1958-tól 1964-ig több mint 80%-kal emelkedett. Az 575 000 példányszámban megjelenő megyei sajtót a *Népszabadság* utáni legnagyobb példányszámú napilapként kezelik, amely a községekben és a vidéki városokban nagyobb példányszámban fogy, mint a *Népszabadság*. A megyei sajtót a megyei párt végrehajtó bizottságai egyre inkább igénybe veszik a helyi feladatokra való mozgósításban. 1963-ban, az őszi mezőgazdasági kampány idején is minden megyében felhasználták a helyi lapokat. Általános szokássá vált, hogy az időszzerű gazdasági feladatokra való mozgósításon kívül sajátos helyi feladatokat is szántak a lapoknak: kulturális agitációra, megyefejlesztési feladatok népszerűsítésére, ritkában országos problémák magyarázására. A KB Titkársága önálló határozatban foglalkozik a megyei sajtó pártirányításával, kiemelten kezeli a megyei politikai vezetők publicisztikai tevékenységének fokozását.

A hatvanas évek második fele a tömegkommunikációs alapelvek lényeges demokratizációjával jellemezhető, amely a nagy jelentőségű 1965-ös, a tájékoztatás megjavításáról szóló politikai bizottsági határozattal veszi kezdetét. Az új felfogás szerint a tömegek nem korlátlanul alakíthatók, érdekeiket és véleményüket figyelembe kell venni, s ennek eszköze a tömegkommunikáció. Az ekkor már tudományként elfogadott szociológiai kutatások eredményei befolyásolták a politikai vezetők gondolkodását. Tudatosodott, hogy a szocialista demokrácia és a tömegkommunikáció között szoros és elválaszthatatlan kapcsolat áll fenn. „*A tájékoztatás megjavítása elsőrendűen fontos politikai érdekünk. A tájékoztatás nyilvánossága, őszintesége és teljessége a demokrácia elengedhetetlen tartozéka a szocialista tudatformálásnak, a tömegek közéleti aktivitásának, a párt és a tömegek közötti bizalomteli kapcsolat erősítésének feltétele*” VASS (1968). Először deklarálják, hogy a valóságról szóló teljes információmennyiséget a nyilvánosság elé kell tárni. „*Közzöljük a számunkra kedvezőtlen tényeket, s azokat a véleményeket is, amelyekkel nem értünk egyet, s ezektől ne a hallgatás, hanem a jelenségeket helyükre tevő magyarázat útján határoljuk el magunkat*” VASS (1968).

Különös figyelemmel kezeli a párt az 1959 óta műsorokat sugárzó, a hatvanas évek második felére már heti öt adásnappal jelentkező Magyar Televíziót, amely a párt agitációs, propaganda és kulturális munkájának szerves részévé és egyik leghatásosabb politikai eszközévé vált. A műsorok segítették a párt politikájának milliós tömegekhez való eljuttatását. A Központi Bizottság 1966. május 23-i határozatában az elismerés mellett bírálta is a TV munkáját. Az 1965-ös határozat szellemének megfelelően az elvárás már nem a propagandisztikus kiállítás, hanem az elvhű magyarázat lehetőségének megteremtése. „*A belpolitikai hírszolgáltatás legnagyobb gyengéje, hogy nem vált rendszeressé a belpolitikai események agitatív magyarázata, és nem nevelte ki a televízió a belpolitikai kommentátorok körét*” VASS (1968). A televízió műsorában egyre nagyobb szerepet kap a termelési propaganda, a munka szeretetére, a közgazdasági gondolkodásra nevelés. Kialakultak az ipari, mezőgazdasági, általában a gazdasági műsorok formái, amelyek közül az embert és munkáját a mezőgazdasági műsorok mutatják be a legteljesebben („Csak egy kicsivel jobban”, „Sorsok emberek”; „Falusi dolgokról”).

A sajtó a hatvanas években továbbra is az osztályharc eszköze marad, de az abszolút osztályharcos felfogás eltűnik, a párt politikája képviselőjének árnyaltabb követelményrendszere fogalmazódik meg. Elvárásként a cikkek, riportok színvonalának emelését határozzák meg; a nevelés és a mozgósítás helyett az újságírói magyarázat, a publicisztika, a belpolitikai kommentár, az állami és pártvezetők rendszeres szerepeltetése a kíváncsi.

A hetvenes évek legfontosabb jellemzője a pártirányítás direkt formáinak újbóli megjelenése. Az 1968-as csehszlovákiai, majd a lengyelországi és a jugoszláv események kedvezőtlen külpolitikai helyzetet teremtettek a további demokratizálódáshoz. A hatvanas évek végére jellemző kritikai hangvétel a belpolitikai újságírásban túllépett azon a határon, amelyet a politika még tolerálni tudott. A Politikai Bizottság 1971-es állásfoglalása szerint a kritika helyett az újságíróknak a munka erkölcsi és anyagi megbecsülésére, népszerűsítésére, a közösségi élet fejlesztésére kell fordítania a figyelmüket. A sajtó ismét szorosabb, direkter irányítás alá került.

A párt X. kongresszusa a szocializmus teljes felépítése mellett tesz hitet. Az ehhez szükséges mozgósításban nagy szerepet szának a belpolitikai újságírásnak. A sajtótól ismét a párt politikájának szolgálatát várják úgy, hogy rendelkezésére álló eszközeivel mozgósítsa a lakosságot a kongresszusi határozatok végrehajtására. Különösen a televíziótól kívánják meg a szocialista szemlélet formálása, a politikai aktivitás erősíté-

sét, a szocialista életforma népszerűsítését. Ezt a célt szolgálja az „A hét” c. műsor létrehozása, a híradó reformja. Az újságíró újra agitátor és népnevelő lesz. *„A sajtó bírálja és ostromozza a fejlődést, a munka eredményességét gátló tényezőket: a felelőtlenséget, közömbösséget, maradiságot, bürokratikus akadékoskodást. A szocializmus ügyét szolgáló politikai újságíró nem lehet egyszerű lapkiadói alkalmazott: agitátornak és népnevelőnek kell lennie”* VASS (1983).

Az évtized második felére-végére világossá vált, hogy az 1973-ban kezdődő világgazdasági válság negatív gazdasági következményeit Magyarország sem kerülheti el. Az 1977. októberi és az 1978. decemberi KB határozatok egy lassúbb, szelektívebb fejlesztést tűztek ki célul. A tájékoztatási alapelvek egészében egyre inkább a gazdaságpolitikai tájékoztatás szempontjai kerülnek előtérbe. A nehezedő gazdasági feltételek közepette a párt egyre növekvő és egyre komolyabb szerepet tulajdonít a nyilvánosságnak a politikai-gazdasági legitimáció megteremtésében, a közmegegyezés kivívásában. A növekvő szerephez megfelelő támogatottságot is rendel a párt: határozat született a rádió és a televízió technikai ellátottságának fejlesztéséről.

A nyolcvanas években tájékoztatáspolitikai kérdésekben két irányzat párhuzamos jelenléte jellemzi a hatalom képviselőinek magatartását. Fontossá vált a formális közmegegyezés tartalmassá tétele, amelynek eszköze továbbra is a sajtó, rádió és televízió, ezzel együtt visszafogottabb lett a stílus tömegkommunikációs ügyekben. *„A magyar közvélemény sokkal érettebb, politikusabb, magasabb szinten gondolkodó, mint tíz vagy különösen húsz évvel ezelőtt, s ebben természetesen szerepet játszik a sajtó, a televízió és a rádió is, felbecsülhetetlen támogatásával”* LAKATOS (1984). A gyakorlatban egyre nehezebb volt - és sokszor csak konfliktusok árán lehetett fenntartani - az addig működtetett sajtóirányítási mechanizmusokat. *„A politikai vezetés számára a sajtó nélkülözhetetlen segítőtárs. Ezt nagyra értékelve küzdőtársnak tekinti a sajtót, bizalommal kezeli ezt a nagyon fontos intézményt, jelzéseire odafigyel, tapasztalatait igényli és hasznosítja döntéseiben. Maga a sajtó is terepe a politika alakításának. Ez a gyakorlatban is így van, még ha időnként zökkenőkkel is”* KARVALICS (1983).

Az új elvekkel párhuzamosan a direkt politikai irányítás sem veszített súlyából. 1982-ben a XII. pártkongresszus határozatában visszaköszön az ötvenes évek végének stílusa. *„Esetenként nagyobb nyilvánosságot kaptak egyoldalú, történelmietlen, politikai érdekeinket, erkölcsi normáinkat sértő publikációk is. Ez arra int, hogy folytatni kell az irányítást, a vezetés javítását és a politikai munka színvonalának emelését”*

VASS (1988). A XII. kongresszus határozata szerint a szerkesztőségek visszaéltek önállóságukkal, tehát az önállóságot korlátozni, a pártirányítást fokozni kell. Ismét rendszeressé válnak az Agitációs és Propaganda Osztály által összehívott havi főszerkesztői értekezletek, amelyek egyben a sajtó pártirányításának alapformáját is jelentették. A kritika és a rossz bemutatása helyett ismét a hitet, a szocialista társadalom jó oldalát kell bemutatni. „...a sajtónak különösen fontos feladata, hogy erősítse az embereknek a szocializmusba vetett hitét. Főleg a gazdálkodás új módszereivel kapcsolatban nem eléggé meggyőző annak bemutatása, hogy a változások nem a szocializmustól való eltávolodást, hanem a szocialista építőmunka jobb hatásfokát határozzák meg” KARVALICS (1983). A tömegtájékoztatás kézben tartásának sikeres eleme lett a főszerkesztők egyszemélyi felelősségének elve. Ez az irányítástechnikai megoldás a sajtó kontrolljának decentralizálást jelentette. Alacsonyabb szintre, a szerkesztőségek első embereinek kezébe kerültek a közölhetőség határát megszabó döntések. A felelősség, a hatalom átruházása a bizalom megnyilvánulásaként jelent meg, amely megnövelte az újságírói elittel való összefonódást. A lapok élére kinevezett megbízható káderek egyben a leglátványosabb eredmény elérésben is segédkeztek: eltűnt a feltűnő hatósági cenzúra, mérséklődött a központi nyomás. A megfelelő szemléletű műsorok, cikkek készítése továbbra is elvárás maradt, sok esetben tették felelőssé az újságírókat az állampolgárok elbizonytalanodásáért. 1986-ban újra megjelennek a kádermunka javítását, a műsorkészítők kiválasztásában meghatározó a politikai, a szocializmus eszméje iránti elkötelezettséget elváró határozatok.

Ezekkel a folyamatokkal párhuzamosan, a megnövekedett főszerkesztői hatalom sok lapnál vezetett a pártos hangvétel oldódására, lassan nevelődött a sajtóirányítástól függetlenedő, óvatosan politizáló újságírói réteg. A 70-es évek végén a nyugati társadalmakban megjelenő új kommunikációs technikák és eszközök - a távközlési és közvetlen műsorszóró műholdas rendszerek, nagy átviteli kapacitású kábeltelevíziós hálózatok, kép és szövegkommunikációs eszközök, videó és képlemezek - a nyolcvanas évek második felében Magyarországon is megjelentek és váltak rövid időn belül elterjedtté. Ezek a technikák átfogóan megváltoztatták a kommunikációs viszonyokat, mélyrehatóan befolyásolták a társadalom önmeghatározó képességet. A műholdas műsorszórás, a videó „nem ismernek határokat”, ezzel korlátozzák az állami ellenőrzés mozgásterét.

A Tömegkommunikációs Kutatóközpont 1988-ban elvégzett vizsgálatából (SZECSKŐ 1988) azt vetíti elő, hogy a 90-es években a politikai hatalomról formált

társadalmi kép jelentős változása következik, a társadalmat mind nehezebb lesz kormányozni, a befolyásolási eszközök hatékonysága és hatóköre beszűkül. Tartós problémává válik a hatalom legitimálása, a feszültségkezelés, amely csak úgy oldható fel, ha a tömegkommunikáció arra szolgál, hogy a társadalom is reális helyzetképet és véleményt alkothasson a célokról, ellenőrizhesse és elbírálhassa a hatalom működését.

A nyolcvanas évek végére már szinte teljesen eltűnnek a sajtóval szemben támasztott elvárások, a szolid befolyásolás jellemző. A társadalmi nyilvánosság, elsősorban a sajtónyilvánosság sokat fejlődik. Nagyobb lehetőség nyílik arra, hogy a különböző nézetek nyilvánosságot kapjanak, a hírközlés érdekesebb, változatosabb lesz. Szélesedik a párt és a kormány álláspontjától eltérő kritikai vélemények megnyilvánulási lehetősége. KÉRI (2000) tanulmányában azt állítja, hogy 1987-re kettészakad a magyar társadalom nyilvánossága. A párt még eredményesen tudja uralni a médiát, de ezzel párhuzamosan széles körben épül ki a második nyilvánosság. Értelmiségi csoportok jelentős része vonja meg bizalmát a hivatalos nyilvánosságtól, a pártvezetés pedig egyre nagyobb rémülettel szemléli a második nyilvánosságból kifejlődő mozgalmak növekvő bátorságát. 1988-ban sorra alakulnak a véleményüket bátran vállaló új sajtóorgánumok: *A Kapu*, a *Hitel* a *Reform*. A folyamatot felerősítette az *Országos Sajtószolgálat* megszervezése. Az MSZMP 1989-ben megfogalmazott sajtópolitikájában azt deklarálja, hogy partneri viszony áll fenn közte, ill. az orgánumokat alapító szervezetek és kiadók között. Először ismerik el, hogy az írott sajtó lehetőségeit korlátozza a monopolizált papír előállítás, az import, és az elosztási kontingens érvényesülése.

A nyolcvanas évek végén a párt állásfoglalása úgy fogalmaz, hogy a tömegkommunikáció szerepe a szemléletformálás, a helyes irányba befolyásolás, az ízlésformálás, mindez a közmeggyezés érdekében. Az ország modernizációja elképzelhetetlené vált a szabad vállalkozás és más szabadságjogok, pl. a gondolat- és sajtószabadság kibontakozása és garantálása nélkül. Az élet más területein is végrehajtott liberalizálódás - a szabadelvű gyülekezési jog, az új egyesületi törvény - előkészítette a társadalom tagjai által beindított spontán demokratizálódási folyamatokat. A jogállamiság megteremtése utáni lépés pedig: a többpártrendszeren és a nyilvánosságon alapuló politikai demokrácia.

2.1.3.3. Rendszerváltás és sajtószabadság

A szabad választások utáni első kormány és a média kapcsolata azonnal konfliktussal indult. A kormány eskütétele szerdai napra, az esti órákra tolódott, műsorszerkesztési szempontból ütközött a labdarugó BEK-döntő időpontjával. A MTV vezetése úgy döntött, hogy a mérkőzést közvetíti egyenes adásban, a kormány eskütételét pedig ezt követően felvételtől. Az új politikai elit szembefordult a médiával. A politika és a média viszonyát szemléletesen írja le *FARKAS (1991): „Az alapkérdések tisztázatlansága, a privatizáció, a közszolgálat, a pártatlanság értelmezése körüli zűrzavar, pártpolitikák végiggondolatlanságának eredményeképpen 1990 végére a sajtószabadságharc MDF-ellenes sajtó-állóháború képét ölti. A kormánypárt és a kormány ellenségeskedése a sajtóval - és viszont - ma már jelentős belpolitikai tényező, amelyet csak elvi politika és széles garanciális rendszerrel alátámasztott megállapodás tompíthat.”* Eközben nagy mennyiségű szakértői munka, két évig tartó parlamenti bizottsági és plenáris vita, sok száz módosító indítvány után olyan médiatörvény került 1992-ben parlamenti végszavazásra, amely egyetlen igen szavazatot sem kapott. A rendszerváltás utáni első kormányzati ciklus egyik legtöbbet használt kifejezése a „médiaháború” lett.

A tömegkommunikációs eszközök piacán - a politikai vitától látszólag függetlenül, kihasználva gazdasági életre vonatkozó törvényi változtatásokat - lassan megjelentek az első kereskedelmi vállalkozások. Megalakult a *Calypso*, a *Juventus*, és a *Danubius Rádió*, az újságosoknál megjelentek a szórakoztató magazinok, a hobbilapok, a bulvársajtó. A napilapok többsége magán, döntően külföldi tulajdonos kezébe került. A kormány 1992. októberi határozatának eredményeképp decemberben megkezdte működését a *Duna Televízió*. A politikai pártok számára az állami tulajdonban lévő médiumok feletti befolyás megszerzése ill. megtartása jelentette a legfontosabb célt. A rendszerváltás utáni második kormány ebben a politikai és piaci helyzetben kezdett hozzá a médiakérdés rendezéséhez. Újabb háttér munka kezdődött a médiatörvény megfelelő megfogalmazásáért. A piaci szereplők azt várták, hogy az új törvény megnyitja az utat a privatizáció előtt, a valódi verseny a várható reklámpiac megszerzésért folyt. *„Az új médiaháború százmilliárdos bevételekért zajlik, és az összes többi érv tulajdonképpen csak füst és ködösítés, mindennek jótékony eltakarására”* KÉRI (2002). 1996-ban életbe lép a médiatörvény, amelynek célja a független és tárgyilagos médiapiac kialakítása. A törvény a közszolgálati médiumok esetében megszüntette a közvetlen kormányfelügyeletet, ám a pártok - a kurátorokon keresztül- továbbra is tág lehetőséget kaptak az

ellenőrzésben. Az 1997-ben kiírt frekvenciapályázatok eredményeképpen megalakult a TV2, a TV3, az RTL Klub. Megkezdődik a verseny a nézőkért, a reklámbevételekért. A MTV fokozatosan veszít a nézőszámból, reklámpiaci bevételei a legkisebbek a televíziós piacon. A közszolgálati adók finanszírozási gondokkal küzdenek, fokozatosan halmozzák fel adósságukat. A polgári kormány regnálása első hónapjaiban egyeztetéseket kezdeményezett a hat parlamenti párttal médiaügyekről. A tárgyalások kudarcba fulladtak, nem született megállapodás a közszolgálati médiumokat felügyelő új kuratóriumok összetételéről.

A magyar sajtóban a kilencvenes évek végére világossá vált a politikai hovatarozás, az árnyalatok véglegesedtek. A médiában a politikai harcok egyértelmű terepe a televízió maradt. A közszolgálati médiumok mind a mai napig közalapítványként működnek, felügyeletüket egy-egy kuratórium látja el. A kuratóriumok elnökségébe a parlament választ tagokat négy évre. Az elnökségi tagok egyik felét a kormánypárti másik felét az ellenzéki frakciók jelölik.

2.1.3.1. Médiahatalom és befolyásolás

A médiahatalommal kapcsolatban két modell áll szemben egymással. Az egyik a domináns média modellje, amely a médiát az uralkodó intézményrendszer kiszolgálójának tekinti. Az elmélet szerint a médiumokat monopolisztikus módon ellenőrzik, vagy működtetik, és hatékony eszközei az embertömegek szervezésének. A másik a pluralista média modellje, amely szerint a média ellenőrzése a demokratikus versengés tárgya. Az elmélet szerint a közönség differenciált, és kritikusan fogadja a médiakínálatot. *McQUAIL* (2003) kutatási eredmények és elméleti összevetések alapján azt állítja, hogy a médiumok gyakran érnek el meghatározott célokat. A média megbízásból, vagy mulasztásból hajlamos azok érdekeit szolgálni, akiknek aránytalanul nagy politikai és gazdasági hatalmuk van a társadalomban. Ebből az következik, hogy a média hatalma akkor lesz egy uralkodó osztály hatalma, amennyiben maga az uralkodó osztály meghatározható. A média gyakran az egyetlen gyakorlati eszköz, amellyel gyorsan és hatékonyan lehet eljuttatni információt a tömegekhez, és amellyel propagandát lehet folytatni. Ezt felismerve volt a média az uralkodó pártelitet támogató propagandaeszköze a világ-

háborúk idején. A háborúk után az egész világon hamar felismerték, hogy a média a köz felvilágosításában eszköz lehet, amely kiegészíti az új intézményeket- az iskoláztatást, a könyvtárakat, a népoktatást.

A média társadalmi fejlődésben, modernizációban betöltött szerepével kapcsolatban létezik egy olyan kutatási irányzat, amely szerint a tömegkommunikáció a világ gazdasági és társadalmi fejlődésének eszköze lehet. A médiumok segíthetnek meghonosítani a demokratikus politika és a piacgazdaság intézményeit és gyakorlatát. *TOFFLER* (1993) egyenesen azt állítja, hogy az állam hatalmával dacolók a világ számos országában vetik be céljaik elérése érdekében a tömegkommunikációs eszközöket. A szerző egyebek mellett Románia példáját elemzi, ahol véleménye szerint Ceausescu az életével fizetett 1989 karácsonyán azért, mert nem értette meg a világmédiában zajló forradalmat.

A magyarországi médiahelyzetet elemezve *POKOL* (1996) azt állítja, hogy a média önálló hatalomként működik, amely a nyelvpolitika tudatos ellenőrzésével és manipulálásával uralja a politikai életet. A szerző szerint a tömegmédiumok véleményformáló monopóliumának az kedvez, hogy hazánkban alacsony az állampolgárok politikai aktivitása, s a kevés stabil választó befolyásolásában rendkívül nagy szerep jut a tömegkommunikációs eszközöknek. *KÉRI* (2000) értelmezése szerint a média és a politika konfliktusos érintkezésében mindkét félnek fontos szerepe van. Egyrészt a mindenkori kormányzati hatalmat gyakorlók állandóan keresik a rejtett befolyásolás törvényes lehetőségét például az adóellenőrzés nyomásgyakorlásával, a hirdetési piac manipulálásával. Másrészt a médium tulajdonosa a saját üzleti biztonsága érdekében nem zárkózik el a mindenkori hatalmi szférával való kapcsolattartás lehetőségétől. A szerző úgy véli, hogy a médiahatalom és a befolyásolás megértésének, kutatásának egyik legfontosabb területe lesz a jövőben annak vizsgálata, hogyan zajlanak a médiatulajdonosok és a kormányzati hatalom közötti tranzakciók, hol vannak a két szféra közötti átjárók, hogyan lehet egyik elitből a másikba kerülni?

Ahogy azt a tömegkommunikáció irodalmi feldolgozása összefoglalásaként már megállapítottam a médiának lényegében monopóliuma van egy olyan árucikk – az információ, az üzenet – felett, amely a társadalmi eligazodás szükséges feltétele. A média függ a társadalom minden részletétől, társadalmi funkciói alapján tájékoztat, kontrollálja a politikai hatalmat, értékeket és normákat hordoz. A médiától általában nem azt várják el, hogy hatalmat gyakoroljon a maga érdekében, „hatalma” a fogyasztóktól (né-

zők, olvasók) függ. A médiát politikai szerepe alapján szokás a negyedik hatalmi ágnak is nevezni, amely megfogalmazás véleményem szerint félreértelmezése a betöltött szerepnek. A médiumok állandó kapcsolatban vannak a politikai és gazdasági hatalom fennálló struktúrájával. A médiának van ára, értéke, verseny folyik ellenőrzésért, a hozzáférésért; politikai és gazdasági szabályozásnak van kitéve. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a média nem önálló független hatalomforrás, nem a hatalom, a politikai döntések világa, közvetítő szerepén túl legfeljebb a befolyásolás, a manipuláció lehetőségét teremti meg. Ezt felismerve akarták, és akarják a politikai hatalom szereplői befolyásukat érvényesíteni a tömegkommunikációs eszközökben.

Resümé: Áttekintve a tömegkommunikáció és a politika kapcsolatrendszerét, azt a következtetést vonom le, hogy a tömegkommunikáció, a tömegkommunikációs eszközök fontos szerepet játszanak a közéletben, a politikában. Közvetítő szerepet töltenek be a politika szereplői és az állampolgárok, a választók között. Magyarországon a politika és a tömegkommunikációs eszközök kapcsolatának írásos dokumentumai 1956-1959 között alakultak ki, amikor a Magyar Szocialista Munkáspárt határozatokban és vezető, irányító testületek állásfoglalásaiban rögzítette az alapelveket. A párt ebben az időszakban a tömegkommunikációt harci eszköznek, a hatalom megtartása és megvédése eszközének tekintette, amelynek feladata a tömegként kezelt társadalom átalakítása, önállóságának minimalizálása. Az alapelveken belül állandó és változó elemek különböztethetők meg. Állandó elvként több mint 30 évig fenntartotta magát a hatalmi szempont, s elsősorban arra koncentrált a politika, hogy a tömegkommunikáció intézménye hol helyezkedjen el a politikai intézményrendszeren belül, hogyan biztosítható a hierarchikus irányítás, a működés feletti kontroll. Változó elvként figyelhető meg a politika és a társadalom viszonya, a párt és a tömegek kapcsolattartásának módja, a közvéleményről, a társadalom strukturális- értékrendbeli összetételéről vallott felfogás. A marxista hagyomány a híreknek, a tényközlő műfajoknak szentelte a legtöbb figyelmet, mert azoknak közvetlen ideológiai jelentőséget tulajdonított a társadalmi világ és az események világának meghatározásában. A társadalomtudományok, de különösen a szociológia eredményeinek elfogadása és felhasználása következtében lassan tudatosodott, hogy a társadalom többdimenziós érdekszférákra tagozódik, azért a tömegkommunikációnak is a differenciált megközelítést kezdték előtérbe helyezni. A társadalom-felfogásban bekövetkezett változást óvatosan követte a sajtó, rádió, televízió intézményeihez fűződő ha-

talmi viszony változása. A tömegkommunikáció intézményeinek alárendelt szerepe fokozatosan átalakult mellérendelt, egyenrangú partneri szereppé - már nem csupán a deklaráció szintjén. Az 1989-es rendszerváltás után a politika és a tömegkommunikációs eszközök alárendelt kapcsolatára utaló határozat, ill. dokumentum nem található a kormányhatározatokban. Az első szabadon választott kormány képtelen volt a médiatörvény elfogadtatására, amely több évig meghatározta a tömegkommunikációs eszközök és a politika viszonyát. Az 1996-ig tartó „médiaháború” megoldásának látszott a médiatörvény elfogadása, de a közszolgálati médiumok feletti ellenőrzés jogát a kuratóriumokon keresztül mégiscsak megtartotta a politikai elit. A témák, személyek, ügyek szelekciós mechanizmusai mögött értékek és érdekek bonyolult rendszerét lehet azonosítani, melynek következménye: semleges média nem létezik,

2.2. Hatáselméletek

A médiahatás elemzése központi témája a tömegkommunikációval kapcsolatos kutatásoknak. A hatások létezését soha nem vitatták a kutatók, különbséget a hatások erősségének megítélésében fedezhetünk fel. A társadalom és a média közötti kapcsolat vizsgálatának fő kérdése a tömegkommunikációs és a társadalomban zajló változások közötti összefüggés kimutatásával kapcsolatos. A kérdés megválaszolásához első lépésként azt kell tisztázni, van-e és mekkora hatása a médiának?

A társadalomtudományok történetében *Gabriel Tarde* (1843-1904) francia szociálpszichológus volt az első aki rámutatott arra, hogy a sajtó inspirálja a társalgást, a társalgás formálja a véleményt, s a vélemény váltja ki a cselekvést. *TARDE* (1969) fogalmazta meg elsőként a társalgás központi hatását a politikai folyamatokra. A szerző azt hangsúlyozza, hogy a társalgás és a sajtó teremti meg a politika, a politizálás alapfeltételeit, de a politikai társalgást az újságok táplálják, a vélemény a társalgás eredménye, a gazdasági, politikai, kulturális cselekedet a véleménytől függ. Az elmúlt közel 100 év elméleteit összefoglalva az mondható, hogy a XX. század 20-as és 40-es évei között az erős hatás létezéséről szóló érvek születtek, az 50-es és 60-as években a korlátozott, ill. a gyenge hatások meglétéről szóló modellek léteztek. A 70-es évektől kezdve egyre komolyabban veszik a média hatását, amely a 90-es évektől újra az erős médiahatás

elfogadásához vezet, s a kutatók vizsgálata ma már arra terjed ki, hogy ezt a viszonylagosan erős hatást milyen módszerekkel érik el a médiumok, és milyen társadalmi-szociális környezetben teszik azt.

A leghíresebb médiahatás történet egy *Orson Welles* rádiójáték bemutatójához kötődik. 1938. október 30-án, egy esős éjszakán több millió amerikai hallgatta a *CBS RADIO* esti műsorát, a "Mercury Theater on the Air" című műsort. Hitler akkoriban szállta meg Csehszlovákiát, és Lengyelország lerohanását fontolgatta. Az egész világon érezhető volt a feszültség. A rádióhallgatók a kiadott műsortól eltérően egy késő esti híradót hallottak, melyben izgatott beszámolók hangzottak el arról, hogy a marslakók leszálltak New Jersey-ben. Több ezer telefonhívás futott be a rádióállomásokra és az újságokhoz, katonai vezetőket rendeltek be az állomáshelyükre. A leszállóhely környékén forgalmi dugók keletkeztek, az emberek az utcákra rohantak, többen állították, hogy látták az idegeneket. Mivel egy másik adón az Edgar Bergen show ment, több hallgató csak közben kapcsolt át *Orson Welles* rádiójátékára, melyet H.G. Wells "War of the Worlds" regényéből készített. Később *Welles* ismételt bement a rádióban, hogy ez csak egy szórakoztató műsor, hogy elkerüljék a katasztrófát. Az amerikai elektronikus médiát felügyelő hatóság később betiltotta a kitalált hírek közlését. Ez volt a leghíresebb rádióműsor, mely ezt először bizonyította, hogy a rádiónak milyen nagy hatása van hallgatóságára.

ZSOLT (2002) a hatáselméleteket öt fő csoportra osztja:

- Nagyon erős hatások modellje: ide tartozik a lövedékelmélet, mely szerint meghatározott ingerre meghatározott válasz születik
- Korlátozott hatások modellje: a kibocsátó és a befogadó között közvetítők lépnek fel
- Minimális hatás-elmélet: a szimpatikus értékekre odafigyelünk, a nem szimpatikust észre sem vesszük
- Moderált hatások modelljei: szociálpszichológiai vizsgálatok mutatták ki a televízió és az ifjúkori erőszak közötti szignifikációt

Az elsőként kialakult lövedék-elmélet modell az első világháborút követő időszakban úgy tekintett a propagandaüzenetekre, mint információs lövedékekre, melyek a passzív tömegekre záporoznak. Ezek az üzenetek behatolnak az emberekbe, és hatásokat váltanak ki. A lövedék-elmélettel szemben a harmincas évek végén mind többen kezdték hangsúlyozni, hogy az emberek egyenként reagálnak a tömegkommunikáció

üzeneteire, s nem csupán befogadják azokat. *LAZARSFELD* (1948) a negyvenes évek elején az USA-ban Ohio állam egy megyéjében az elnökválasztási kampány során végzett felmérése azt az eredményt hozta, hogy a rádió és a sajtó nem befolyásolta az emberek politikai választását. A kampánnyal kapcsolatos további kutatások kimutatták, hogy a mikroközösségekben vannak emberek, az ún. véleményformálók, akik nagy befolyást tudtak gyakorolni társaik szavazási szándékára. A véleményformálókat a többieknél inkább befolyásolták választásukban a tömegkommunikációs eszközök. Ebből a kutatásból fejlődött ki a kétszakaszos kommunikációáramlás elmélete, mely szerint az üzenetek a tömegkommunikációból először a véleményformálókhoz áramlanak, s tőlük kerülnek tovább a lakosság kevésbé aktív csoportjaihoz.

A hetvenes években azok az áramlatok kerültek előtérbe, amelyek mind határozottabban képviselték, hogy a média erősen befolyásolja az emberek világképét, gondolkodását. *ARONSON* (1987) a reklámok hatásosságát kutatva már a kommunikátor személyiségének fontosságát is a befolyásoló tényezők között említi. Ezekben az években kezdődnek meg a televízió által közvetített erőszak gyermekekre gyakorolt hatásainak vizsgálata. Az erőszak médiabeli megjelenése és hatása vizsgálatának egyik kiemelkedő magyar kutatója *Kósa Éva*. A hatáselemzés meghatározó kutatói még a hetvenes években *McCOMBS* és *SHAW* (1972), akik az ún. napirend-meghatározó hatást vizsgálták. Megállapításuk szerint a tömegkommunikáció nem azt szabja meg, hogy az emberek mit gondolnak, hanem azt, hogy miről gondolnak valamit. Gondolataikat elfogadva és részletezve *TERESTYÉNI* (2002) a tömegkommunikációs eszközöknek fontos, de nem kizárólagos szerepet tulajdonít a társadalmi tematizáció folyamatában. A médiumok azon keresztül, hogy bizonyos témákat gyakrabban és hangsúlyosabban, más témákat ritkábban és kevésbé hangsúlyosan tűznek napirendre, akarva akaratlanul az aktuális társadalmi, politikai, kulturális kérdéseknek és problémáknak egy bizonyos rangsorát, fontossági sorrendjét tárják a közönség elé. Ezzel hozzájárulnak a közgondolkodás témaszerkezetének és napirendjének alakításához. Magától értetődő ugyanis, hogy azok a kérdések, problémák, témák, eszmék és állítások, amelyek hosszú időn keresztül a legfőbb hírforrásként szolgáló média napirendjének első helyein szerepelnek általában a közönség figyelmét is erőteljesen magukra vonják.

GERBNER (2002) értelmezésében a tömegkommunikáció következményeit a kultúrában megfigyelhető tág értelmű közös képzetek és fogalmak összefüggésében kell keresni. A tömegkommunikáció elsődleges hatása abban ragadható meg, hogy a benne rejlő előfeltételek és előfeltevések kifejezésre jutnak. A szerző úgy tartja, hogy a mo-

dern médián belül a televízió olyan szerepre tett szert a mindennapi életben, hogy helyettesíti a személyes tapasztalatot és a világ megismerésének más eszközeit a saját üzeneteivel. Kultivációs elméletének bizonyítéka az amerikai televízió szisztematikus tartalomelemzéséből származik. Véleménye szerint a gyerekek számára a televízió épp úgy a valóság megtapasztalásának elsődleges forrása, mint a család. Elméletét alátámasztották azok a közvélemény kutatások, amelyek szerint minél nagyobb mértékben van valaki kitéve a televízió hatásának, annál inkább elfogadja azt a fajta világszemléletet, amely a televízió üzeneteiben található.

Az ezredfordulón új elemként jelent meg a hírapparátusok szervezetszociológiai vizsgálata. *JENEI* (2001) úgy ítéli meg, hogy a médiumok nem közvetlenül és nem törszerűen tájékoztatnak a világ eseményeiről. A médiumok implicit módon rangsort, napirendet állítanak fel az aktuális közügyekről, és ezen keresztül járulnak hozzá az egyének napirendjének alakulásához. A hírek szelektálásában nem egy konkrét személy tölti be a kapuőr szerepet, a szelekciós döntések nem egyéni érdekektől és szándékoktól függenek elsősorban, hanem a hírszerkesztést jellemző szakmai-, gyakorlati-, szervezési kritériumoktól, értékektől. Ez azt jelenti, hogy a valóság a hírek folyamatában nemcsak szándékos manipuláció révén torzulhat, hanem akaratlanul, a hírszerkesztés szakmai módszertanából eredően is. A tömegkommunikációs eszközök által ily módon torzított társadalomkép pedig hatással van a befogadók környezetükről kialakított képére.

McQUAIL (2003) részletes hatáselméleti áttekintéséből kiemelkedik a propaganda és a tömegkommunikációs eszközök viszonyának elemzése. Értelmezése szerint korunkban a tömegkommunikációs eszközök a sikeres propaganda elengedhetetlen eszközei, mivel csak ezeken a csatornákon lehet biztosan elérni a teljes nyilvánosságot. A tömegkommunikációs eszközök hatását elfogadva korunkban a kutatások a szélsőségek, a marginalizált csoportok, az erőszak, a drog (*KENYERES-MÉSZÁROS* 2005), a környezeti kockázatok témakörében folynak. Magyarországon többen is foglalkoztak a cigányságot sújtó előítéletek tömegkommunikációs eszközökben való megjelenésével (*VICSEK* 1996, *MESSING* 2004), kedvelt téma az erőszak fiatalokúra gyakorolt hatásának vizsgálata (*KÓSA* 1998).

A hatáselméletek csak részben érintik a tömegkommunikációs eszközök eltérő technikai adottságaiból eredő hatáskülönbségeket. Csupán *GERBNER* (2002) hívja fel arra a figyelmet, hogy a televízió milyen különleges szerepet tölt be a nézők mindenna-

pi életében, milyen erős hatással van életvitelükre, s hogy a személyes tapasztalást is képes helyettesíteni. Magyarországon a kilencvenes évek végén *GAYER* (1997) tanulmánya hívta fel a figyelmet a képi retorika fontosságára. A kutatók azonban nem vizsgálták annak a televíziós szakmai kérdésnek a szerepét, ahogyan a televíziós hírt egy újságíró megszerkeszti. A közügyekről való tájékoztatás legátfogóbb televíziós intézménye a tv-híradó. A hírközlő-tájékoztató műsorok alapfunkciója, hogy az állampolgárok számára folyamatosan biztosítsák a társadalmi-, politikai-, gazdasági életben és a nagyvilág történeteiben való eligazodáshoz szükséges információkat. Minden televízióban a híradó a főműsoridő legfontosabb eleme. Egy harmincperces híradó nem tartalmaz több szöveget, mint egy közepes újságcikk, egy átlagos híradós hír hossza nem több, mint 1 perc 30 másodperc, vagyis 10-12 írott sor. A televíziós hírek nem egyszerűen hangosan felolvasott újsághírek. A néző csak részben azonos az olvasóval, és eltérő módon fogadja be a televízióból nyert információkat. Ennek megfelelően, az optimális hatás érdekében az információk is mások, más formában, elrendezésben kell érkezniük. A televíziós hírszerkesztés alapszabálya a „drámai felütés” (egy hangsúlyos mondat, egy botrányos kifejezés) alkalmazása, amellyel a hír felhívja magára a figyelmet. A híradó nézője ugyanis otthon, családi körben fogadja be az információt, sok külső zavaró körülmény közepette: zajlik a családi élet, vacsoráznak, beszélgetnek, zúgnak a háztartási gépek stb. Ilyen külső körülmények között, csökkentett terjedelem mellett kell tehát elérni a televíziós újságírónak azt, hogy a közölt információt képes legyen a befogadó megérteni. A szavak számának csökkenését a szerkesztő a képi információk egész sorával pótolja. A képnek az adott hír struktúrájában jól meghatározható szerepe - azaz jelentése - van, ami túlmutat az egyszerű ábrázoláson. A szakma szabálya szerint a jó televíziós hír „hasznos hanggal” indul: egy munkagép zaja, az áradó folyó morajlása, kiáltások, stb. Az egyes snittek helyét a hírekben nem a véletlen, hanem a narrátor szövege jelöli ki, a kép a szöveg egyes pontjaira utal. A képben közölt információ a műsorvezető metakommunikációján túl egy újabb hatáselemként jelenik meg. A televíziós hírek tehát nem egyszerűen hangosan felolvasott újsághírek. A néző csak részben azonos az olvasóval, és eltérő módon fogadja be a televízióból nyert információkat. Ennek megfelelően, az optimális hatás érdekében az információk is mások, más formában, elrendezésben kell érkezniük.

Rezümé: Áttekintve a tárgyalt hatáselméleteket az az egyszerű következtetés vonható le: a tömegkommunikációs eszközöknek van valamilyen hatásuk. A média részese a társadalmi és kulturális eseményeknek, hozzájárul a közgondolkodás témaszerkezetének alakításához. A médiumok a hírek, események kiválasztásának, tálalásának módjával bizonyos társadalmi-, politikai-, kulturális kérdések fontosságának képzetét keltik a közönségben. A hatás erőssége, tartóssága azonban szorosan összefügg azzal a társadalmi-szociális közeggel, amelyben a befogadó néző, hallgató olvasó él. Azok a tömegkommunikációs tartalmak, amelyek ellentmondanak az egyének mindennapi tapasztalatainak és szociális attitűdjeinek, értékeinek, világképének csak csekély mértékben vagy egyáltalán nem képesek befolyásolni a véleményeket. Kevés befolyásoló erővel bírnak azok a tömegkommunikációs tartalmak is, amelyek nem ténylegesen létező társadalmi információszükségletet elégítenek ki. A tömegkommunikációs eszközök befolyásoló ereje abban rejlik, hogy az általuk kibocsátott információmennyiség a befogadó közönség kulturális környezetének állandó és szerves összetevőjévé válik. Ebből, a részben a tömegkommunikáció által előállított és fenntartott kulturális környezetből az egyén nem vonhatja ki magát, s bár nem kell, hogy elfogadja a tartalmakat, vagy magáévá tegye azt, attitűdjeit, véleményeit mégis azokhoz méri.

2.3. A magyar mezőgazdaság történetének fontos állomásai 1956 és 2005 között

A magyar mezőgazdaság történetének feldolgozásakor a tőlem leginkább távol eső területre érkeztem, hiszen ez a fejezet feltételezi, hogy a szaktörténet több ágát is ismerjem. Arra törekedtem, hogy az egyes szakterületek reprezentánsainak munkáját megismerjem, s erről számot adjak dolgozatomban. Nem vállaltam fel, hogy a mezőgazdaság történetét a teljesség igényével mutassam be, a tartalomelemzés módszertanának ismeretében döntöttem a fejezet alábbi taglalása mellett. A tartalomelemzők munkájuk során általában nem végeznek azzal kapcsolatos elemzést, hogy milyen gazdasági-, politikai-, társadalmi jelenségek kísérik a sajtótermékekben megjelenő tartalmakat. Az elemzés célja annak bemutatása, hogy milyen tartalom jelenik meg a közlésekben, s az ebből származó értékeket már a történészek, a szociológusok, a politológusok vetik össze a társadalmi folyamatokkal, és elemzik azokat. Jelen kutatásom a kommunikáció tendenciájának leírására koncentrálok, ez nem kívánja meg az összehasonlítást. *ANTAL* szerint a

kommunikáció tendenciájának leírásakor idő szerinti változók alapján végezhető kutatás, amely *LASSWELL* verbális kommunikációs modelljéből a „Mit üzen?” kérdésre adhatja meg a választ. Kutatásomban mégis többet célzok meg: a kódolt tartalmak értelmezésekor a gyakoriságok ismertetésén túl kísérletet teszek arra, hogy az adatokat elhelyezzem az adott év társadalmi, gazdasági, politikai terében, de nem vállalkozom arra, hogy az adatokat és a társadalmi változások bonyolult folyamatának rendszerével vessem össze. Dolgozatom ezen fejezetében arra törekedtem, hogy az értekezésem témájául választott tömegkommunikációs tartalomelemzés szempontjából az 1956 és 2005 közötti időszaknak a magyar mezőgazdaság szempontjából fontos periódusait áttekintsem.

2.3.1 Politikai és gazdasági változások

Az 1956-os forradalom bukása után a mezőgazdasági termelés irányításában jelentős átszervezések történtek. Az agrárpolitika kettős hatás befolyásában fogalmazódott meg: fellelhetők benne a termelőszövetkezetek 1950-es évekbeli működése során szerzett tapasztalatok és az attól való félelem, hogy a mezőgazdasági termelés kikerül a tervutasításos gazdaságirányítás ellenőrzése alól. A kormány 1957. január 13-i rendeletével a parasztság szabad elhatározására bízta a gazdálkodási mód megválasztását, amely nagy létszámú kilépéshez, és a vele együtt járó földkiadáshoz vezetett. A termelőszövetkezetekből kilépők összes területi igényének kielégítését az állami tartalék felhasználásával lehetett megoldani. A termelőszövetkezetek területi csökkenése mellett legalább ekkora gondot jelentett a taglétszám zsugorodása. *ORBÁN (1972)* adatai szerint „...míg 1 termelőszövetkezeti tagra 1956. közepén 7,5 hold, addig egy esztendőre rá 9,5 hold terület jutott. E munkaerő csappanást a bennmaradottak fokozott munkateljesítménye messze nem pótolhatta.”. Ebben a gazdaságpolitikai helyzetben került sor 1957. júliusában az MSZMP agrárpolitikai téziseinek megfogalmazására: „A mezőgazdasági termelőerők állandó fejlesztésének fő feladata mellett egyik legfontosabb feladatunk annak elősegítése, hogy mezőgazdaságunk fokozatosan korszerű, szocialista nagyüzemi gazdasággá alakuljon át, melynek fő útja mezőgazdasági termelőszövetkezet legyen” *VASS (1979)*. A kollektivizálás gazdaság szervezési szempontból is fontos volt. Az agrártermelés értéktöbbletének az iparosítás céljaira történő felhasználását a centra-

lizálás egyszerűbbé tette. A sok százezer magángazdálkodó helyett néhány ezer szövetkezet kézben tartására kellett koncentrálni.

Az új agrárprogram kiemelt szerepben mutatta be az állami gazdaságokat, a nagyüzemi gazdaságok által nyújtott előnyöket. A Szovjetunió vezetésének sürgetésére, és a beléptetési program kidolgozásának eredményeképpen az MSZMP 1958. decemberében indította be a szövetkezetesítés mozgalmát. A hatalmas kampányban - a városi munkás agitátorok - a tekintélyesebb gazdák sokszor zsarolást és erőszakot sem kímélő beszerzésével értek el hatást a szegényebb rétegeken. A beszerzési kampány eredményes volt: az egyéni gazdaságok számának nagyarányú csökkenésével, a belépésekkel a termelőszövetkezetek tagsűrűsége gyorsan nőtt: 2. táblázat.

2. táblázat: Az egyéni gazdaságok számának változása 1958 és 1962 között

Év	25 kat. hold feletti gazdaságok	Egyéni gazdaságok összesen
1958	3840	1 634 848
1959	2100	1 446 600
1960	1302	845 392
1961	nincs adat	160 000
1962	nincs adat	145 000

Forrás: VALUCH (2001) 199. p.

1958 és 1962 között az egyéni gazdaságok száma több mint 1 millióval csökkent, a 25 kat. holdnál nagyobb területű gazdaságok száma pedig harmadára esett vissza. 1961-től a statisztika adatokban már nem szerepel 25 kat. holdnál nagyobb gazdaságokról adat. *ORBÁN* (1972) adatai szerint „...az előző évi 7,8 hold szántóterület helyett 1959-ben már 5,3 hold jutott egy-egy termelőszövetkezeti tagra”. A kollektivizálás eredményeként létrejött közös földből és közös munkavégzésből azonban nem következett be a várt gazdálkodási előny. *ROMSICS* (2005) úgy fogalmaz, hogy a téeszesítés ismét dezorganizálta az 1956 után viszonylag gyorsan magához tért mezőgazdaságot. Elegendő gép, vetési tapasztalat és a tagok érdekeltségének hiánya miatt az 1960-as évek elején a termés egy része a földeken maradt, másik részét kivezényelt katonák és diákok takarították be, ellátási zavarok keletkeztek. „Tény, hogy 1961-62-ben az ország nem tudta megtermelni kenyérgabona szükségletét, és a Szovjetunióhoz fordult baráti segítségért, akiknek jól jött 56 után a testvéri segítségnyújtási lehetősége” *KOVÁCH* (2004).

A gyenge eredmények megkövetelték a szembenézést a valós állapotokkal. *ROMÁNY és TAMÁSI* (2002) elemzésében a mezőgazdaság megszilárdításának feltételei közül kiemelik a legjelentősebb a beruházásoknak az előirányzatot meghaladó növelését (főleg a gépbeszerzésben), amely szoros összefüggésben volt a gépgyártással. Új jelenség volt a személyi feltételek biztosításának kérdése, az oktatás, az agrárértelmiség megbecsülése.

Az 1960-as években több üzemtípus működött egymással párhuzamosan: állami gazdaság, termelőszövetkezet, szakszövetkezet. Az üzemtípusok egyben eltérő tulajdonformákat is jelentettek. Az állami gazdaságokban - az állami tulajdon lévén - az ott dolgozók bér munkások maradtak. A termelőszövetkezetekben és a szakszövetkezetekben tagok tömörültek tulajdonostársakként, ám a két típusban eltérő méretű földterületet tartottak meg magánkézben. A szövetkezeti vezetés idővel mindkét típusban bizonyos vállalkozói tevékenységet is végzett: ellátta tagjait takarmánnyal, beszerzett vegyszereket, műtrágyát, vagy segítette a megtermelt javak, így a háztájiban megtermelt javak közös értékesítését. Aránylag gyorsan, az 1960-as évtized közepére hitelek biztosításával és állami segítséggel kialakították a nagyüzemi gazdálkodás elemi infrastrukturális feltételeit. A képzett mezőgazdasági szakemberek közreműködésével a kialakult nagyüzemi forma alkalmas volt arra, hogy a mezőgazdasági gépgyártásban bekövetkező fejlődés eredményeit befogadja és alkalmazza. Az Új Gazdasági Mechanizmus bevezetését két évvel megelőzve, 1966-tól a mezőgazdasági termelőszövetkezetek irányításában megindult az átállás a tervutasításokról a gazdasági szabályozókra. A szövetkezetekkel kapcsolatos, szocialista típusú átfogó jogi szabályozási rendszer 1967-re épült ki. Az 1967. évi III. sz. törvény a termelőszövetkezetek működésének demokratikus elemeit határozta meg. Az 1967. évi IV. sz. törvény a földről rendelkezett, jogi szabályozással teremtette meg a termelőszövetkezeti földtulajdonforma kialakításának feltételeit. (Mezőgazdasági Szövetkezeti Kézikönyv 1994.) A szövetkezetek és állami gazdaságok korszerű műszaki-technikai eszközökkel történő ellátásával jelentős termelésnövekedést értek el.

BOGÁR (1989) az 1950 és 1987 közötti időszak gazdasági folyamatokat elemző vizsgálatában azt elemzi, hogy az egyes ágazatok hányszor nagyobb mértékben részesednek a felhalmozásból, mint amennyit az induló tőkerészesedés indokolna. Megállapítása szerint „A mezőgazdaság a 60-as évek közepéig épen csak hozzájutott az indokolt mértékű jószágtömeghez ... és áldozat szerepe az 1966-1972-es időszakban szűnik

meg.”1967-ben megemelték a felvásárlási árakat, amit a későbbi emelésekkel szinten tudtak tartani. A korszerűbb nagyüzemi termelést támogatták az 1968-ban bevezetett gazdaságirányítási rendszer egyes intézkedései is. Feloldottak egy sor adminisztratív korlátozást, nőtt a szövetkezetek önállósága, lehetőség nyílt ipari munka végzésére a melléküzemágakban. Az új termelőszövetkezeti és földtörvény módot teremtett a gazdaságok összevonására, amikor is egy település több termelőszövetkezetét vagy több környező falu mezőgazdasági üzemét egyesítették. Megteremtődött az iparszerű termelés, azaz a nagy tömegű, azonos minőségű termelés és értékesítés feltétele. Iparszerűvé vált a sertésenyésztés és a baromfinevelés. A nagy hatékonyságú termelési rendszerek bevezetése, elterjesztése az országos politika és gazdaságirányítás hatáskörébe tartozott, átlépve a helyi és regionális párt- és közigazgatási korlátokon. A közvélemény előtt a modernizáció megjelenítője a Bábolnai Állami Gazdaság volt. A nagyüzemi gazdálkodás kiteljesedése mellett fokozatosan fejlődtek a kisüzemek. KOVÁCH (2004) szerint a kezdetben a csekély jövedelmű falusi háztartások anyagi helyzetének javítására szánt háztáji földek, a kisegítő gazdaságok és az egyéb kisüzemek fokozatosan az árutermelés bázisává váltak.

A mezőgazdaság fejlődése megelőzte az országos folyamatokat, nemzetközi hírnévre tett szert. A szövetkezeti gazdálkodás felfutásával párhuzamosan politikai vitát váltott ki az agrárlobby megerősödése. ESTÓK (2005) szerint a szövetkezetek elleni támadást, a munkásosztály vezető szerepét hangsúlyozó lobbystákat erősítette, hogy a reformfolyamatok nemzetközi megítélése megváltozott. A Brezsnyev-féle konzervatív vezetés támogatta a „reformellenzéseket”, akik számára elfogadhatatlan volt a szövetkezeti gazdálkodásból származó paraszti jövedelmek gyors felfutása. A nagyipari munkásság érdekeire hivatkozva a termelőszövetkezetek rövidesen érezhették, hogy helyzetük egyre kedvezőtlenebbé válik. A sajtóban újraindult a vita arról, hogy a szövetkezeti tulajdon - a háztáji gazdasággal és a melléküzemágakkal - következetesen szocialista tulajdon-e. A termelőszövetkezetek nemcsak ideológiai téren, hanem a közgazdasági szabályozók terén is érezhették a hátrányokat. A háztáji gazdaságok adója példátlan módon megemelkedett, a beruházások állami támogatását csökkentették, adminisztratív úton korlátozták a kiegészítő jellegű tevékenységeket. 1972-ben megtiltották, hogy a szövetkezetek ipari terméket önálló értékesítésre állítsanak elő. A korlátozó intézkedéseket azzal indokolták, hogy a kiegészítő tevékenység eltorzítja a szövetkezetek fejlődését, elvonja a vezetők és a tagok figyelmét a mezőgazdasági termeléstől, tisztességtelen ver-

senyt jelentenek az iparnak. Számos vezető ellen rendőrségi, bírósági eljárás indult, melynek során felnagyítottak valamilyen általánosan folytatott, ám a reformellenzék felfogásával nem egyező tevékenységet. Ezek az eszközök egyértelművé tették, hogy a politika eszköztárából még mindig nem tűnt el a koncepciók perek szükségszerű alkalmazása. A szigorítások következményei hamar megmutatkoztak. A háztáji termelés csökkenése, a kiegészítő tevékenységek visszaesése kedvezőtlenül hatott a lakosság ellátására. A Kádár rendszer legitimációját a már megszerzett életszínvonal megtartása jelentette, ezért a hetvenes évek második felében visszavonták a restriktív intézkedéseket.

Látványos visszaesés a magyar gazdasági életben a hetvenes évek végére következett be. Magyarország adósságállománya 1978-ra kritikus szintre emelkedett. A magyar gazdaság hatékonysága nem volt elegendő a hitelek visszafizetésére, és az is nyilvánvalóvá vált, hogy a mezőgazdaság nem képes kompenzálni a gazdasági élet egyéb területein megmutatkozó hibákat és hiányokat. 1971 és 1979 között a belső felhasználás fél százalékponttal meghaladta a termelést, a gazdaság évente ennyivel többet használt fel a rendelkezésre álló jövedelemnél. A lakossági fogyasztás csak részben állt a különbség hátterében. A lakosság fogyasztása lassabban emelkedett, mint a termelés, viszont az állam makrofelhalmozása (az állami költségvetés és a vállalati szféra) több, mint tízszeresére ugrott, mialatt a jövedelemtermelés csupán az ötszörösére. (BOGÁR 1989) Az MSZMP vezetése hiába ismerte el az előző évek hibás döntéseit, a válságot már nem lehetett elkerülni. A rossz ipari szerkezet, az elmulasztott ipari fejlesztések mellett az 1978. évi olajár-robbanás megroppantotta a magyar gazdaságot. A külső és belső feszültségek gazdaságpolitikai fordulatot kényszerítettek ki. A növekedés orientált, felhalmozás-központú stratégia helyébe az adósságszolgálat, a külső egyensúly megteremtése lépett. A gazdálkodás eredményeit javító lehetőségek között felértékelődött a munkaerő, előtérbe került a takarékosabb, szakszerűbb munkavégzésre ösztönző megoldások keresése. A politikai döntések a szakemberképzésre, a termelés szakosodására tették a hangsúlyt, s minden eszközzel támogatták a szolgáltató tevékenységek fejlesztését. Ezek a döntések segítettek a lecsökkent jövedelmezőség pótlásában, és javítottak a vidék lakosságmegtartó képességén. „...míg 1980 körül a termelőszövetkezetek eredményének 75%-a származott az alaptevékenységből, addig 1989-re ez az arány lecsökkent 50%-ra” KOVÁCS (2004). Ezzel párhuzamosan zajlott az a folyamat, amelynek eredményeképpen látványosan fejlődött az élelmiszeripar, elsősorban a felvásárlásban érdekelt nagyüzemek létrehozásával. A feldolgozás hasznából azonban nem

részesültek a termelők, a növekvő elvonások miatt csökkent a termelés jövedelmezősége. A stagnáló gazdaság és az adósságszolgálat kötelezettségei miatt a gazdasági válságjelenségek állandósultak, a mezőgazdaság teljesítőképessége, általános helyzete érezhetően meggyengült. BOGÁR (1989) szerint a fizetőképesség mindenekfeletti megőrzését kitűző politika a családi gazdaságok százezreinek mikroválság-elhárítási képességére koncentrált. Rohamosan nyertek teret a gazdasági munkaközösségek, a kiszövetkezetek, leányvállalatok, lehetőséget adva ezzel az önkiszákmányolás fokozására.

A rendszerváltás éveiben a mezőgazdaság jövőjét meghatározó politikai határozatok súlyosan érintették a mezőgazdaságot. *„Amikor a politikai hatalom gyakorlója a családi gazdaság, az egyéni gazdálkodási modell primátusa és dominanciája mellett döntöttek, valójában a magyar mezőgazdaság leépítésének a programját hirdették meg”* KOVÁCS (2004). A rendszerváltozó politika elit tehát nem respektálta a mezőgazdaság eredményeit. Az a cél vezérelte döntéseiket, hogy a mezőgazdasági nagyüzemeket minél előbb a családi magángazdálkodások váltsák fel. KOVÁCS (1998) elemzése szerint a mezőgazdasági szövetkezetek sorsa különösen azokban a régiókban pecsételődött meg, amelyekben a mezőgazdaság súlya viszonylag csekély volt a helyben vagy közelben elérhető egyéb munkalehetőségek miatt. Ezeken a településeken ugyanis nem a szövetkezet képezte szociális védőhálót, jelentette az egyetlen munkalehetőséget. A mezőgazdaságon kívüli tevékenységre épülő szövetkezeteket is elsodorta az ipar átalakulása. Szerencsés esetben gyökeres átalakítással, létszámleépítéssel túlélték a rendszerváltást, de nagyrészt közülük kerültek ki az 1992-1993-ban a végelszámolással vagy felszámolással megszüntetett szövetkezetek. Az agrárpolitikai fordulat nem a gazdasági törvényszerűségeket, hanem a politikai igényeket követte. *„Átgondolt és következetes agrárpolitikai koncepció hiányában nagyon sok probléma származott abból, hogy két valós gazdasági, társadalmi igényt összekapcsoltak: egyrészt a mezőgazdaság elkerülhetlenné vált struktúraváltását, másrészt pedig az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk kárpótlását”* ESTÓK (2005). A mezőgazdaság privatizációját a szövetkezeti átalakulásról és a kárpótlásról szóló törvények határozták. CSITE-KOVÁCH (1994) adatai szerint *„1988-ban az 1300 szövetkezet 5 millió hektáron gazdálkodott, amelyből 1,9 millió hektárt jelöltek ki a kárpótlás céljára. Az 1,9 millió hektár privatizálásában azok vehettek részt, akik kárpótlási jegyet kaptak, vagy vásároltak.”* PAPÓCSI-TAKÁCS (2001) adatai szerint 1988-ban a földterület 86%-át a mezőgazdasági nagyüzemek művelték és 674 ezer főt foglalkoztattak, 1999-ben az összes

mezőgazdasági foglalkoztatottból már csak 128 ezer főt alkalmaztak és a földterület aránya már csak 40% volt; a privatizáció eredményeként 2,5 millió ember jutott földtulajdonhoz, akiknek egy része alapvető szakmai hozzáértés és tapasztalat nélkül fogott hozzá a termeléshez. A szövetkezetekből legtöbbször csak a nullára amortizálódott gépeket tudták megszerezni. Valódi mezőgazdasági vállalkozásokat indítani az az aktív korú réteg tudott, amelynél az akarat megfelelő képességekkel társult. A földtulajdon és a földhasználat szétvált, mert a tulajdonosok nagy része bérbe adta földjét. Megfelelő hitelek hiányában csak lassan indult meg a korszerűnek tekinthető magángazdaságok kialakulása. Az üzemi struktúra átalakulása legsúlyosabban a munkaerő-állományt érintette: 3. táblázat

3. táblázat: Mezőgazdasági foglalkoztatottak száma 1990 és 2002 között

Év	Foglalkoztatottak száma (fő)
1990	693.000
1992	460.100
1994	327.600
1996	302.400
1998	274.400
2000	255.500
2002	240.900
2004	189.400

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 1996. - 2003.

A rendszerváltást követő 12 évben a foglalkoztatottak száma 693 ezerről közel 241 ezerre csökkent, ami azt jelenti, hogy a mezőgazdasági foglalkoztatottak 75%-a más szektorban keresett munkát, vagy munkanélkülivé vált. Különösen sokan, közel 233 ezren estek ki a mezőgazdasági foglalkoztatásból 1990 és 1992 között, ami 2 két esztendő alatt 34%-os csökkenés.

A nagyüzemi gazdálkodás leépítése törvényszerűen hozta magával a mezőgazdasági termelés visszaesését - az agrárválság állandósult. A mezőgazdaságot segítő különböző háttérintézmények átalakítása csak nehézkesen követte a rendszer megváltozását, több helyen fokozódott a zűrzavar. Az agrárgazdálkodók és a kormány között állandósultak a feszültséggel teli tárgyalások a kiszámíthatatlanul érkező agrártámogatások miatt, rendszeressé váltak az utcai agrárdemonstrációk:

- 2000. június 7-8.: a gazdák kilenc megyében vonulnak az utakra, hogy nehéz helyzetükre felhívják a társadalom figyelmét
- 2002. június 15.: országos tiltakozó demonstráció, mert nem jött létre megállapodás az agrártárcával az előhaszonbérlet és az elővásárlás ügyében
- 2003. május 14.: országos tiltakozó demonstráció a sertés alacsony felvásárlási ára miatt
- 2003. december 5.: felpályás útlezárások a mezőgazdaság katasztrofális helyzete miatt
- 2004. február 16-26.: a tejtermelők, a sertés-, és csirketenyésztők felpályás útlezárási akciója
- 2004. november 24-26.: országos felpályás útlezárási akció a támogatások felfüggesztéséről szóló döntés ellen
- 2005. február 18.: gazdademonstráció Budapesten a támogatások folyósításának akadozása miatt.

Az Európai Unió tagsághoz szükséges intézményrendszer sem épült ki időben. KOVÁCS (2004) értékelése szerint a magyar politikai elit és az állami irányítás rosszul értelmezte az agrártámogatást. *„Alapvetően politikai érdekek szolgálatába állítottan, tűzoltásra, a társadalmi konfliktusok elkerülésére, a felmerült viták rendezésére, az elégedetlenkedők leszerelésére szolgálnak a támogatások, sőt gyakran egyenesen a politikai befolyás gazdasági előnyszerzéssé válására szolgálnak támogatások”*. A rendszerváltás kísérő jelensége lett a mezőgazdaság leépülése. A termelés visszaesett, a korszerű gazdálkodáshoz szükséges gazdasági és birtokszerkezet nem alakult ki, nem indult meg a műszaki-technológiai fejlődés. A kormányzati politika következtében az agrárágazat önfinanszírozó képessége olyan mértékben csökkent, hogy az egyszerű újratermelés feltételei sem biztosítottak.

Magyarország Európai Unió csatlakozásával az agrárgazdaság újabb kihívások és újabb nagy lehetőségek elé nézett, szigorú versenyfeltételek közé került. Állandó piacok hiánya, értékesítési gondok befolyásolták a növénytermesztést. Gyorsan emelkedett az olyan mezőgazdasági termékek és élelmiszerek behozatala, amelyekből korábban Magyarország nemcsak önellátó volt, hanem külpiacra is értékesített.

HORVÁTH (2006) elemzése szerint a csatlakozás óta a támogatás kiszámítható, de a gazdák helyzete ezzel mégsem oldódott meg. Az elkövetkező években hallatlan hiteltörlesztési teher hárul a magyar mezőgazdaságra, amelyre ma még nem figyel senki. „*A hiteltörlesztés nagyságrendje 90 milliárd Ft, másfélszer több mint amennyi nyereséget az ágazat realizál*”. A hazai mezőgazdasági termékek árszintje olyan magas, hogy a környezetünkben lévő országok termelői ezt könnyen alulmúlják. A magyar mezőgazdaság elvesztette versenyképességét, amelynek újbóli megteremtése nagy kihívás a gazdák számára. *ESTÓK* (2005) úgy véli, hogy a magyar gazdák alkalmazkodóképességén, szervezettségén, és az elmaradt technológiai fejlesztések mielőbbi pótlásán múlik, hogy az agrárgazdálkodók miképpen tudnak élni a lehetőségekkel. A kialakult differenciáltságok mérséklésével a 2002-ben elkezdődött EU Strukturális Alapok forrásainak elérését célzó Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) foglalkozik. Kiemelten kezeli a vidékfejlesztést, a kialakult differenciáltságok mérséklését, a mezőgazdaság szereplői között az innovációs gondolkodás erősítését. A NFT Agrár- és vidékfejlesztési fejezete a mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás versenyképességének javítása és a mezőgazdaság környezetbarát fejlesztése mellett a vidéki térségek felzárkóztatását jelöli meg stratégiai célként. A stratégia megvalósítását a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) szolgálja. 2004. január elsején - az EU Bizottság által elfogadott tervdokumentum alapján - nyílt meg a lehetőség Magyarország számára a NVT intézkedéseinek alkalmazására. Az NVT intézkedései egyebek mellett támogatást nyújthatnak az elaprózott birtokszerkezet és a gazdaságok szerkezeti átalakításához, a mezőgazdasági tevékenységet végzők korösszetétele javulásához, a termelők egységes, megfelelő nagyságrendet képviselő fellépéséhez a piacon.

2.3.2. Társadalmi változások

A magyar falusi társadalom életében az elmúlt ötven évben három olyan korszakos váltás történt, amely falvak lakóira különös próbatételt mért, és rendkívüli alkalmazkodóképességet igényelt. Egy generációnyi idő alatt a falusi lakosság számára megváltoztak a munkafeltételek, a társadalmi kapcsolatok, a társadalmi értékrendek. Az 1956-os forradalom bukása után a kádári vezetés el akarta kerülni a feszültségeket, lehetővé tette a forradalom napjaiban megfogalmazott követelések megvalósulását. A politikai stabilizációval párhuzamosan a pártvezetés a szocialista tömb elvárásaihoz

igazodva a kollektivizálás mellett döntött. A kampányban felhasználták a munkásokat, pedagógusokat, a sajtót a helyi propaganda minden eszközét. A társadalomkutatás fontos kérdése, hogy az ötvenes évek végén milyen társadalmi, politikai, gazdasági, lélektani tényezők létezése játszott szerepet abban, hogy sikerült rábírní a magyar parasztságot arra: váljon meg a földtulajdonától, és a két évvel azelőtt megerősített önállóságától. *VALUCH* (2001) úgy ítéli meg, hogy a Kádár-kormány a megtorlás eszközeinek alkalmazásával a falvakban élők számára is demonstrálta erejét, az aktív emberek csoporttá szerveződését lehetetlenné tették; a gazdasági intézkedések sorra sújtották az egyéni gazdálkodókat, és juttatták előnyhöz a termelészövetkezeteket, a paraszti jövőkép elvesztette perspektivikusságát. A szerző külön kiemeli azt a körülményt, hogy az ötvenes évek végén a parasztság volt az egyedüli réteg, amely széles körben rendelkezett magántulajdonnal, ami relatív személyi és gazdasági autonómiát biztosított számára. A társadalom feletti totális ellenőrzés kialakítására törekvő szocialista rendszer számára ez nem volt elviselhető.

A kollektivizálás ellenére a hatvanas évek második felében egy sajátos polgárosodási, modernizációs folyamat indult meg a falvakban, alacsony kamatozású hitelekkel új családi házak tízezrei épültek. A munkás-paraszt réteg gyermekeinek felsőfokú tanulmányait támogató politika eredményeképpen életminőség javulás következett be a vidéki emberek életében. A családok biztonságos havi jövedelmét a fizetés biztosította, melyhez komoly kiegészítésként párosult a háztáji gazdaságokból származó jövedelem. A hatvanas évek végén bevezetett technikai újítások, a nagyarányú gépesítés, az iparszerű termelés megváltoztatta a parasztság belső rétegződési viszonyait. A szövetkezetekben a hagyományos paraszti munka leértékelődött, a szakértelem, az iparszerű mezőgazdaság működtetéséhez szükséges tudás pedig felértékelődött. A falusi társadalmon belüli értékrendet többé nem a föld nagysága és a gazdálkodás minősége határozta meg. A foglalkoztatási szerkezet megváltozott, amelyben annak is szerepe volt, hogy az 1968-as reformot követően lehetővé tették a mezőgazdasági szövetkezetek számára, hogy ipari és szolgáltató tevékenységeket végző melléküzemágakat hozzanak létre. A munka szerepe és a munkához való viszony megváltozott, a mezőgazdaságban dolgozók többsége egy nagyüzem mezőgazdasági munkásává vált

A föld jelentős mértékben veszített értékmérő és társadalmi pozíciót meghatározó szerepéből, a mezőgazdasági munka szerepe csökkent, a fiatal generációk számára már nem jelentett vonzó életpályát, melyhez *JUHÁSZ* (1986) szerint hozzájárult a városi

munkásközzvélemény, amely a parasztellenes demagógiával összhangban alacsonyabb értékűnek tartotta a mezőgazdasági vállalatokhoz tartozást. A kollektivizálás időszakát gyorsan követte az ország iparosodása, a fiataloknak viszonylag könnyű volt a mezőgazdaságot elhagyni és ipari foglalkozást vállalni. Az 1960-as évek végén a vidéki ipari telephelyek megjelenésével a foglalkozásváltáshoz már nem kellett elvándorolni, a napi munkába járás széles körben elterjedt.

A magyar agrártársadalom helyzetét jelentős mértékben meghatározta a háztáji gazdaságok megtűrése, engedélyezése, ösztönzése vagy éppen támogatása. A kollektivizálás utáni évek támadásait követően a hetvenes évek második felétől már nemcsak a deklarációk szintjén, hanem jogszabályban is rögzítették szerepüket és fejlesztésüket. A magyar paraszti társadalom, ha kellett az önkiszákmányolás határáig is képes volt dolgozni a biztos megélhetést jelentő nagyüzemi gazdálkodás keretei között, majd a saját gazdaságában is. *ROMÁNY és TAMÁSI* (2002) szerint a magyar mezőgazdaság elért eredményeinek egyik magyarázata ebben a paraszti attitűdben keresendő. A háztáji és kisüzemi termelés révén megtermelt jövedelemnek nem kevés szerepe volt a falvak társadalmi újratagozódásában. *ENYEDI* (1992) arra hívja fel a figyelmet, hogy a második gazdaságból eredő falusi polgárosodási folyamat csak korlátozott polgárosodás volt, mert a háztáji és kisegítő gazdasággal foglalkozók gyakorlatilag nem vállaltak kockázatot, hiszen főleg munkát fektettek be, minden terméküket értékesíteni tudták, ezért csak kevés piaci tapasztalatra tettek szert. A KGST nagy felvevőpiaca és a jelentős exporttámogatások azt a képzetet keltették, hogy a mezőgazdaságban csak a termeléssel kell törődni, minden termék bármikor értékesíthető. A paraszti polgárosodás lehetősége olyan falusi társadalmi csoportok tagjai számára is elérhetővé vált, akik egyébként nem jutottak volna el a gazdává válás folyamatáig.

A rendszerváltás éveiben a mezőgazdasággal foglalkozó népesség összetétele jelentősen átalakult. Az egykori birtokos parasztok akkor már idős korosztálya nagy számban jelentette be igényét volt földtulajdonára, de ez az idős réteg csak rövid időre tért vissza a termelésbe. A kárpótlási törvény örökösként való kihasználásából sokan az önellátásért kérték a földet. Valódi mezőgazdasági vállalkozást indítani csak azok tudtak, akiknek megfelelő szakértelem mellett az anyagi javak is rendelkezésükre álltak. A nagy, specializált magángazdaságokat a volt szövetkezeti vezetők tudták létrehozni. 1988 és 1999 között 674 ezerről 250 ezerre csökkent a mezőgazdasági foglalkoztatottak

száma. A helyzetet súlyosbítja, hogy a létszámcsökkenés nagy része a vidéki lakosság köréből került ki, számukra az újrakezdés jóval nehezebb, mint a városokban. A mezőgazdasági munkából kikerültek nagy része a vidéki munkanélküliek számát növeli.

Az 1990-es évek végére kialakult üzemtípusok a magántulajdon elvén szerveződtek. *PAPÓCSI-TAKÁCS* (2001) értékelése szerint ezen üzemek falvakhoz való kötődése abban mérhető le, hogy jövedelmüket a helyi fejlesztésekben, személyes kereteken, adózásban, támogatásban mérhető le. A szerzők állítása szerint a rendszerváltás előtti években a nagyüzemek jelentős szerepet vállaltak a vidéki kulturális élet fejlesztésében. Tánccsoportokat, énekkarokat működtettek, színházi és egyéb kulturális rendezvényeket szerveztek. *KOVÁCH* (2005) egy felmérés értékelésében arra hívja fel a figyelmet, hogy a vidéki lakosság körében rendkívül alacsony azoknak az aránya akik anyagi gond nélkül élnek. A felmérésben megkérdezettek többsége rosszul élte meg a rendszerváltás óta eltelt időszak történéseit személyes élethelyzete alakulását illetően, 36% nyilatkozott úgy, hogy rosszabbul él az elmúlt 15 évben. A rendszerváltás vesztese a vidék lett. A kialakult differenciáltságok mérséklésével a 2002-ben elkezdődött EU Strukturális Alapok forrásainak elérését célzó Nemzeti Fejlesztési Terv foglalkozik, a vidéki térségek felzárkóztatását jelölve meg stratégiai célként.

Rezümé: A magyar agártársadalom a XX. század második felében élte meg történetének legnagyobb mértékű és legtöbb változással járó időszakát. A nagyüzemi átszervezést követően a társadalmi, gazdasági, technikai-technológiai fejlődés hatására megváltozott a mezőgazdaság teremlőerőinek színvonala és összetétele, növekedett az élelmiszerek feldolgozottsági foka és az élelmiszeripar termelése. A termőföld tulajdonában, a használat rendjében háromszor következett be meghatározó változás. Mindhárom esetben a politika követelményei határozták meg a lebonyolítás módját, a gazdasági realitás nem játszott szerepet. Az agrárgazdaság története, a gazdasággal, a társadalommal és a politikával való összefüggéseinek feltárás egy önálló disszertációt megérő kutatómunka. Dolgozatom ezen fejezetében az 1956 és 2005 közötti időszak magyar mezőgazdaság szempontjából fontos periódusait tekintetem át. Ezek a történeti elemek nyújtanak segítséget abban, hogy kutatásom elemzésében az újságírói közléseket összefüggésbe hozzam a politikai-, gazdasági-, társadalmi változásokkal.

3. A KUTATÁS MÓDSZERE ÉS ANYAGA

3. 1. Tartalomelemzés

A kommunikációkutatásban a kommunikáció jellemzőinek (mit hogyan és kinek mondtak valamit) vizsgálata, valamint a hatásokkal kapcsolatos (milyen hatása volt a közölteknak) elemzések elvégzésének legkorszerűbb eszköze a tartalomelemzés. Az üzenetek törvényszerűen visszatérő sajátosságai alapján ezzel a módszeres és objektív eljárással olyan következtetéseket vonhatók le, amelyek a közleményekben nyíltan kimondva nincsenek, de az üzenet megszerkesztettségének, azaz kódolásának a módjából kiolvashatók s esetleg más eszközökkel, más módon nyert adatok segítségével megerősíthetők, igazolhatók. A legegyszerűbb tartalomelemzések egyike, amikor következtetést vonnak le abból, hogy a vizsgált sajtótermékben a vizsgálati témával kapcsolatban milyen a cikkek hasábmérete. Létezik a tartalomelemzésnek olyan módja is, amely arra a kutatási problémára keresi a választ, hogy a kommunikáció tartalma milyen normákkal és szabványokkal vethető össze, illetve hogy milyen meggyőzési technikákat alkalmaz. Ebben a fejezetben bemutatom a tartalomelemzés elméleti alapjait, típusait és módszerét.

A tartalomelemzés eredetileg annak a felismerésnek a jegyében fogant, hogy ha elegendően sok textus áll rendelkezésre, akkor ezek bizonyos elemeit megszámlálva a különböző szövegek között értelmes összehasonlítások tehetők. A századforduló Amerikájában a tartalomelemzés a sajtókutatással kapcsolódott össze, és gyakorlatilag úgy definiálták, mint adatszolgáltatást az újságírói tevékenység kritikájához. A tartalomelemzést a II. világháborúban kezdték el először széles körben gyakorlati célokra is használni. Az 1940-es években az Egyesült Államokban létrejött a *Harold D. Lasswell* vezette „*Háborús Kommunikációkat Vizsgáló Kísérleti Részleg*”, amely kvantitatív elemzéseket végzett. Ezzel párhuzamosan az „*Amerikai Szövetségi Kommunikációs Bizottság*” az ellenséges rádióadásokat figyelte, hogy megértse, és idejekorán jelezze az eseményeket. Sikerült előre jelezniük több nagy katonai és politikai offenzívát, felbecsülniük a náci vezetés saját helyzetértékelését. A háború után feldolgozták ezeket a jelentéseket, és megszületett a GEORGE (1959) által szerkesztett *Propaganda Analysis* című könyv, amely az első módszertani összegzés. A világháború után BERELSON és LAZARSELD (1948) összefoglaló kötetének eredményeként a tartalomelemzés sok

tudományágban meghonosodott, de a legtöbb kutatási projekt a tömegkommunikációhoz kapcsolódott. *LASWELL* (1948) azt vizsgálta, hogy milyen politikai szimbólumok jelennek meg a francia, német, angol, orosz és amerikai mértékadó sajtó vezércikkeiben, és a fontosabb politikai beszédekben.

Az első tartalomelemzéssel kapcsolatos konferenciát 1955-ben az Egyesült Államokban tartották, s ezzel lezárult az a korszak, amelyet az egysíkú gyakorisági számolgatások jellemeztek. Az érdeklődés a szimbólumok kontingenciája, szoros egymásmellettiessége irányába fordult. A kontingencia-analízis egyik első példája Goebbels beszédeinek elemzése volt. Goebbels nyíltan soha nem mondott rosszat az olaszokról, a tartalomelemzők mégis észrevették, hogy beszédeiben az „olasz” szó mindig a nehézségek, problémák, bajok összefüggéseiben fordul elő. Az 1967-ben megrendezett második tartalomelemző konferencián a szabványosított kategóriák kerültek előtérbe, létrejött az első kategória-szótár. A tartalomelemzés olyan tudományos módszerré fejlődött, amely következtetések levonását tette lehetővé a kommunikációs adatokból.

Magyarországon az első tartalomelemzéseket a *Tömegkommunikációs Kutatóközpont* munkatársai készítették. Az első nagy terjedelmű munka *KOVÁTS* (1987) „*Az ökológia kérdései a sajtóban*” c. munkája. Vizsgálatában arra kereste a választ, hogyan kezeli a sajtó a környezetvédelem, az ökológia problémáit, milyen az újságírók viszonya, hozzáállása, állásfoglalása vagy épp véleményességénysége a témákkal kapcsolatban. *FARKAS-PATAKI-TARDOS-TERESTYÉNYI* (1987) azt vizsgálták, hogy a gazdasági propaganda hogyan stimulálta a közvéleményt, milyen reakciókat váltott ki a lakosság körében. A politikusok sajtóbeli szereplését a tartalomelemzés módszerével a rendszerváltás utáni években kezdték el elemezni. Fontosabb munkák: *BOZÓKI – KOVÁCS* (1991); *CSIGÓ* (1998); *TERESTYÉNYI* (2001); *HEGEDŰS – SZILÁGYI – SIPOS – NAVRACSICS* (2005); *GYÖRFFY* (2006); *SZABADOS* (2006); *LÁSZLÓ* (2006); *BITA* (2006). A rendszerváltás utáni évek egyik kiemelkedő munkája *SZEGITÓTH* (1996) elemzése a „*Globális környezeti kockázatok kommunikációjáról*”. A szerző egy nagyszabású nemzetközi kutatás magyar vonatkozásait vizsgálta: két ENSZ környezetvédelmi konferencia (1972 és 1992) közötti húszéves időszakban elemezte, hogy a sajtó milyen szerepet játszik a savas eső által kiváltott környezeti kockázatokra adott társadalmi válaszok alakításában: hogyan választ a különböző események, elgondolások és szempontok között, és ezeket hogyan terjeszti a társadalomban.

3.1.1. A tartalomelemzés modern definíciója

A tartalomelemzés első tudományosan megfogalmazott definícióját BERELSON (1952) adta meg: „*A tartalomelemzés a kommunikáció manifeszt tartalmának objektív, szisztematikus és kvantitatív leírására szolgáló kutatási technika*”. ANTAL (1976) szerint „*Tartalomelemzésnek nevezünk minden olyan eljárást, amelynek során közlemények, üzenetek törvényszerűen visszatérő sajátosságai alapján módszeres és objektív eljárással olyan következtetéseket vonunk le, amelyek a közleményekben nyíltan kimondva nincsenek, de az üzenet megszerkesztettségének, azaz kódolásának a módjából kiolvashatók s esetleg más eszközökkel, más módon nyert adatok segítségével megerősíthetők, igazolhatók*”. PIETILÄ (1979) megfogalmazásában a tartalomelemzés olyan módszerek csoportja, amelyek segítségével tudományos szabályokra támaszkodva végezhetünk megfigyeléseket és gyűjthetünk információkat dokumentumokból. A dokumentumok egy lehetséges csoportosítása:

- magánjellegű írásos dokumentumok (emlékiratok, naplók, krónikák)
- a nyilvánosságnak szánt írásos dokumentumok (könyvek, újságcikkek)
- okiratok (jegyzőkönyvek, periratok, adókönyvek)
- nyilvános statisztikák

A dokumentumok e felbontáson túl is sokfélék lehetnek, a kutatásban ezeket különféle célokra és különféle módokon használják. A történész okiratokat, a pszichológus pszichoterápiai interjúk jegyzőkönyveit elemezheti. A kommunikációkutatás az újságok híryanagát használja fel, hogy leírassa, mekkora hangsúlyt kapnak a történések a tömegkommunikáció tartalmában. Dokumentumként definiálhatók az emberi tevékenység vagy viselkedés kifejező jellegű termékei. Az emberi tevékenység mindig valamilyen környezetben történik, ezért a dokumentum, mint a viselkedés terméke, a környezet része, elsősorban a szellemi légkör része. Ez a meghatározás a dokumentumról tehát azt állítja, hogy tartalma függ annak a környezetnek a tényezőitől, amellyel létrehozója kapcsolatban van, és függ a létrehozóval kapcsolatos tényezőktől is - tartalmukat ezért ilyen tényezők segítségével is megpróbálhatjuk értelmezni. A dokumentumra ható tényezők szempontjából az alábbiakat kell figyelembe venni:

- a környezet eseményei (a környezet eseményei megszabják a hírek határait, meg nem történt dolgokról csak nagyon ritkán szólnak a hírek)
- a környezet szellemi légköre (a híradás számára a társadalom által hivatalosan kitűzött célok, vagy normák)

- hírkínálat (egy újság hírtartalma nagyrészt attól függ, mit kínálnak a hírügynökségek, és milyen hírügynökséggel van kapcsolata a szerkesztőségnek)
- az újság kiadói politikája és célja (a kiadói vállalkozással kapcsolatos tényező)
- a szerkesztők felfogása a hírekről (milyen eseményeket tartanak a szerkesztők hírértékűnek)
- a szerkesztők vélekedése az újság olvasóiról (az olvasói összetétel befolyásolja a hírválasztást).

Tartalomelemzéssel leírható, hogy mit tartalmaz a dokumentum, milyen dolgokat érint, milyen módon mutatja be a dolgokat, hogyan viszonyulnak benne különféle dolgokhoz, milyen a tartalmi felépítésük. Ennek a tartalmi leírásnak egyik módszere *PIETILÄ* (1979) szerint az összehasonlítás lehet:

- trend összehasonlítás (ugyanazon előállító által, különböző időkben létrehozott dokumentumok tartalmi sajátosságait hasonlítják össze egymással)
- az adók összehasonlítása (különböző adók dokumentumainak tartalmi sajátosságait hasonlítják össze)
- környezet összehasonlítások (különböző kultúrák által létrehozott dokumentumok tartalmi sajátosságait vetik egybe)
- eszközalapú összehasonlítások (különböző eszközök által közvetített dokumentumok tartalmi sajátosságait hasonlítják össze)
- közönségalapú összehasonlítások (különböző célközönségnek szánt dokumentumok tartalmi sajátosságait hasonlítják össze)
- a tartalom összehasonlítása a normákkal vagy ideálokkal (a vizsgálandó anyag tartalmát valamilyen, a tartalom számára föllátható normákkal összehasonlítva írják le)
- a tartalom összehasonlítása a valóság eseményeivel (amikor a valóságról szóló tartalmat az igazán megtörténttel összehasonlítva írják le)

KRIPPENDORF (1995) meghatározásában „*A tartalomelemzés olyan kutatási technika, amelynek segítségével adatokból a kontextusaikra vonatkozóan megismételhető és érvényes következtetéseket vonhatunk le*”. Ez érvényesül akkor, amikor a történészek megkísérik a dokumentumokból kikövetkeztetni az eseményeket, és tartalomelemzéssel foglalkoznak úgy, hogy a dokumentumokat belehelyezik a megfelelő törté-

nelmi kontextusba. *KRIPPENDORF* (1995) a tartalomelemzést alkalmasnak tartja a közlemények szimbolikus jelentésének feltárására, bár felhívja a figyelmet arra is, hogy a közlemény jelentése függ a kommunikáció résztvevőjétől is. *McQUAIL* (2003) szerint a médiatartalom legérdekesebb aspektusai nem a nyílt üzenetek, hanem a médiaszövegekben jelen lévő, többnyire rejtett és bizonytalan jelentések sokasága. A szerző 8 pontban foglalja össze a médiatartalom vizsgálatát meghatározó fő motívumokat:

- a médiatermés leírása és összehasonlítása (a tömegkommunikáció vizsgálatában a változás értékeléséhez vagy a teljesítmény bírálathoz jellemezni kell az egyes médiumok tartalmát).
- a média összehasonlítása a társadalmi valósággal (a médiakutatás visszatérő kérdése, vajon a médiatartalom tükrözi-e, és tükröznie kell-e a társadalmi valóságot, és ha igen melyik valóságot, kinek a valóságát).
- a médiatartalom, mint a társadalmi és kulturális értékek és meggyőződések tükrözése (egyes álláspontok a médiatartalmat egy meghatározott idő és tér, vagy társadalmi csoport értékei és meggyőződései megnyilatkozásának tekintik).
- a média funkciói és hatása (egy tartalom önmagában nem tekinthető a hatás bizonyítékának, a hatásokat mégis nehéz a tartalomra való hivatkozás nélkül vizsgálni).
- a médiateljesítmény értékelése (a tartalomelemzés célja lehet a média bizonyos kritériumok szerinti minőségének kutatása)
- a szervezeti elfogultság - torzítás - vizsgálata (a hivatalos hírforrásoktól való függőség és a tartalom alkalmazkodása a fennálló hatalomhoz)
- közönségelemzés (a közönséget részben mindig a médiatartalom határozza meg, ezért nem vizsgálható a tartalom elemzése nélkül)
- műfaji, szöveg és diskurzuselemzési kérdések (itt maga a szöveg a vizsgálat tárgya, s cél annak megértése, a szöveg hogyan működik, hogyan éri el a szerzők és olvasók által kívánt hatást).

McQUAIL (2003) kiemeli a műfaj fogalmának fontosságát a tartalomelemzésben. Meghatározása szerint a műfaj fogalma lényeges eszköz a médiatartalom vizsgálatában, mivel olyan szervező keretrendszert ad, melyben kezelhető a hatalmas tömegű médiakínálat, utat kínál annak megértéséhez, hogyan építhető fel a jelentés a hallgatói olvasói tapasztalatokból. Értelmezése szerint a hírműfaj - hosszú története és a médiá-

ban betöltött központi szerepe miatt - különleges figyelmet érdemel a médiatartalom tárgyalásakor, mert egy olyan központi műfaj, amely szerint az újságíró szakma meghatározza önmagát. A hír jelenti azt az összetevőt, amely a hírlapot más nyomtatott médiumoktól megkülönbözteti, és gyakran különleges státust vagy védettséget vív ki számára a társadalomban. A médiaintézmények nem létezhetnek hír nélkül, s a hír sem létezne a médiumok nélkül. *BERNÁTH* (2000), a modern magyar műfajismeret szaktekintélye a műfajokat az iskolai sorvezetőhöz hasonlítja. Az eszköz feladata, hogy sima papírlapra írt szövegeket rendezettnek, gondozottnak, egyenletesnek mutassa. A műfaj kijelöli az írás határait, keretét, némiképp szerkezetét is. *DOMOKOS* (2005) meghatározásában a műfaj a műalkotások forma-tartalmi sajátosságok alapján létrehozott osztályozási egysége. Ez alapján az alábbi műfajcsoportokat alkotta meg:

- Tájékoztató (hír, tudósítás, nyilatkozat, interjú)
- Riport (elemző, tényfeltáró, szociografikus, irodalmi)
- Publicisztika (kommentár, jegyzet, glossza, karcolat, tárcsa, kritika, esszé)

A sajtótudomány, a médiaelmélet egyik legbonyolultabb kérdése a tartalom és a műfaj viszonya. Irodalmi példákból egyértelmű, hogy ugyanaz a téma - egy tragikus szerelmi történet - megírható novellában, regényben és színműben is. Ezzel együtt más lesz a történet előadásmódja, drámai feszültsége az egyikben és a másikban. A választott műfaj - mivel az előadásmód erősen befolyásolja - visszahat a tartalomra. A műfajok egyfajta kódrendszerként funkcionálnak a tájékoztató és a tájékoztatott viszonyában.

BUDA (1985) arra hívja fel a figyelmet, hogy elektronikus sajtó elemzése esetén figyelemmel kell lenni arra, hogy a zene, a szignál, a hangok beállítják a néző hangulatát, a televíziós műsorvezető öltözködése, metakommunikációja pedig tovább befolyásolja a tartalom megértését. Az újságírói szakmai rutin szerint a televíziós hírek megértésében 80%-ban a kép, és csak 20%-ban a textus adja a hír tartalmának megjegyzését. A televíziós hír alig több egy percnél, amely csupán 10-12 írott sor. Az eseményeket, a szereplőket a feldolgozás során leegyszerűsítik, megfosztják jellegzetességeiktől. A társadalmi folyamatoknak csak egy-egy kitüntetett - könnyen ábrázolható - eleméről esik szó, például nevekről és adatokról, amelyek gyakran akadályozzák a befogadói értelmezést. A szavak számának csökkenését a televízió a képi jelentéssel pótolja. A nézői figyelem arra irányul, ami éppen történik, nem pedig az okokra és indítékokra vagy a lehetséges következményekre. Külön kutatás témája lehetne a televíziós hírekben előforduló metakommunikációs jelek és a kép elemzése.

BUDA (1985) szerint arra is figyelemmel kell lenni, hogy a tömegkommunikációs információ mindig szerkesztett információ, tehát az élőbeszédnél vagy a közvetlen emberi kommunikációnál nagyobb mértékben előre megtervezték, és csak többszörös, többszemélyes ellenőrzés után kerül be a tömegkommunikáció csatornáiba. A szerző úgy ítéli meg, hogy a tartalomelemzés két fő típusa különböző elemek megértése alkalmas. A kvantitatív tartalomelemzés - amely mennyiségeket, jelentéstartalmi változásokat számol össze - elsősorban arra alkalmas, hogy az egyes újságok, újságírók sajátos stílusjegyeit értelmezzük, és értsük meg. A kvalitatív tartalomelemzéssel pedig összetett tartalmi szerkezetek vagy szóhasználati jellegzetességek tanulmányozhatók. A tartalomelemző a vizsgálat lefolytatásával ugyanazt cselekszi, amit az olvasó amúgy is végez, csak nagyfokú tudatossággal, rendszerezettséggel, és egyértelmű fogalmi kategóriákkal.

A tartalomelemzés típusait és alkalmazásának módját több szerző is meghatározta és osztályozta. *BERELSON* (1952) 17 alkalmazási területet sorol fel:

- a kommunikációs tartalomban lévő trendek leírása,
- a tudományosság fejlődésének kimutatása,
- a kommunikáció tartalmában lévő nemzetközi eltérések feltárása,
- a médiumok vagy a kommunikáció szintjeinek összehasonlítása,
- a kommunikáció tartalmának az egyének vagy csoportok pszichológiai állapotának kimutatása,
- a kommunikációs anyagok olvashatóságának mérése, stilisztikai jellemzők feltárása,
- a kommunikátorok szándékainak és egyéb jellemzőinek kimutatása, az ellenvetések oldaláról való ellenőrzése,
- a kommunikációs standardok megszerkesztése és alkalmazása,
- a technikai vizsgálati eljárások támogatása, a propagandamódszerek leleplezése,
- a különböző népességcsoportok attitűdjeinek, érdeklődésének és értékeinek kimutatása,
- a politikai és katonai hírszerzés biztosítása,
- a figyelem középpontjának feltárása
- a kommunikációra adott viselkedési reakciók leírása.

JANIS (1965) pragmatikus, szisztematikus és jelhordozó tartalomelemzést különböztet meg. A pragmatikus elemzés a feltételezhető okok és jelentések, a szemantikai elemzés a jelentéstartalom, a jelhordozó elemzés pedig a jelzések pszichofizikai sajátosságai szerint osztályozza a jeleket. *MAJOROS* (2004) Janis hármass osztályozása helyett két fő típust különböztet meg:

- pragmatikus tartalomelemzés: okaik vagy hatásai alapján osztályozzuk az adatokat, információkat (pl. hányszor említenek a szövegben olyasmit, amely pozitív hatást kelt az olvasóban,
- szemantikai tartalomelemzés: a jelentéstartalom szerint osztályozza a jeleket, adatokat. Lehet: megnevezés analízis, azaz hányszor említenek egy szövegben bizonyos dolgokat, attribúció analízis, azaz milyen gyakran utalnak bizonyos jellemvonásokra; kijelentés analízis, azaz egy bizonyos dolgot milyen gyakran jellemeznek egy meghatározott módon.

HOLSTI (1969) a tartalomelemzést három fő cél szempontjából vizsgálja:

- leírni a kommunikáció jellemzőit (mit, hogyan és kinek mondtak valamit),
- következtetéseket levonni a kommunikáció előzményeivel kapcsolatban (miért mondtak valamit),
- következtetéseket levonni a kommunikáció hatásaival kapcsolatban (milyen hatása volt a közölteknek).

BABBIE (2003) szerint a tartalomelemzés tárgyául szóba jöhetnek könyvek, képeslapok, újságok, dalok, festmények, törvények és alkotmányok, de különösen alkalmas arra, hogy választ adjon a kommunikációkutatás klasszikus kérdésére: ki, mit mond, kinek, miért, hogyan és milyen hatással. *McQUAIL* (2003) értelmezésében a korszerű tartalomelemzés arra a feltevésre épül, hogy a leplezett vagy rejtett jelentések a legjelentősebbek, és ezeket nem lehet közvetlenül kiolvasni egy kvantitatív elemzés számadatiból. A szövegbeli elemeknek tehát nemcsak a gyakoriságával, hanem kapcsolataikkal és összefüggéseikkel is számolni kell, és meg kell figyelni azt is, mi hiányzik. Fel kell ismerni és meg kell érteni azt a sajátos diskurzust, amelyet a szövegben kódoltak.

A XX. század végén a tartalomelemzést végző kutatók már többet vártak el a tartalomtól, mint a meglévő vagy rejtett tartalmak kimutatásának lehetőségét. Egyre elterjedtebbé vált a politikai nyilatkozatok, dokumentumok vizsgálata, s a kutatás az

igazságtartalom keresésének irányába fordult. A század végének új tartalomelemzése a diskurzuselemzés elnevezést kapta, és a szakpolitikai tudományok legjelentősebb irányzatává vált. A diskurzuselemzés azon az elven alapszik, hogy a nyelv - mint médium - az igazságot nem csupán kifejezi, vagy visszatükrözi. Sokkal inkább arról van szó, hogy a nyelv az egyetlen olyan eszköz, amellyel az ember megteremti és kifejezi szubjektivitását, társadalmi tevékenységet fejleszt és gyakorol, hatalmi helyzeteket próbálhat ki és erősíthet meg. A diskurzuselemzés az ezredfordulóra a politikatudomány egy új, befolyásos irányzatává vált. *CARVER* (2004) értelmezése szerint a diskurzuselemzés nemcsak az igazságot keresi, hanem azt is vizsgálja: ki állítja magáról, hogy az igazság birtokában van, és állításait hogyan próbálja meg nyílt vagy rejtett narratívákkal igazolni. *TORFING* (2004) megfogalmazása szerint a diskurzuselemzés alkalmas a politikai alkotmányok erkölcsi alapjainak és reformjainak vizsgálatára, a demokrácia működésének, az emberi jogok helyzetének és a politikai viselkedés helyzetének vizsgálatára.

Resümé: A tartalomelemzés megismert definíciói alapján ezt az elemzési technikát alkalmasnak ítélem meg az általam választott kutatás teljesítésére. Alkalmazásával a mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos üzenetek visszatérő sajátosságai alapján vonhatók le objektív következtetéseket az agrárágazattal kapcsolatos vélemények alakulásáról. A kvantitatív és kvalitatív módszerek együttes használatával mind a szövegek közötti értelmes összehasonlításra, mind a rejtett tartalmak feltárására lehetőségem nyílik. Elemzésemben a tartalom és a műfaj bonyolult viszonyrendszerében a tájékoztató hírműfaj szerepére koncentrálok, mert ez olyan központi műfaj, amely szerint az újságíró szakma meghatározza önmagát, s ez különbözteti meg a hírlapot más médiumoktól. Ebbe a műfajba tartozik a hír, a tudósítás, a nyilatkozat, az interjú. Kutatásomban ezeket a közléseket elemzem.

3.1.2. Mintavétel a tartalomelemzésben

Nagy terjedelmű közlések vizsgálatakor lehetetlen minden egyes elemet figyelembe és számba venni. A tartalomelemzésekben a mennyiségeknek legalább három különböző eredetük lehet. Először is származhatnak az ismétlődő előfordulások megszámlálásából. Ez összekapcsol egy mennyiséget az azonos adatrögzítési egységek egy osztályá-

val. Másodszor az olyan mérték, mint egy cikk hasábszélessége, az egyik adatrögzítési egység leírójává válhat. Harmadszor az olyan mértékek, mint a példányszám egy egész mintavételi egységgel vannak kapcsolatban. Szembekerülve az irdatlan mennyiséggel, tartalomelemzés megkezdése előtt döntést kell hozni: ha a releváns anyag túl terjedelmes, akkor olyan mintát kell kiválasztania, amely elég nagy ahhoz, hogy tartalmazza a lényeges információkat, de elég kicsi ahhoz, hogy elemezni lehessen. A mintavétel lehetséges módjait több kutató közel azonos módon határozta meg. *KRIPPENDORF* (1997) mintavétel típusai:

- véletlen minta: ha semmiféle előzetes ismeretünk nincs a jelenségekről, akkor az egyszerű véletlen mintát előírányzó mintavételi terv az összes olyan releváns egység (újságpéldányok, dokumentumok, beszédek) lajstromba vételét tartalmazza, amelyekkel kapcsolatban általánosításokat kívánunk megtenni,
- rétegzett mintavétel: abból indul ki, hogy több, egymástól különböző alpopuláció létezik egy populáción belül, minden egyes mintavételi egység csupán egy réteghez tartozik; az újságokat terjesztési körzetük, megjelenési gyakoriságuk, vagy az olvasóközönség összetétele alapján is lehet rétegezni,
- szisztematikus mintavétel: egy lista minden k -ik egységét beválasztjuk a mintába, miután meghatároztuk a sorozat kiindulópontját,
- klaszteres mintavétel: az elemek csoportjait tekinti mintavételi egységnek, egy valamilyen csoportnak a kiválasztása annak minden elemét beviszi a mintába,
- változó valószínűségű mintavétel: minden egység számára egy priori kritérium szabja meg a mintába való bekerülés valószínűségét,
- lépcsőzetes mintavétel: egymás után több mintavételi eljárást is alkalmaznak.

BABBIE (2003) értelmezése szerint a társadalomkutatásokban alkalmazott valamennyi mintavételi eljárás alkalmazható a tartalomelemzésben is. Használható tehát a véletlen mintavétel, a szisztematikus mintavétel, a rétegzett és a csoportos mintavétel is. A választásban az elemzési egység, és az ezekhez szükséges megfelelő megfigyelések meghatározása a döntő. Írott szöveg esetén a mintavétel lehetséges szintjei: szavak, kifejezések, mondatok, bekezdések, alfejezetek, ill. a releváns szöveggörnyezet. *PIETILÄ* (1979) szerint a mintaválasztáskor azt is figyelembe kell venni, hogy a kutatás

eredményeinek általánosíthatónak kell lenniük, és a mintának a lehető legpontosabban kell képviselnie az alapsoportot. Ilyen mintához csak akkor juthat a kutató, ha valamilyen véletlenszerű kiválasztáson alapuló módszert használ. A véletlenszerű kiválasztás módszere szerint az alapsoport tagjai helyett identifikálhatók mindazok az újságok, amelyek a kutatási idő alatt megjelentek, s identifikálhatók az egy adott témával kapcsolatos összes cikkek. Ha ebből túl sok van, akkor a véletlenszerű kiválasztáshoz lehet folyamodni.

A kutatási anyag válogatásánál szempont lehet az alapsoport megfontoláson alapuló korlátozása is. Az alapsoport szűkíthető az idő szempontjából is. Előre megítható, hogy az újságírás a kutatási időnek bizonyos szakaszaira koncentrálódik, a kutatás alapsoportjául választhatók az összes ilyen szakaszban megjelenő cikkek. A következő lépés ennek az anyagnak identifikálása és nyilvántartásba vétele. Ha megvan az anyag nagysága, akkor abból kell eldönteni, hogy szükséges-e a véletlenszerű kiválasztás. Az alapanyag megfontolással még egy módon korlátozható. Alapsoportnak választható az adott témával kapcsolatos bizonyos típusú újságcikk, például a vezércikk. Ekkor a kutatás alapsoportja a vezércikkekre való szűkítést jelenti, amit az alapsoport meg, hogy az egyéb cikkekben az újságok világosabban kifejezésre juttatják a különféle dolgokkal kapcsolatos azon álláspontjukat, amelyet a vezércikkben megfogalmaztak, és a kutatás problémája éppen az újságok álláspontjának tisztázása, amelyet a vezércikk tömören tükröz. *ANTAL* (1976) a mintavételezéssel kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy az a kutató, aki a kommunikáció bármely aspektusának leírásával foglalkozik, nem térhet ki a vizsgálandó anyag szelektálása elől. A kommunikáció ugyanis a társadalom egész életének minden megnyilvánulását olyan tömeges méretben hatja át, hogy gyakorlati szükségszerűség a releváns forrásanyag szelektálása. Meghatározása szerint „...egy hármas mintavétel eredménye lehet a minta kiválasztása:

1. A forrás kiválasztása - egy adott időszakból kiválasztunk néhány lapot.
2. A dokumentumok kiválasztása - a kiválasztott újságokból kiválasztunk bizonyos cikkeket.
3. A dokumentumok releváns szakaszainak, részeinek kiválasztása - azoké, amelyek a téma szempontjából tényleges és tárgyhoz tartozó megállapításokat tartalmaznak.”

A szerző azt tanácsolja, hogy a minta nagyságának megválasztásakor a megválaszolandó kérdések természete, az adatok természete, és a válasz pontosságának fontossága kell, hogy a döntő érv legyen.

3.1.3 A tartalomelemzés módszere

A tartalomelemzés alapvető műveleti sorrendjét *BERELSON* (1952) határozta meg elsőként:

1. A tartalmi sokaság vagy minta kiválasztása.
2. A vizsgálat céljából releváns külső referensek kategóriarendszerének kialakítása.
3. A tartalom elemzési egységének kiválasztása (lehet szó, mondat, hír, egy egész tudósítás, kép, képsor).
4. Kísérlet a tartalom kategóriarendszerbe illesztésére: a vonatkozó utalások választott tartalmi egységenkénti gyakoriságának megszámlálása.
5. Az eredmények kifejezése a teljes sokaság vagy választott tartalom minta általános megoszlásaként a keresett referensek előfordulási gyakorisága szerint.

ANTAL (1976) felbontásában a tartalomelemzés két munkafázisra bontható. Az első, kódolási fázisban a szövegek kódolása történik, tehát a szimbólumokat, szavakat, mondatokat, stb. előre megállapított kategóriákba kell sorolni. Csak olyan szavakat lehet kódolni, amelyek a szövegben ténylegesen is manifesztálódnak, amelyek így mérhető egységgé alakíthatók. A tartalomelemzés megbízhatósága és érvényessége a jól megalkotott kategóriákon múlik, a találmányra felépített kategóriák érdektelen, vagy alacsony minőségű kutatási eredményre vezetnek. Legelterjedtebbek az érték kategóriák, amelyek fiziológiai-, szociális-, egoisztikus-, játékos-, gyakorlati-, és kognitív érték kategóriákat állítanak fel. A megfelelő kategóriák megalkotását kategória-szótárak segítik.

A szerző a III. Harvardi Pszichológiai Szótárat - amelyben 83 kategóriában 3500 osztályozott szó van - idézi, amelyben a kategóriák fő elemei a következők:

- szociális világ
- kulturális világ
- természeti világ
- minősítők
- pszichológiai folyamatok
- viselkedési folyamatok
- intézményi keretek
- státus ismérvek
- pszichológiai témák

A kategorizálást segítheti még a Stanfordi Politikai Szótár, amely az egyes szavakat intenzitása szerint skálázza is. A skálázás az egyes kijelentéseket három alapvető dimenzió: pozitív-negatív, erős-gyenge, aktív-passzív mentén osztályozza, és minden egyes dimenzión belül egy hétpontos skálavalamelyik pontját kell megjelölni attól függően, hogy a kérdéses dimenziót milyen határozottan képviselik. Az elkészült szótárak azonban nem képesek lefedni teljes egészében a társadalmi valóságot tükröző információk tartalmát, ezért annak a kutatónak, aki a meglévő szótárakat nem tudja használni, vizsgálatához maga kell, hogy megtervezze saját kategóriarendszerét, kategória-szótárt kell készítenie; el kell döntenie, hogy a kódolás során bizonyos szavakat melyik konkrét kategória képviselőjének tekinti.

A második fázisban kerül sor az első szakaszban nyert mennyiségi eredmények értelmezésére, magyarázatára, az összefüggések feltárására. Ebben a szakaszban tartalmi mutatóvá válhat valaminek a hiánya. Abból, hogy egy dokumentumban nem szerepel egy olyan szimbólum, amely ott elvárható, már következtetéseket lehet levonni. Egy nem manifesztálódott jelenség ezzel új kontextusba helyezi a vizsgált tartalmat.

KRIPPENDORF (1995) a tartalomelemzés elvégzésekor hét komponenst tart fontosnak:

- adatkészítés (információhordozó, reprezentatív, tartós adatot kell választani)
- egységmeghatározás (a vizsgálandó jelenségegyüttest különálló elemzési egységekre kell bontani)
- mintavétel (a kezelhetetlen nagy számú mintából vételezni kell)
- adatrögzítés (minden egységet elemezhető formában kell kódolni és leírni)
- adatredukció (az elemzési technika számára megfelelő formába kell önteni az adatokat)
- következtetés
- elemzés (az adatok összesítése és az összefüggések feltárása).

PIETILÄ (1979) értelmezésében arra a kérdésre, hogy mit tartalmaz egy adott újság egy bizonyos időben, elvileg két különböző módon kereshetjük a választ. Az egyiket szavakkal történő leíró, a másikat pedig statisztikai leíró módszernek nevezhetjük. A szavakkal történő leírásban a kutató először el kell, hogy olvassa a vizsgálandó újság számait, s ezzel egy általános képet alkotna azok tartalmáról. Erre az általános képre támaszkodva kell leírni a kutatási beszámolóban a tartalmat és a benne tükröződő válto-

zásokat. Ezt a módszert akkor használják, amikor meghatározott időre vonatkozó újságcikkek, vagy nyilvános viták tartalmát írják le. A statisztikai leíró módszer alkalmazása esetén az első feladat szintén a kutatási anyagban való tájékozódás. Ezekre támaszkodva kell kialakítani a tartalomosztályokat, amelyek lehetnek pl. külföldi hírek, hazai hírek, belföldi hírek, stb. A főbb osztályokat tovább lehet bontani alosztályokra: mely országokban történt az esemény, milyen esemény történt. A kutatás megkezdése előtt az osztályok elemeit a lehető leghiánytalanabbul fel kell sorolni, az egymáshoz közeliakat egyesíteni. Ezt követi annak megszámlálása, hogy melyik tárgyi osztályhoz hány cikk tartozik. Az eredményeket számokban kell leírni, és ezekre támaszkodva lehet megrajzolni a különféle tárgyú írások mennyiségi változására jellemző görbéket. A módszer megválasztását az megszabja, hogy a tartalom egyáltalán vizsgálható-e statisztikailag, lehet-e olyan kritériumokat találni, amelyekkel az osztályok kialakíthatók.

LEHOTA (2001) szerint a modern tartalomelemzések kvalitatív jellegűek, amelyekben a kategóriarendszer a vizsgálat folyamán is bővíthet, ezért hármas tartalomelemzési munkafázist javasol:

- Az első fázis a kódolás szakasza, amelyben a kódolás nem előre meghatározott kategóriák szerint történik, hanem ezek az elemzés folyamatában alakulnak ki
- A második fázis az elemzés, amelyben az előfordulási gyakoriságot, az együttes előfordulást vizsgáljuk.
- A harmadik fázis az értelmezés, amely a tendenciaszerű együttes előfordulások alapján a szövegbeli törvényszerűségekre lehet következtetni.

Az ilyen, kvalitatív tartalomelemzés az elemzési egységek kétszeri átolvasását jelenti, amelyben az első olvasásban a kutató „engedi magára hatni” az adott szöveget, hogy megfelelő kategóriákat alakíthasson ki. A kategorizálás végső célja az, hogy a közlemények igen nagyszámú elemét viszonylag kevés számú elemre, kategóriára csökkentsük. Ezzel az egyszerűsítő művelettel a szöveg már átláthatóvá, rendezetté válik, az elemzés ezeken az elemeken már elvégezhető. A szerző szerint a kategóriáknak két típusa különböztethető meg:

- előre meghatározott kategóriák
- a vizsgálat során kibontakozó kategóriák.

Ezzel a módszerrel a rejtett, nem tudatos, lappangó jelentések, igények és motivációk is jól kutathatók.

McQUIAL (2003) szerint a tartalomvizsgálatkor a médiaszöveg információértéke több különböző módon mérhető. A legegyszerűbb megközelítés a szövegbeli tények megszámlálása. Egy másik lehetőség az olvashatóság mérése, ami a redundancia mérésével azonos: a hír olvasottabb, ha nagyobb a redundancia. A kísérletek azt támasztották alá, minél kevesebb információt tartalmaz a szöveg, annál könnyebb olvasni és megérteni. Mérhető még a szövegek sokszínűsége, az információáramlás mennyisége. A szerző szerint az egyik legfontosabb elvárás a médiatartalommal szemben, hogy az intézményi és szervezeti kényszerek dacára a szabad kifejezés szellemiségét tükrözze és testesítse meg. Tartalomelemzéssel ez is mérhető, mert a tartalom több aspektusa a többkevesebb szabadság jelzéseként azonosítható.

A szabadság után a sokszínűség a másik legfontosabb elvárás a médiatartalommal szemben, amely lényegében három fő jellemzőre utal:

- széles választék a közönségcsoportok számára
- sok, és különféle hozzáférési mód
- a társadalmi tapasztalatok tarka valóságának hű vagy elfogadható tükrözése.

McQuail azt emeli ki, hogy a tartalomelemzés végrehajtásakor legfontosabb a leplezett vagy rejtett jelentések megkeresése, amelyek nem olvashatók le közvetlenül a számadatokból. Ezért a szövegbeli elemeknek nemcsak a gyakoriságával, hanem kapcsolataikkal és összefüggéseikkel is számolni kell, és meg kell vizsgálni azt is, hogy mi az ami hiányzik, és mi az amit biztosra vesznek.

A tartalomelemzés két fő típusát az alábbiakban összegzi:

az üzenettartalom elemzése

- kvantitatív
- töredékes
- szisztematikus
- általánosító
- manifeszt jelentés
- objektív

strukturális szövegelemzés

- kvalitatív
- holisztikus
- szelektív
- szemléletes
- latens jelentés
- olvasóhoz viszonyított

MAJOROS (2004) értelmezésében a tartalomelemzés során a kutató a szóbeli vagy írásbeli szöveget kvantifikálhatóvá, mérhetővé, elemezhetővé kell, hogy alakítsa. Ehhez többször végig kell olvasni az anyagot, és ki kell gyűjteni a speciális állításokat, a témákat, s ezeket vizsgálati kategóriákká kell alakítani. Ezt követően az újbóli olvasás során

számolni, ill. kódolni kell a kategória előfordulását, és gyakoriságot kell képezni. Ezt már lehet elemezni (pl. korrelációt számolni az adatok között).

Resümé: Áttekintve a tartalomelemzés elméletét az a következtetés vonható le, hogy a nagy mennyiségben, nagy gyakorisággal megjelenő tartalmak különös jelentőségre tesznek szert: fontosabbnak, jelentékenyebbnek, meghatározóbbnak tűnnek, mint a kisebb mennyiségben előforduló tartalmak, következtetésképpen az adott társadalmi-kulturális kontextusban élő egyének figyelmét is jobban magukra vonják. Ezzel együtt a médiatartalom legérdekesebb aspektusai mégsem a nyílt üzenetek, hanem a szövegekben jelen lévő többnyire rejtett jelentések sokasága. A tartalomelemzés modern definíciói egységesek abban, hogy a kvalitatív és kvantitatív módszertant összefüggésükben kezelik, és a vizsgálatokban a két elem együttes, ill. összekapcsolt megjelenését fogalmazzák meg. A korszerű tartalomelemzés ugyanis még abban az esetben is hordoz magában kvalitatív elemeket, amikor a vizsgálati technika látszólag csupán annak megszámlálásából áll, hogy egy adott kategória az elemzett közlésekben hányszor fordult elő. Önmagában véve már annak eldöntése, hogy milyen kategóriákat választunk, milyen kódrendszert állítunk fel a tartalomelemzésben, eleve egy kvalitatív feladat, amely újabb minőségi elemmel egészül ki az eredmények értékelésekor és megfogalmazásakor. A tartalomelemzés eljárása során szem előtt kell tartani annak megbízhatóságát és érvényességét. Ennek figyelembevételével kell összeállítani azoknak a releváns dokumentumoknak a listáját, amelyekből a minta választható, s amelyekre vonatkozóan a vizsgálat végén a megállapítások kimondhatók. A tartalomelemzés eredménye maga is egy új szöveg, amelynek jelentése eltérhet az eredeti forrásanyagtól. Ez az eredmény a tartalom olvasatának olyan formájára épül, amelyre természetes körülmények között a valódi olvasó nem vállalkozik. A tartalomelemzés több tudományt átfogó, a társadalomtudományokban fontos kutatási technikaként használt interdiszciplináris módszer. A módszer tudományosságának egyik bizonyítékát az adja, hogy a tartalomelemzés módszeres és objektív eljárás, amelyben a megfelelően kialakított kódolás mellett egy másik kutató ugyanezen kódokkal történő vizsgálata hasonló eredményekre jut. A tartalomelemzés nem beavatkozó technika; viszonylag tagolatlan szimbolikus kommunikációkat adatokként fogad el, egy meg nem figyelhető jelenségekört a vele kapcsolatban álló adatközvetítőn keresztül képes elemezni, függetlenül attól, hogy verbális nyelv szerepel-e a dologban.

3.2. A saját kutatás módszere és kódrendszere

A mezőgazdaság témakörének a tömegkommunikációs eszközökben való megjelenésének vizsgálatával az a célom, hogy a közlésekben tapasztalható napirendek és fontossági hierarchiák megragadása útján tartalmi indikátorokkal jellemezzem azt az információ kontextust, amelyben, és amelyhez képest a mezőgazdasággal kapcsolatos vélemények alakulnak. Ebből egyúttal az is következik, hogy az általam végzett tartalomelemzés csak annyit tekint feladatának, hogy feltárja: egy adott mezőgazdasági témakört hogyan mutatnak be a tömegkommunikációs eszközök, hozzá kapcsolódóan milyen kérdéseket, problémákat tartanak napirenden, milyen aktualitásokra irányítják a figyelmet. Minden empirikus vizsgálat első feladata annak meghatározása, hogy mit kell megfigyelni, majd adatnak tekinteni. A tömegkommunikációs tartalomelemzésben ez azt jelenti, hogy meg kell határozni azokat a tömegkommunikációs eszközöket, amelyekből vett közlések képezik az elemzési egységet. A tömegkommunikációs eszközök közül az írott sajtóból választottam az egységet.

A magyar írott sajtó széles palettájából vizsgálatomban a *Népszabadság*, a *Hajdú-Bihari megyei Napló* mezőgazdasággal kapcsolatos újságcikkeit, ill. a *Magyar Mezőgazdaság* közleményeit elemeztem. Az elemzett sajtóorgánumok kiválasztásánál az vezérelt, hogy lexikális tartalmat elemezzek, hogy a vizsgált időszakban létező, a pártdokumentumokban már hivatkozásként előforduló sajtótermékekről legyen szó. Választásom megfelel az *ANTAL* (1976) által ajánlott módszer forrás kiválasztás tételének. A vizsgált időszak (1956 – 2005) 49 éve túl nagy terjedelmű közlés vizsgálatát jelentené, ezért a *KRIPPENDORF* (1995) által meghatározott szisztematikus mintavételt alkalmaztam, amely szerint egy lista minden k -edik eleme beválasztható a mintába. Mivel az MSZMP tömegkommunikációval kapcsolatos dokumentált alapelvei csak 1956. novemberében alakultak ki, ezért a tartalomelemzés szempontjából kezdő évnek az 1957-es évet kellett tekintenem. $K=6$ értékkel, 1957-től kezdve minden hatodik év anyagát vizsgálom. A vizsgálat évei tehát: 1957, 1963, 1969, 1975, 1981, 1987, 1993, 1999, 2005. A *Népszabadság* és a *Hajdú-Bihar megyei Napló* olyan napilapok, amelyek a vizsgált évek mindegyikében megjelentek, éves megjelenésük 300 körül változik. A *Magyar Mezőgazdaság* 1957-ben még kéthetenként, majd hetenként jelent meg, éves példányszáma 52.

A példányszámából eredő hatalmas mennyiségű anyag további szűkítését az *ANTAL* (1976) által ajánlott meghatározás alapján végeztem. Értelmezésében a hármas mintavétel második szakasza a dokumentumok kiválasztása. A szerző ajánlása szerint, ha a kutató már döntött arról, hogy egy adott időszakból milyen lapokat választ ki, döntenie kell arról is, hogy ezekből az újságokból mely cikkeket választja ki. A cikkek számát ennek megfelelően szűkítettem. Személyes újságírói tapasztalatom szerint a mezőgazdaság témakörének tárgyalása aktualitáshoz kötődik. Véletlenszerű kiválasztással átlapoztam a *Népszabadság*, a *Hajdú-Bihar megyei Napló* és a *Magyar Mezőgazdaság* két-két évfolyamának teljes példányszámát, megszámláltam az összes mezőgazdasággal kapcsolatos újságcikket. A számolás a személyes tapasztalatokat támasztotta alá: az aratás és a betakarítás a legjobban preferált időszak a sajtóban, ekkor foglalkoznak a legtöbbet az újságírók a mezőgazdasággal. Ebben az időszakban a közleményekben a termelési eredményeken túl az agrárágazat egyéb tényezői is témává válnak. A cikkek többsége az adatszűkítés miatt növénytermesztési témát dolgoz fel, de a fokozott érdeklődés miatt a média agrárágazathoz való hozzáállása mégis jól vizsgálható. Figyelembe vettem azt a hatáselméleti alaptézist, hogy a médiafogyasztó figyelmét jobban magukra vonják az egyszerre nagy gyakorisággal megjelenő tartalmak, ezek különös jelentőségre tesznek szert, az olvasó véleményét ehhez méri. Kutatásomban ezeket az elveket figyelembe véve úgy szűkítettem az anyag mennyiségét, hogy a kiválasztott újságok aratással és betakarítással kapcsolatos cikkeinek tartalomelemzést végeztem, melyek megjelenése az adott év június 1. és október 31. közötti időszakára esik. Ezzel a választással azt értem el, hogy a minta elég nagy maradt a lényeges információk megjelenítéséhez, de elég kicsi ahhoz, hogy még elemezni lehessen. Választásom megfelel *PIETILÄ* (1979) ajánlásának is, mely szerint, ha megtörtént anyag nagyságának válogatása, úgy az tovább korlátozható megfontolással, amely az adott témával kapcsolatos bizonyos típusú cikk kiválasztását jelenti.

A tartalomelemzéses vizsgálat alapeleme a kategóriarendszerek létezése, melynek legáltalánosabb formái a kategóriaszótárak és kategóriakatalógusok, amelyek azt határozzák meg, hogy az egyes szavak milyen magasabb fogalmi csoportba sorolhatók. A tartalmakat a szakirodalom pszichoszociális-, politikai-, érték-, individualista- és élet-tani katalógusokba sorolja, az ezekbe nem sorolható vizsgálatokat végző kutatóknak önálló kategóriarendszert kell létrehoznia. Mezőgazdasági tartalmakra vonatkozó kategóriarendszer nem létezik, ezért önálló szótárat kellett alkotnom. *LEHOTA* (2001) szerint előre meghatározott és a vizsgálat során kibontakozó kategóriák különböztethetők

meg. Előre meghatározott kategóriaként egyértelmű volt a mennyiségre-, minőségre-, hatékonyságra-, természeti tényezőkre utaló kategóriák felállítása. A tömegkommunikáció irodalmi áttekintéséből következik, hogy kategóriaként kell szerepeltetni a mezőgazdaság és a politika kapcsolatára utaló tartalmakat. Személyes érdeklődésemet tükrözi a mezőgazdaság és a tudomány kapcsolatára utaló tartalmak keresése, amellyel azt akarom feltárni, hogy a tudomány fogalmai milyen mértékben és mikor kapcsolódnak a mezőgazdaság fogalmaihoz, napirendi kérdéssé válhat-e a tudás és a tudomány a mezőgazdasággal kapcsolatban. Ezután végeztem el a vizsgálat során kibontakozó kategóriák felállítását. A kódolás megalkotásának munkafolyamatát az határozta meg, hogy a kvalitatív tartalomelemzés kategóriái az elemzés folyamatában is változhatnak, ezért a vizsgált tömegkommunikációs tartalmak egy részét első olvasatnak vetettem alá, hogy így alkothassam meg a pontos kódrendszert. Átolvasva a tartalmakat *LEHOTA* (2001) ajánlásának megfelelően „hagytam hatni a szöveget”, majd kiválasztottam a fő kategóriákat.

Az összeállított vizsgálati anyagban az alábbi (abc rendben összesített) mezőgazdasággal összekapcsolható tartalmak előfordulását vizsgáltam:

- alacsony jövedelem, alacsony nyugdíj, a mennyiség alakulása, a termés minősége, aszály, árubőség, áruellátás, áruhiány, áruválaszték, árvíz,
- belvíz, biztos jövedelem és megélhetés, csereüdülés, eladható termék, elegendő, elhúzódó kifizetés, exportlehetőségek, eladható, értékesíthető
- fogyasztói árak, felesleg, felélt tartalékok, felvilágosítás, géppark állapota és fejlettsége, fajtaválaszték, gazdaságosság, gyomirtás, haszon, hatékonyság, hektáronkénti termés, hosszú tél
- kártevők, kártérítés van, kártérítés nincs, kedvező időjárás, kereslet, kínálat, lemaradás van, magas növényvédőszer árak, megfelelő nyugdíj, minőségi munka, munkabér, munkafegyelem, munkaszervezés, munkaverseny, munkateljesítmény, munkaerőhiány, munkakörülmények, munkaerő-szükséglet, nem biztosít megélhetést, nincs támogatás, nincs hiány, nincs lemaradás, nincs elegendő, nincs hitel, növényvédelem, nyereség, öntözés, ösztönző bérezés, pártszervek támogatása, politika, politikus, prémium, sajtótájékoztató
- raktározás, rendelkezésre áll, sok eső, szorgalom, trágyázás, tehetség, szakértelem, szélsőséges éghajlat, szárazság, szakemberképzés,

- támogatás, termelési szerkezet, terményére nincs vevő, tervteljesítés, van hitel, túlkínálat, veszteséget termel, versenyképesség, védekezés kártevők ellen.

A fogalmak kiválasztása igazolta a témaszűkítés lehetőségét: a tartalmak túlmutatnak a növénytermesztés problémakörén. Azért, hogy egyértelmű és áttekinthető képet formálhassak a mezőgazdasági közlésekben érvényesülő kommunikációs tendenciákról, ezeket a fogalmakat 12 olyan általános kategóriába vontam össze, melyek a mezőgazdaság egy-egy fontos aspektusát jellemzik. A kategória elnevezésekben tekintettel kellett lennem arra, hogy az elemzés bemutatásához használt táblázatokban és ábrákon ezek a megjelölések szerepelnek. A hosszú kifejezések zavarhatják az áttekintést, értelmezést ezért kénytelen voltam rövidebb elnevezéseket is használni. Ez alapján a 12 kategória:

1. Mennyiségi oldalra utaló tartalmak= **Mennyiség**: a mennyiség alakulása, tervteljesítés, hektáronkénti termés, raktározás, felesleg.
2. Minőségi oldalra utaló tartalmak= **Minőség**: a termés minősége, minőségi munka, géppark állapota és fejlettsége, versenyképesség.
3. Gazdaságosságra, hatékonyságra utaló tartalmak= **Gazdaságosság**: eladható, értékesíthető, gazdaságosság, fajtaválaszték, hatékonyság, nyereség, védekezés kártevők ellen, öntözés, trágyázás, növényvédelem.
4. Munkaerőre, munkavégzésre utaló tartalmak= **Munkaerő**: munkaszervezés, munkafegyelem, munkaverseny, munkateljesítmény, munkaerőhiány, munkakörülmények, munkaerő-szükséglet, szorgalom, tehetség, szakértelem, szakemberképzés, oktatás, munkabér, minőségi munka, ösztönző bérezés.
5. Az időjárás és a mezőgazdaságra hatással lévő természeti tényezők= **Időjárás**: aszály, sok eső, árvíz, belvíz, hosszú tél, kártevők, kedvező időjárás, hosszú tél, szélsőséges éghajlat, szárazság.
6. A mezőgazdaság és a tudomány kapcsolatára utaló tartalmak= **Tudomány**: egyetemi kutatások, eredmények, számítások, kísérletek.
7. A mezőgazdaság és a politika kapcsolatra utaló tartalmak= **Politika**: párt-szervek támogatása, felvilágosítás, politika, politikus, sajtótájékoztató.
8. A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló pozitív tartalmak= **Pozitív élethelyzet**: biztos jövedelem és megélhetés, támogatás, csereüdülés, megfelelő nyugdíj.

9. A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló negatív tartalmak= **Negatív élethelyzet**: alacsony jövedelem, nem biztosít megélhetést, felélt tartalékok, veszteséget termel, nincs támogatás, alacsony nyugdíj, terményére nincs vevő.
10. Az emberek személyes viszonyait tükröző mezőgazdasági tartalmak= **Emberek**: áruellátás, áruhiány, áruválaszték, kereslet, kínálat, fogyasztói árak.
11. A bőség fogalmai= **Bőség**: elegendő, rendelkezésre áll, nincs hiány, nincs lemaradás, árubőség, felesleg, túlkínálat, felesleg.
12. A hiány fogalmai= **Hiány**: nincs elegendő, áruhiány, lemaradás van.

A kategóriaszótár megalkotása után a tartalomelemzés második fázisában következett az újságcikkek második, most már teljes átolvasása. Az elemzés a kategóriák segítségével úgy történt, hogy megvizsgáltam, az egyes közlések érintik-e a kategóriák által kijelölt mezőgazdasági fogalmak valamelyikét. A cikkek tartalmát azokkal a kategóriákkal jellemeztem, amelyeket azok érintettek. Ez azt jelenti, hogy egy-egy közlés tartalmát adott esetben nem csupán egy, hanem több kategória is jellemezheti. Ha például egy cikk arról szól, hogy a rossz idő miatt késve kezdett aratásban nélkülözhetetlen gépek mellett mennyivel könnyebb a munka, mint gépek nélkül; a termelészövetkezet gondoskodik az aratók ebédjéről; a jó munkaszervezés is kell az aratás időbeli befejezéséhez, akkor a közlés tartalmának jellemzésében az alábbi kategóriák fognak szerepelni: minőség, munkaerő, időjárás.

Miután a minta összes gazdasági közlését elemeztem, összesítettem, hogy egy-egy kategória a vizsgált időszakban összesen hányszor fordult elő, majd az egyes kategóriák előfordulásának gyakoriságát összehasonlítva vontam le következtetéseket, kerestem szövegbeli törvényszerűségeket. Ebben a fázisban került sor az első szakaszban nyert mennyiségi eredmények értelmezésére, magyarázatára, az összefüggések feltárására. Ekkor vált tartalmi mutatóvá valaminek a hiánya. Abból, hogy egy dokumentumban nem szerepel egy olyan szimbólum, amely ott elvárható, már következtetéseket lehet levonni. Az évenkénti összehasonlításban lehetőség nyílt arra, hogy regisztráljam az egyes kategóriák előfordulási gyakoriságainak változásait, s ezzel megragadjam azok tendenciaszerű mozgását.

Resümé: A *Népszabadság*, a *Hajdú-Bihari megyei Napló* mezőgazdasággal kapcsolatos újságcikkei, illetve a *Magyar Mezőgazdaság* közleményeinek elemzése során összességben 700 újságcikket olvastam el. A vizsgált évek sajtóterméséből véletlenszerű kiválasztással 200 publikációt első olvasatnak vettem alá, s az újságokban előforduló, és a témával kapcsolatba hozható fogalmakat írtam össze. Átolvasva a szavak bonyolult rendszerét azokból kategóriákat alkottam. Ezt követte a tényleges kódolás. A kiválasztott cikkekben lévő textusokat számoltam, és illesztettem a megfelelő kategóriákba, majd ezek számát összesítettem. Az összesítések alapján számítógép segítségével kaptam meg a gyakoriságokat. A *Magyar Mezőgazdaság* folyóirat korai számait (1957, 1963, 1969) Budapesten a *Mezőgazdasági Könyvtárban* kódoltam, mert ezen évek példányai kutatásra alkalmatlanul, hiányosan érhetők el Debrecenben. A *Napló* és a *Népszabadság* lapszámait részben a *Debreceni Egyetemi Könyvtár Olvasótermében*, részben a *DE Agrártudományi Centrum Könyvtárának* olvasójában kódoltam. Munkahelyemről fizetés nélküli szabadságot kértem, s egy hónapon át minden nap reggel 8 és délután 4 óra között az újságok elemzésével foglalkoztam. Ezzel teljes rálátást nyertem a közleményekre, a vizsgálati eredmények az olvasott cikkek teljes tartalmi ismeretét tükrözik. Az egyenkénti, személyes olvasás teremtette meg a kvalitatív elemzés lehetőségét. A tendenciaszerű együttes előfordulásokon túl az adatokat ennek az eljárásnak az alkalmazásával tudtam elhelyezni az adott év társadalmi, gazdasági, politikai terében.

3.3. A kutatás anyaga

A tömegkommunikációs tartalomelemzésben meg kell határozni azokat a tömegkommunikációs eszközöket, amelyekből vett közlések képezik az elemzési egységet. Jelen vizsgálatban az írott sajtóból választottam az egységet. A magyar írott sajtó széles palettájából a *Népszabadság*, a *Napló* aratással-betakarítással kapcsolatos újságcikkeit ill. a *Magyar Mezőgazdaság* közleményeit vizsgáltam.

3.3.1. Az elemzett sajtótermékek bemutatása

A *Magyar Mezőgazdaság* a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium szakfolyóirata. Agrár-termeléspolitikai hetilap, amely első ízben 1946-ban jelent meg

azzal a céllal, hogy a tudomány erejével is segítse a dolgozó parasztság munkáját, fejlődését, a termés megindítását. Cikkei tartalmának történeti változását *ROMÁNY* (2005) dolgozta fel. A kiadás utáni első évek a felszabadult kitekintés, írás időszakát jelentették, de az ötvenes évek központi akarata a szerkesztőség munkáját is megnehezítette. A hatvanas években a *Magyar Mezőgazdaság* a kibontakozó gazdaságirányítási reform bemutatását, ismertetését pártvezetők, kormányzati szakértők írásainak megjelentetésével biztosította. 1969-ben a lap a szocialista nagyüzemi mezőgazdaság termeléspolitikai fórumává vált. A hetvenes években a mezőgazdasági kistermelés ügyének előtérbe kerülése okán rendszeres információkat közölt a háztáji kedvezményekről, értelmezte, magyarázta azokat. A nyolcvanas években a rangos szakhírek, tudományos eredmények közlése, a parlamenti témák kerülnek előtérbe. A rendszerváltás körüli években a *Magyar Mezőgazdaság* megmaradt agrárgazdasági szaklapnak, a politikai viták helyett a fejlesztést szolgáló tudásról szóló írásoknak adott helyet, formai megújulással reagált a kihívásokra. Az ezredforduló, az uniós csatlakozás új kihívást jelentett a szerkesztőség számára. Megszaporodott az interjúk száma, amelyben agrárpolitikusokat kérdeznek a problémákról. Ritkább lett a kutatók, egyetemi tanárok szerepeltetése. *ROMÁNY* (2005) szerint a *Magyar Mezőgazdaság* 60 éve akár kétszeresét is jelentheti annak, amit a számszerű elszámolás visszaadhat. A lap hat évtizeden át felelt meg feladatának, s szolgálhat forrásul kutatóknak.

A *Népszabadság* történetét a kiadó és a szerkesztőség nem dolgozta fel. A napilap históriáját a kiadó archívumában lehet kutatni - szegényes dokumentumanyag áll rendelkezésre: kivágott *Népszabadság* újságcikkek gyűjteménye olvasható. Olyan cikkeket gyűjtöttek össze, amelyek tartalma összefüggésbe hozható a lap történetével. Kutatási engedély birtokában olvastam át a cikkeket, ez alapján a következőképpen foglalható össze röviden a lap története: A *Népszabadságot* a *Szabad Nép* jogutódjaként a Magyar Szocialista Munkáspárt központi napilapjaként indították 1956 novemberében. A tájékoztatási monopóliumot élvező napilap annak a *Szabad Népnak* az örökébe lépett, amelyet illegálisan alapított a Kommunisták Magyarországi Pártja, és amelynek szerkesztői komoly szerepet játszottak 1956 előkészítésében. A *Népszabadság* alapításától a rendszerváltásig többször is megújult, de a változtatások inkább formai, mint tartalmi jellegűek. 1989. március elsején élte meg a lap a legnagyobb tartalmi és szerkezeti megújulást, bár fejlécén még ekkor is a szocialista napilap kifejezés szerepelt. 1990. március 21-én az MSZMP lemondott a *Népszabadság* tulajdonjogáról, a lap a

továbbiakban már nem egy pártkiadó által felülgyelt újságként jelent meg. A párt az alapítói jogokat a Szabad Sajtó Alapítványra ruházta át, s létrehozott egy gazdasági társaságot, amely működtetheti a lapot. Az alapítvány 1990-ben a lap eladása mellett döntött, július 1-jén részvénytársaságot hozott létre. A társaság alaptőkéje 340 millió Ft, melyből a Szabad Sajtó 108,5 millió-, az Agrobank 50 millió-, az Általános Értékforgalmi Bank és a Láng Kiadó 20-20 millió-, a német tulajdonú Bertelsmann AEG (amely a világ második legnagyobb médiavállalkozása) 108.5 millió Ft. tőkével rendelkezik. A társasági formában való működéssel együtt eltűnt a fejlécről a szocialista napilap kifejezés. A Bertelsmann elvárása szerint a *Népszabadság* baloldali-liberális lapként működik. Példányszáma a minőségi napilapok közül ma is a legmagasabb.

A *Napló* történetét a lap ötvenéves évfordulója tiszteletére NAGY (1994) dolgozta fel. A lap történeti előzménye a II. világháború utolsó évéig húzódik vissza. 1944-1945. fordulóján Budapest ostroma alatt nem jelent meg sajtótermék, csak rölapokat osztogattak. A keleti országrészben azonban ekkor már kezdett megindulni az élet, az első napilap Debrecenben jelent meg 1944. november 14-én *Néplap* néven, amelynek fejlécén „a kiadják a debreceni kommunisták” megjelölés szerepelt. A *Néplap* fontos szerepet töltött be a közéletben. Ideiglenesen Debrecen töltötte be a főváros szerepét, a *Néplap* ezért központi lapként működött: heteken keresztül valamennyi hivatalos közlemény itt jelent meg. A lap viszonylag keveset foglalkozott helyi kérdésekkel, az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a kormány szócsövének szerepét is betöltötte. A kormány Budapestre költözésével a *Néplap* elvesztette központi lap szerepét, azt a *Szabad Nép* vette át. A *Néplapból* 1956. november 14-én lett *Napló*, amelynek tulajdonosa a MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottsága, kiadója a Hajdú-Bihar megyei Lap- és Könyvkiadó Vállalat. Tulajdonosváltásra 1991. január 16-án került sor. A kiadó által meghirdetett pályázaton a Funk Velag und Druckerei GmbH lett a nyertes, amely a *Naplón* kívül a Borsod megyei- és a Szabolcs-Szatmár megyei napilapot is megvásárolta. A lap ma ennek a hármas tulajdonlásnak a jegyeit viseli magán. Külső megjelenésében a három megyei lap alig különbözik egymástól, az utolsó oldalak minden megyében azonosak. Azonosak a szerkesztési elvek, a tördelés, a rovatok. A tulajdonos számára a *Napló* egy hirdetési felület, amelyben „mellesleg” újságcikkek is vannak, de ezek terjedelmét a hirdetések mennyiségéhez kell alakítani.

3.3.2 A kutatásban vizsgált sajtótermékek releváns újságcikkeinek száma

Kutatásom három kiválasztott sajtótermékének hét teljes éve példányszámainak átolvasását, és a témát érintő cikkek kódolását kívánná meg. A két napilap átlagos száma 300 évenként, s a hetenként megjelenő *Magyar Mezőgazdaság* is évi újabb 52 lapszámot jelent. A közel 6000 lap elemzése lehetetlen, ezért a szakma szabályainak megfelelően a kutatásom szempontjából fontos anyagot megfontolással korlátoztam. A kiválasztott újságok aratással és betakarítással kapcsolatos cikkeinek tartalomelemzését végeztem, melyek megjelenése az adott év június 1. és október 31. közötti időszakára esik. A három sajtóorgánumban az erre az időszakra eső lapszámokat tekintettem át, s kerestem az releváns cikkeket. 1957 és 2005 között a három vizsgált sajtótermékben összesen 700 olyan cikket találtam, amely az aratással és betakarítással hozható összefüggésbe. A cikkek számát a 4. táblázatban összegeztem.

4. táblázat: Cikkek száma a vizsgált sajtótermékekben

	Magyar Mezőgazdaság	Népszabadság	Napló	Σ
1957	15	27	36	78
1963	23	37	54	114
1969	24	36	21	81
1975	36	37	33	106
1981	7	35	39	81
1987	33	22	37	92
1993	3	18	17	38
1999	11	20	20	51
2005	19	22	18	59
Σ	171	254	275	700

Forrás: saját vizsgálat

A legmagasabb a cikkszám a *Naplóban*, a vizsgált években összesen 275 közlés jelent meg az aratás és betakarítás témakörében. A legkevesebb témába illő cikk a *Magyar Mezőgazdaságban*, amely szaklapnak tekinthető, s például az emberek személyes viszonyait érintő kategória kérdéskörének hangsúlyozása nem tartozik bele a szerkesztési elvekbe jelent meg. Összesen 171 közlemény olvasható a vizsgált kérdéskörben. Különösen alacsony a cikkek száma 1981-ben és 1993-ban. A legtöbb témát érintő közlés

1963-ban jelent meg, összességében 114 közlést elemeztem. Az 1957-ben elemezhető cikkek számát befolyásolta, hogy a *Magyar Mezőgazdaság* ebben az évben még csak kéthetenként jelent meg. 1963-ban a közlések magas száma összefüggésben van a propagandisztikus elvárásokkal, a termelőszövetkezeti mozgalom eredményeinek széles körű ismertetésével. Legkevesebb aratással és betakarítással összefüggésbe hozható cikk 1993-ban olvasható a lapokban, csupán 38 elemezhető közlést olvastam. Az alacsony értékszámot részben indokolja, hogy a *Magyar Mezőgazdaság* folyóiratban ebben az évben csupán 3 témába illő cikket találtam. A cikkek száma szempontjából a leg-egyenletesebb teljesítés a *Népszabadságban* mutatható ki, sem kiugróan magas, sem kiugróan alacsony közlésszám nem található. A rendszerváltás előtt e témával összefüggésbe hozható cikkek száma összesen 558, amelynek átlaga 98. A rendszerváltás után a teljes közlésszám 142, melynek átlaga már csak 50. Az újságok téma iránti érzékenysége számszerűsíthetően megváltozott, a vizsgált tömegkommunikációs eszközök figyelmé elfordult a mezőgazdaságról, a szerkesztési elvekben lecsökkent az aratás és betakarítás témaköre napirenden tartásának igénye.

4. A KUTATÁS ELEMZÉSE, ÉRTÉKEKÉLÉS

A kutatás módszereként választott tartalomelemzés, és a hatáskutatások ismeretében az önállóan megalkotott kategóriarendszer alapján vizsgálom és értékelem a kiválasztott sajtóorgánumok releváns cikkei. Külön és együttesen is elemzem a *Magyar Mezőgazdaság*, a *Hajdú-Bihar megyei Napló* és a *Népszabadság* cikkei. A fejezet első részében évenkénti bontásban értékelem a gyakoriságokat, a második részben a rendszerváltás előtti és a rendszerváltás utáni időszak összehasonlító elemzésével keresem a tendenciaszerű együttes előfordulásokat és az eltéréseket.

4.1. A Magyar Mezőgazdaságban megjelent közlések elemzése

A *Magyar Mezőgazdaság* folyóiratban a vizsgált időszakban összesen 171 aratással és betakarítással foglalkozó újságcikket találtam (5. táblázat). Az aratással és betakarítással összefüggésbe hozható cikkek száma időbeli változásában nincs egyenletesség.

5. táblázat: Cikkek száma a Magyar Mezőgazdaságban

	1957	1963	1969	1975	1981	1987	1993	1999	2005	Σ
Cikkek száma	15	23	24	36	7	33	3	11	19	171

Forrás: saját vizsgálat

1957-ben 15 cikk foglalkozott aratással vagy betakarítással a *Magyar Mezőgazdaságban*. A viszonylag kevés közlés magyarázatát az adja, hogy a lap ekkor még csak kéthetenként jelent meg. 1963-tól 1975-ig folyamatosan emelkedik a közlések száma tükrözve azt, hogy az aratás és betakarítás különös jelentőséggel bírt a termelészövetkezeti mozgalomban. A gépesítés fontosságának hangsúlyozása, az ezzel együtt járó előnyök kiemelése, a termelési propaganda magas közlésszámot eredményezett. Az 1981-es alacsony cikkszám részben azzal magyarázható, hogy megváltozott az újság szerkesztése. Nagy számban és terjedelemben jelentek meg reklámok (elsősorban gyomirtó szerekről), és egész oldalas színes PR cikkek, mialatt a lapterjedelem változatlan maradt. Az újság minden héten egy teljes oldalt szentelt egy politikussal, illetve szövetkezeti vezetővel készült interjúnak. Külön rovat foglalkozott az országgyűlés napirendjé-

nek, határozatainak ismertetésével, a jogszabályok bemutatásával. Új mellékletként jelent meg az ország-bemutató sorozat a külképviseletek mezőgazdasági attaséinak közreműködésével. 1993-ban a hetilap 5 címlapján is megjelenik aratással kapcsolatos tetszetős kép, de a belső tartalom nem követi ezt, csupán 3 cikk foglalkozik a témával: „Jó aratás-nagyobb jövedelem”; „Gondolatok a tarlóégetésről”; „Befejeződött az aratás”. A lap szerkesztésében már a pénzügyekkel kapcsolatos cikkek dominálnak: külön rovat foglalkozik a pénzhiánnyal, a kárpótlással, a hitelfelvétel lehetőségével, a tőzsdei eseményekkel. Az újság valódi szaklappá alakul, azokat a témákat tartja napirenden, amelyek a termelők számára hasznos információ: segíti a gazdálkodást, a tájékozódást, kitekintést nyújt arra is, hogyan boldogulnak a gazdák külföldön. A tudomány hírei a gyakorlati összefüggésekben jelennek meg. 1999-ben az Európai Unióval foglalkozó témakörök dominálnak. Megnő a sajtótájékoztatóról készült tudósítások, a tanácskozássokról készült beszámolók száma. A lap közel fele hirdetés, érezhető a kiadás anyagi problémája, a bevételi kényszer. Témakörként jelenik meg a biotechnológia, a vadgazdálkodás és erdőművelés. 2005-ben az Európai Unió csatlakozás következményeinek elemzése, az alkalmazkodás a kiemelt téma. A közlésekben megjelenő kategóriák gyakoriságát a 6. táblázat mutatja be.

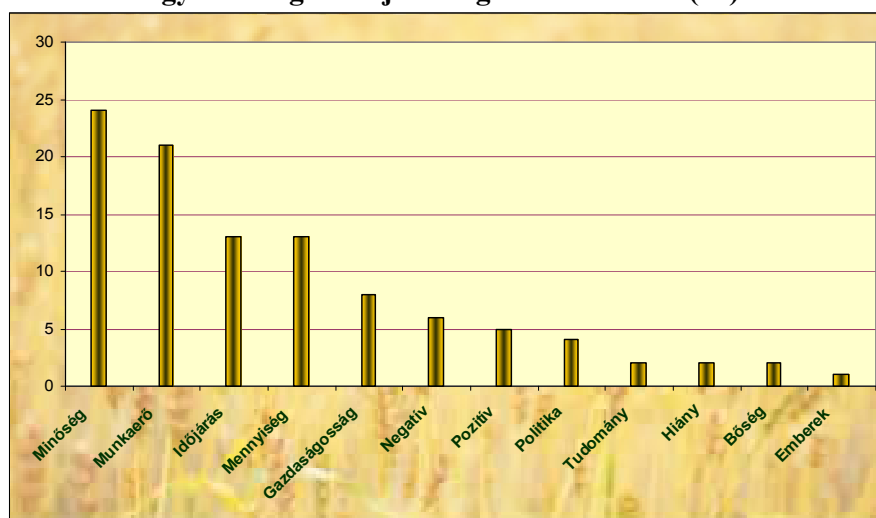
**6. táblázat: A Magyar Mezőgazdaságban vizsgált tartalmak gyakorisága (%)
1957-2005 között**

	1957	1963	1969	1975	1981	1987	1993	1999	2005	Σ
Mennyiség	13	10	15	7	14	17	5	17	24	13
Minőség	16	25	33	26	14	23	10	16	17	24
Gazdaságosság	17	1	5	8	10	17	19	5	11	8
Munkaerő	32	40	20	22	18	13	10	6	5	21
Időjárás	7	5	10	16	24	9	10	20	19	13
Pozitív élethelyzet	0	14	3	1	0	6	0	6	7	5
Negatív élethelyzet	0	1	3	7	4	3	14	19	10	6
Politika	4	1	2	7	6	2	14	7	5	4
Tudomány	3	0	3	4	8	1	5	2	0	2
Emberek	0	0	1	0	0	1	0	2	0	1
Bőség	7	0	4	1	0	3	0	2	0	2
Hiány	1	3	2	2	2	3	14	0	1	2
Σ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: saját vizsgálat

A *Magyar Mezőgazdaság* folyóiratban megjelent aratással és betakarítással kapcsolatos 171 cikk tartalomelemzésében azt analizálom, hogy a vizsgált időszak éveiben milyen gyakorisággal foglalkozik a lap a mezőgazdaság alapvető területeivel, főbb fázisaival, elemeivel. A gyakoriságokból arra lehet következtetni, hogy a *Magyar Mezőgazdaság* milyen fontosságot, milyen jelentőséget tulajdonít az egyes kategóriáknak, mennyire tartja napirenden azokat, s határozza meg ezzel a közbeszédet. A kategóriaszótárban felállított fogalmak a 2. ábrán bemutatott gyakorisággal fordultak elő.

2. ábra: A *Magyar Mezőgazdaság* folyóiratban elemzett tartalmak gyakorisága a teljes vizsgált időszakban (%)

Forrás:saját vizsgálat

A mezőgazdaság vonatkozásában a vizsgált időszakban jellemző, hogy a *Magyar Mezőgazdaság* figyelmének előterében a minőséggel, munkaerővel, időjárással és mennyiséggel kapcsolatos elemek állnak. A magas gyakoriságból arra következtethetünk, hogy a mezőgazdaságban a termés mennyisége, s az ebben szerepet játszó időjárás és természeti tényezők különösen fontos elemek. A termés mennyiségének hangsúlyozása összefüggésben van azzal, hogy 1963 után a búza a kukorica és a cukorrépa termésátlaga olyan mértékben emelkedett, amelyre a megelőző több mint ötven évben nem volt példa, és ezzel Magyarország visszakertült a közepes termésátlagú országok közé, és a hetvenes években megközelítette a világszínvonalat. A hozamnövekedés összefüggésben van azzal is, hogy nagy léptékben folyt a szövetkezetekben a gépesítés, amellyel megteremtődött a korszerű nagyüzemi gazdálkodás előfeltétele. Éppen ezért a közlésekben a minőség kiemelt jelentősége mögött csak részben áll a termés minősége, az ebbe a kategóriában sorolt géppark fejlődése és állapota fontos szerepet játszik a gyakoriság

magas értékében. A mennyiség és a minőség kérdéskörének napirenden tartása nemegyszer propagandisztikus irányultságú, elsősorban a termelési sikerekre és a mennyiségi növekedésre kívánták ráirányítani a figyelmet.

A munkaerő kiemelt szerepe árnyaltabb, ha évenkénti összehasonlítást teszünk (7. ábra). Kevés figyelmet szentel a lap az emberek személyes viszonyait tükröző tartalmaknak, amelyben szerepet játszik az is, hogy a *Magyar Mezőgazdaság* olyan szaklapnak tekinthető, amelynek szerkesztési elveiben feltehetőleg nem szerepel a termelésből következő személyes viszonyok (áruellátás, árukínálat, fogyasztói árak) közlése. Összességében kevés a hiánnyal és bőséggel kapcsolatos tartalomelem, de az évenkénti elemzés sokat elárul a kor gazdasági és politikai viszonyairól.

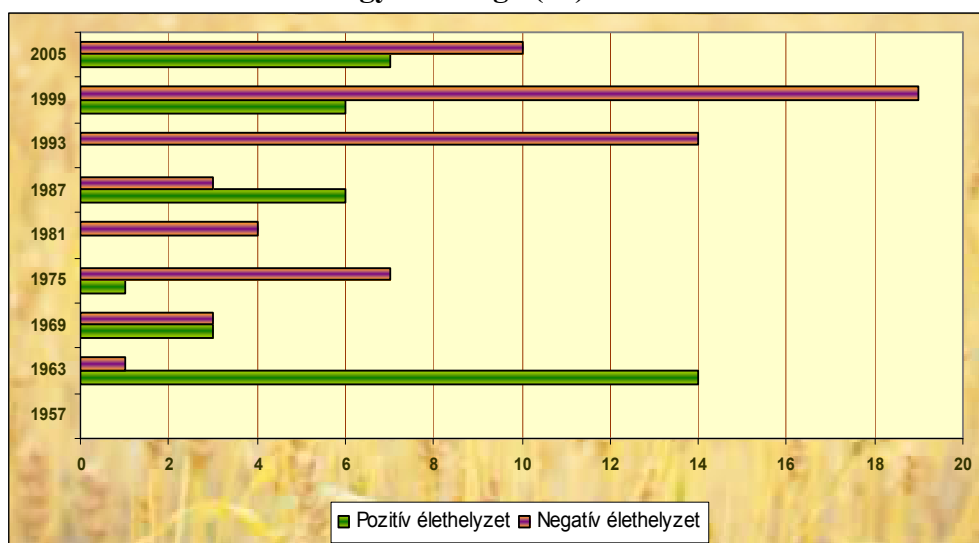
Figyelemre méltó, hogy a gazdaságosságra, hatékonyságra utaló tartalmak háttérbe szorulnak a mennyiségi és minőségi tartalmak közléséhez képest. Az ebbe a kategóriába tartozó tartalmak közül elsősorban a *kártevők elleni védekezés, a termelési szerkezet és a fajtaválaszték* témák szerepelnek. Az olajárrobbanás utáni években a gazdaságosság fogalma az üzemanyaggal való takarékoszággal kapcsolódik össze.

A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak közül inkább a negatív elemeket közli a lap, mint a pozitívakat, de a további bontás lehetőséget ad arra, hogy a mezőgazdaságból élők életviszonyait feltárjuk (3. ábra).

A teljes időszakot tekintve a tudomány és a politika gyakorisága alacsony. A tudomány eredményeinek a mezőgazdasági termelésbe való beépülése az aratás és betakarítás kapcsán alacsony gyakoriságot mutat, elsősorban a kutatóintézetek fajtakutatásához kapcsolódik. Az évenkénti elemzés a politika esetében jól tükrözi a kor elvárásait és az újságírói lehetőségeket.

Jelentős mértékű eltérést mutat a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmaknak a vizsgált időszak éveinek részletes bontásában megtett elemzése. 1957-ben a lap nem szentelt figyelmet a mezőgazdaságból élők élethelyzetének bemutatására, az újságírói közlésekben, az ehhez kapcsolódó közbeszédben nem volt szerepe az élethelyzeteknek. A propagandisztikus elvárásoknak megfelelően 1963-ban már a mezőgazdaságból élők élethelyzetének pozitív bemutatása a domináns. A pozitív élethelyzethez tartozó fogalmak közül ekkor jelennek meg a *prémium, az ösztönző munkadíj, a munkateljesítmény elismerése* kifejezések (3. ábra).

3. ábra: A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak gyakorisága (%)

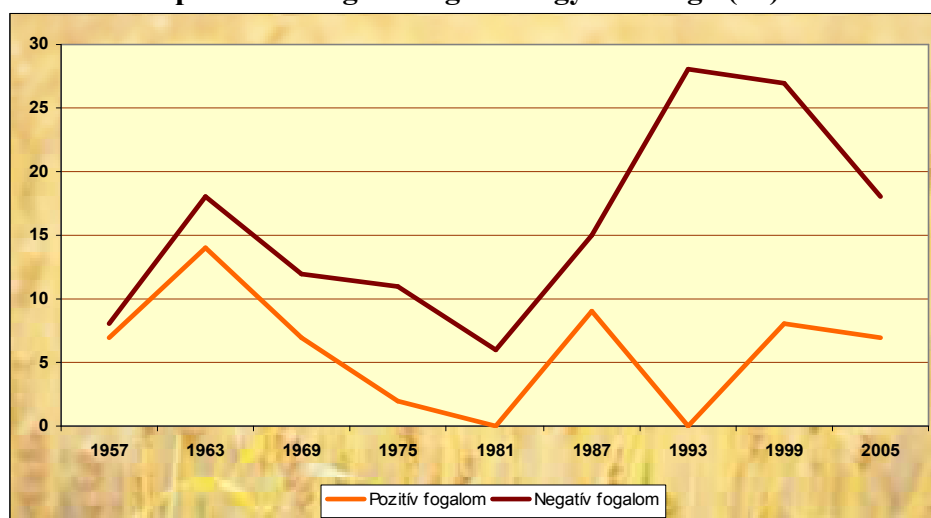
Forrás: saját vizsgálat

Az 1958. decemberében elindított kollektivizálás sikerének publikálása nemcsak a szövetkezetekben megtermelt termés nagy mennyisége, jó minősége, a géppark állapota propagandisztikus bemutatásának kívánalmát jelentette, hanem a termelőszövetkezeti lét és élet szépségének, előnyeinek, a biztos életnek a bemutatását is. 1969-ben kevés figyelmet szentel a *Magyar Mezőgazdaság* a mezőgazdaságból élők élethelyzetének bemutatására. Ebben az évben kiemelkedően magas a géppark állapotára utaló tartalom, amely a minőségi tartalmak magas gyakoriságában tükröződik. A gépesítés fontosságának hangsúlyozása és elfogadtatása az újságírók feladata is volt. A gazdasági válság jelei, az agrárreform lefékezése, a közgazdasági szabályozók szigorítása az 1975-ös tartalmakban is jól tükröződnek: hétszer több negatív tartalom fordul elő, mint pozitív. Először szerepelnek a közlésekben az adóterherre utaló kifejezések, a háztáji gazdálkodás visszaszorítására utaló tartalmak. 1981-ben a kevés cikkben már csak negatív tartalmakat használ a lap a mezőgazdaságból élők élethelyzetének bemutatására. A rendszerváltás utáni első vizsgált évben – 1993-ban – a legkevesebb a témába eső újságcikkek száma: összesen három cikket találtam. A kevés közlésben egyetlen pozitív élethelyzetet jelölő tartalmat sem említ a lap. A cikkek tartalma szerint a gazdák pénzügyi problémákkal küszködnek, csökken a jövedelmük, nincs biztosítva a megélhetésük. 1999-ben kiugróan magas a negatív élethelyzetre utaló tartalmak gyakorisága. A közlésekben nagy számban fordul elő a „gondok vannak” kifejezés, többször utal a lap *drágaságra, csődre, a nehéz munkára*. Az ekkor jelentkező feszültségeket a gazdák a következő évtől többször is utcai demonstrációkban jelenítik meg: 2000 és 2005 között hét jelentős

agrártüntetésre kerül sor. Az élethelyzetre utaló pozitív hatás a *van piac*, a *van jövő* kifejezések többszöri szerepeltetéséből származik. 2005-ben a közlésekből a gazdálkodók javuló helyzetére következtethetünk. A *megfelelő felvásárlási ár*, a *van piac*, *van hitel*, *nyereség* egyre gyakoribb szerepeltetése utal a javulásra. A negatív tartalmak közül eltűnik a *csőd* kifejezés, több termény esetében megmarad az *alacsony felvásárlási ár* kiemelése. Az új mezőgazdasági miniszter személye szakértelmet, tárgyalási készséget és képességet hozott a mezőgazdasággal foglalkozók életébe, a gazdákkal történő meg egyezések a közlésekben a negatív élethelyzettel kapcsolatos közlések gyakoriságának csökkenésében is megnyilvánul. A kormánnyal való megállapodás, a hitelek és támogatások intézményes formájának rendezése érezhetően javított a gazdálkodásán és a gazdák hangulatán is.

Még árnyaltabb képet kapunk a mezőgazdaságból élők élethelyzetéről, ha a pozitív élethelyzet és a bőség fogalmát, valamint a negatív élethelyzet és a hiány fogalmát összekapcsoljuk. A fogalmak összekapcsolásának alapja a hatáselmélet. A társadalmi tematizáció folyamatában egy lap szerepe abban nyilvánul meg, hogy bizonyos típusba tartozó témákat gyakrabban és hangsúlyosabban, más típusba tartozó témákat ritkábban és kevésbé hangsúlyosan tűz napirendre. Azok a kérdések és problémák, amelyek hosszú időn keresztül egy újság napirendjén szerepelnek az olvasóközönség figyelmét is jobban magukra vonják. Egy átlagos olvasó összekapcsolja a negatív élethelyzetre utaló tartalmat a gondok azon csoportjával, amelyek a hiány fogalmával is leírhatók, ezek ugyanis a mezőgazdasággal kapcsolatban egységesen egy negatív napirendet tartanak fenn. A pozitív élethelyzetre utaló tartalmakat az olvasó könnyen összekapcsolja a bőség fogalmával, hiszen a bőség a fogalmi tárházban pozitív fogalom, és ezek együtt egy pozitív napirendet tartanak fenn. A pozitív élethelyzet és a bőség összekapcsolását a *pozitív fogalom*, a negatív élethelyzet és a hiány kifejezések összekapcsolását a *negatív fogalom* kifejezésekkel foglaltam egységbe. Az általam felállított kategóriarendszer alapján megállapítható, hogy a vizsgált időszak minden évében több negatív közlés szerepel, mint pozitív. 1981-ben és 1993-ban említésre méltó pozitívum nem történt a mezőgazdasági munkából élők életében vagy munkájában. A rendszerváltás után helyzetük tovább romlott, a pozitívumok gyakoriságának csökkenése és a negatívumok gyakoriságának markáns emelkedése olvasható ki a közlésekből (4. ábra).

4. ábra: A mezőgazdasági termelésből élőkkel kapcsolatba hozható pozitív és negatív fogalmak gyakorisága (%)

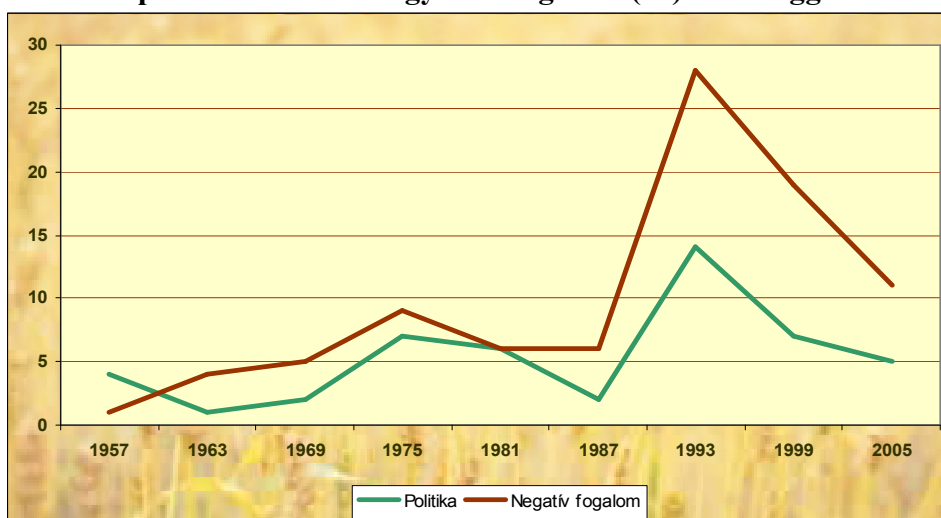

Forrás: saját vizsgálat

Kiemelkedően rossz volt a gazdálkodók helyzete 1993-ban és 1999-ben. A hatáselmélet szerint a *Magyar Mezőgazdaság* folyóirat által kibocsátott közlések jellege, a tálalás módja alól az olvasó nem vonhatja ki magát, attitűdjeit, véleményét ezekhez méri. Az olvasóban keltett benyomás szerint: a mezőgazdaságból élők a vizsgált időszak egészében inkább rosszabbul éltek, mint jól, gyakrabban küszködtek gondokkal és nehézségekkel.

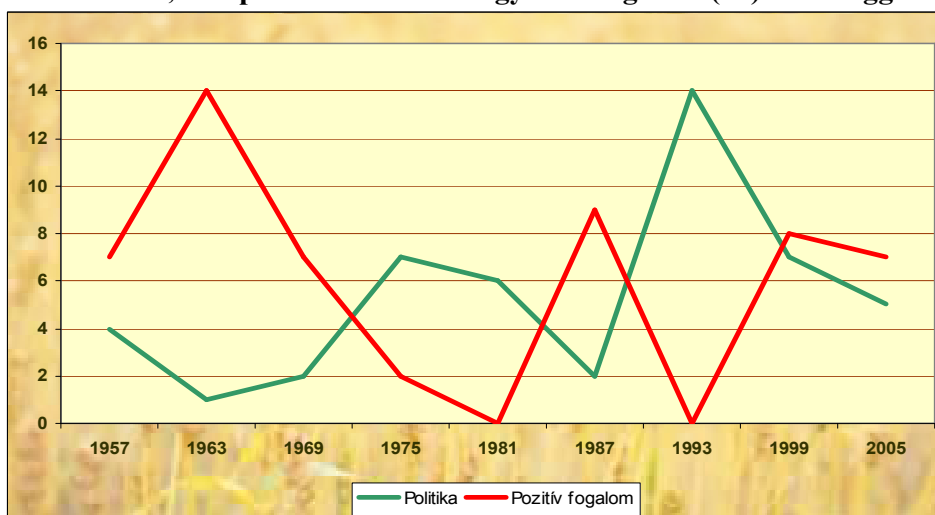
Figyelemre méltó összefüggést találtam a politika és a negatív, ill. pozitív fogalmak gyakoriságának összevetésével. A politika és a negatív ill. pozitív fogalmak összefüggésben állnak egymással az elemzett időszak teljes időintervallumában. A tartalmak elemzéséből az a következtetés vonható le, hogy a *politika*, *politikus*, *párszervek*, *kormány* fogalmak gyakori említése együtt jár, a mezőgazdaságból élők élethelyzetével összefüggésben lévő negatív tartalmak gyakori említésével. Az olvasói attitűdöt befolyásolja, az élethelyzetnek még árnyaltabb leírását adja az 5. ábra és a 6. ábra, amely összeveti a politika és a negatív illetve a pozitív fogalmak gyakoriságát. Azokban az években említik a közlések nagy gyakorisággal a politika kategóriájába tartozó fogalmakat, amikor a mezőgazdaságból élők helyzete inkább rossz volt, mint jó. Figyelemre méltó, hogy mind a politika, mind a negatív fogalmak gyakorisága a rendszerváltás utáni években emelkedik meg.

5. ábra: A mezőgazdasági termelésből élőkkel kapcsolatba hozható negatív-, és politikai tartalmak gyakoriságának (%) összefüggése

Forrás: saját vizsgálat

6. ábra: A mezőgazdasági termelésből élőkkel kapcsolatba hozható pozitív tartalmak-, és a politikai tartalmak gyakoriságának (%) összefüggése

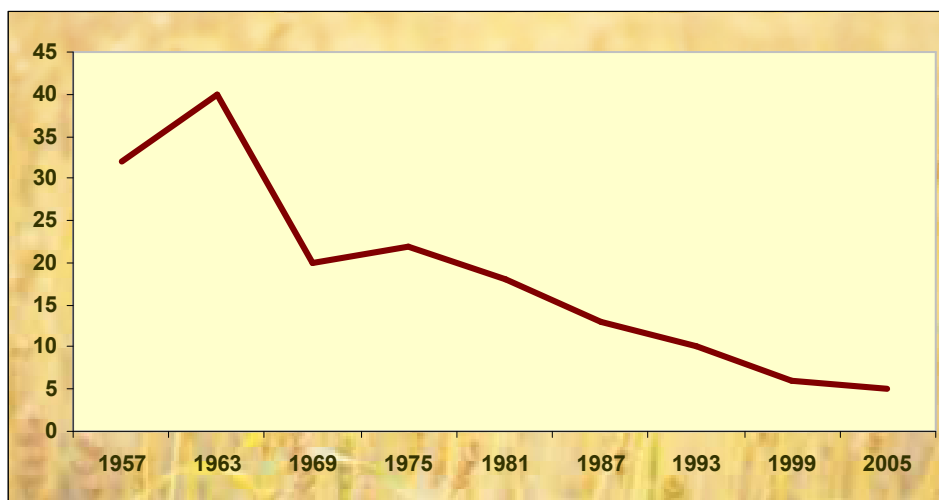

Forrás: saját vizsgálat

A rendszerváltás utáni években - amikor a mezőgazdaságban bekövetkezett átalakulás súlyos zavarokat okozott a gazdálkodásban - az újságírók szabadabban teheték közre ismereteiket a mezőgazdaságból élők élethelyzetéről, bátrabban írtak a gondokról és problémákról. A *Magyar Mezőgazdaság* olvasója a közlések alapján a politikai beavatkozást összekapcsolhatja a rossz körülményekkel: ha a politikának szerep jut a mezőgazdaságban, abból az élethelyzet negatív irányú változása következik be, ill. a mezőgazdaságból élők élethelyzetének negatív irányú megváltozása megköveteli a politikai beavatkozást.

A vizsgált közlések alapján kiemelt jelentőséget tulajdonítok a munkaerővel, munkavégzéssel összefüggésben lévő fogalmaknak (7. ábra).

7. ábra: Munkaerővel kapcsolatba hozható tartalmak gyakorisága (%)

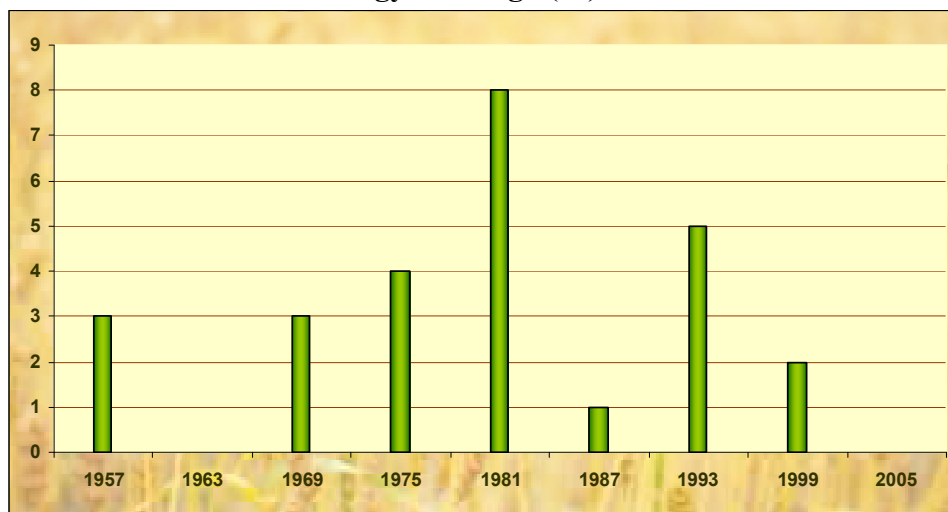

Forrás: saját vizsgálat

A Magyar Mezőgazdaság szerkesztősége számára a munkaerővel kapcsolatos fogalmak napirenden tartása az eltelt közel ötven évben fokozatosan elveszítette jelentőségét. 1957-ben nagy gyakorisággal kevés típusú tartalmat közöl a lap. A fogalmak közül elsősorban a munkaszervezés kérdéskörét, fontosságát hangsúlyozzák az újságírók. Az 1963-as kiemelkedő gyakoriság mögött továbbra is a *munkaszervezés* hangsúlyozása játszik szerepet, de új fogalomként nagy számban jelennek meg a *szakember*, *szakértelem munkafegyelem*, *munkaerőhiány* kifejezések. 1969-ben csökken a gyakoriság, de teljesen új fogalmak kerülnek felszínre. Megjelennek az emberekről való gondoskodás fogalmai: *munkakörülmények*, *munkavédelem*, *egészség*; a beszámolókból többször is nagy jelentőséggel bír az aratásban dolgozók étel- és ital-ellátásának biztosítása. Az 1975-ös emelkedés egyik oka, hogy részben megmaradnak a gondoskodás fogalmai, s mellettük gyakran kerül említésre a *jó munkahelyi légkör*, a *szociális ellátás* és a *munkavédelem* jelentősége. 1981-ben még jelentőséget kap a diákok betakarítási munkájával kapcsolatos szervezési, ellátási feladatok megoldása, de a munkaerővel, munkavégzéssel kapcsolatos fogalmakat egyre kevésbé tartja napirenden a lap. A rendszerváltás után, a szövetkezetek létszámának csökkenésével eltűnik a közlésekből a *munkaszervezés* fogalma, a munkaerő kategóriájába tartozó fogalmak közül csupán a *szakértelem* kap hangsúlyt.

A tudomány, a tudományos kutatás eredményeinek összekapcsolása az aratással és betakarítással alacsony gyakoriságot mutat a teljes vizsgált időszakban (8. ábra).

8. ábra: A tudomány fogalmával összefüggésbe hozható tartalmak gyakorisága (%)

Forrás: saját vizsgálat

A legmagasabb előfordulás a közléseknek csupán 8%-ában jelenik meg. A tartalmak a vizsgált időszak első évében részben a „szovjet tudós elvtársak” termelési tanácsaihoz, majd a kutatóintézetek fajtakísérleteinek eredményeihez kötődnek. 1975-től megjelennek a tudomány és a gyakorlat összefüggéseit bemutató írások, majd egyre gyakrabban szerepelnek laboratóriumi kutatásokra utaló cikkek, illetve az aratás helyszíni laboratóriumi vizsgálatára kifejlesztett mozgólaboratóriumokat bemutató közlések. A tudomány fogalmakörét a *Magyar Mezőgazdaság* szerkesztősége az összes elemzett közléshez képest csak kevésbé tartja napirenden, 1963-ban és 2005-ben az aratással és betakarítással összefüggésben nem talált említésre méltó tudományos eredményt a szaklap.

A *Magyar Mezőgazdaság* folyóirat az 1957 és 2005 között a vizsgált években összesen 171 aratással és betakarítással foglalkozó újságcikket közölt. A közlésekben a minőséggel, mennyiséggel, időjárással, munkaerővel kapcsolatos fogalmak kapták a legnagyobb hangsúlyt. A mennyiségi és minőségi kategóriák a vizsgált időszak első részében összefüggésben vannak a propagandisztikus elvárásokkal. A hatvanas évek közepétől a mennyiségi tartalmak nagy száma a magyar mezőgazdaság kiemelkedő teljesítményének, a kiemelkedően magas terméshozamok bemutatásának következménye. A minőségi tartalmak napirenden tartása a gépesítés fontosságának és elterjedéséhez kapcsolódik. A munkaerővel kapcsolatos fogalmakban nagy számban jelennek meg a szakérte-

lemmel kapcsolatos kérdések, s a *Magyar Mezőgazdaság* szaklap jellegétől eltérően nagy jelentőséget tulajdonított a parasztok jövedelemi és ellátási viszonyai bemutatásának is. A vizsgált időszak minden évében több negatív tartalmat közöl a lap, mint pozitív tartalmat, a mezőgazdaságból élők élethelyzetét inkább rossz, mint jó színben tünteti fel. A lap által fenntartott témaszerkezet szerint a mezőgazdaságból élők nehéz körülmények között dolgoznak, gondokkal küzdenek, kiszolgáltatottak, tőkehiányban szenvednek. Munkájuk és lehetőségeik szoros összefüggésben vannak a politikával, a szerkezetváltások megviselték a magyar parasztságot.

4.2. A Naplóban megjelent közlések elemzése

A *Naplóban* a vizsgált időszakban összesen 275 aratással és betakarítással foglalkozó újságcikket találtam. Az aratással és betakarítással összefüggésbe hozható cikkek számának időbeli változásában nincs egyenletesség, de az megállapítható, hogy a rendszerváltás utáni években az előző időszak átlagához képest csökken a közlések száma (7. táblázat).

7. táblázat: **Cikkek száma a *Naplóban***

	1957	1963	1969	1975	1981	1987	1993	1999	2005	Σ
Cikkek száma	36	54	21	33	39	37	17	20	18	275

Forrás: saját gyűjtés

Egy vidéki napilap jellegének megfelelően aratással és betakarítással viszonylag magas cikkszámokban foglalkozik a *Napló*. A közlések magas száma összefüggésben van a kor propagandisztikus elvárásaival, az MSZMP tömegkommunikációs alapelveinek megvalósításával: a párt rendszeresen igénybe vette a megyei sajtót a helyi feladatokra való mozgósításban. Az 1963-ban megjelenő magas közlésszám egyik oka, hogy az őszi mezőgazdasági kampány idején a párt felhasználta a *Naplót* a mezőgazdasági munkákban való részvétel melletti agitálásban. A cikkek megoszlására jellemző, hogy aratás idején rendszeresen előfordul egy lapszámon belül több cikk megjelenése is, ezeket gyakran kísérik fényképek, képes beszámolók. Jól szolgálta a pártpropagandát 1957-ben az a mezőgazdaságról szóló rejtvénypályázat is, amelyben egy jellemző kifejezést kellett az

olvasóknak az újságcikkben megtalálniuk. Ugyanebben az évben cikksorozatot közöl a lap „*Merre tartson a mezőgazdaság?*” címmel. A *Napló* gyakran ír a mezőgazdaságban dolgozók munkakörülményeiről; 1993-ig jellemző az egész oldalas fényképes élménybeszámoló, az „aratókkal töltött egy napom” jellegű közlés. 1969 és 1981 között többször is ír a lap a Hajdú-Bihar Megyére jellemző köszméte termelés helyzetéről, a termelők munkájáról, az értékesítés lehetőségeiről. 1993-tól már nem olvashatók propaganda cikkek a lapban, az aratással és betakarítással foglalkozó közlések a termelés, gazdálkodás valódi eredményeit, nehézségeit mutatják meg.

A közlésekben megjelenő kategóriák gyakoriságát a 8. táblázat mutatja be.

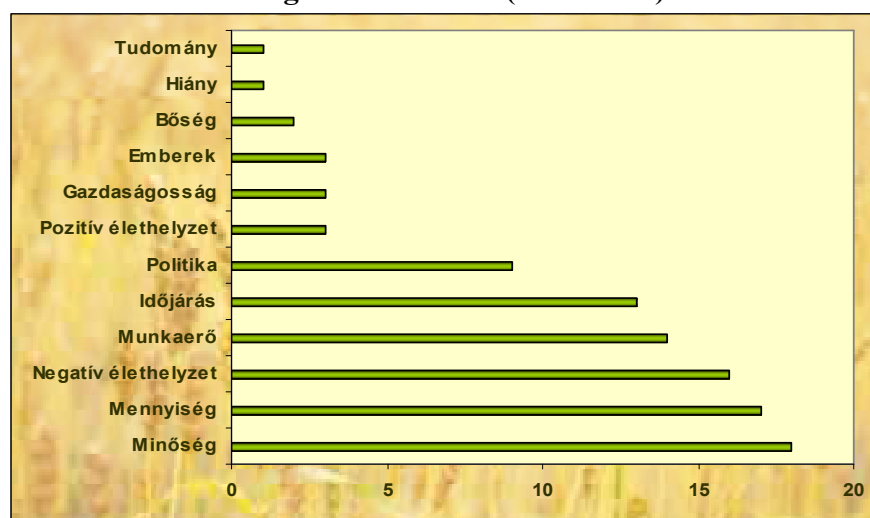
8. táblázat: A *Naplóban* vizsgált tartalmak gyakorisága (%) 1957-2005 között

	1957	1963	1969	1975	1981	1987	1993	1999	2005	Σ
Mennyiség	11	9	24	15	11	20	25	18	23	17
Minőség	15	24	14	17	22	21	16	15	17	18
Gazdaságosság	3	1	2	5	6	6	0	0	1	3
Munkaerő	21	34	14	18	17	10	2	2	3	14
Időjárás	5	5	12	17	8	25	16	19	14	13
Pozitív élethelyzet	3	6	4	2	2	0	2	5	7	3
Negatív élethelyzet	14	5	18	11	10	4	27	30	27	16
Politika	15	9	4	10	8	6	11	4	7	9
Tudomány	0	2	4	1	5	1	0	0	0	1
Emberek	4	2	4	1	6	4	0	6	1	3
Bőség	5	0	0	1	5	2	0	1	0	2
Hiány	5	3	0	2	0	1	1	0	0	1
Σ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: saját vizsgálat

A *Naplóban* megjelent aratással és betakarítással kapcsolatos 275 cikk tartalom-elemzésében azt analizálom, hogy a vizsgált időszak éveiben milyen gyakorisággal foglalkozik a lap a mezőgazdaság általam kiemelt területeivel. A gyakoriságokból arra lehet következtetni, hogy a *Napló* milyen fontosságot tulajdonít az egyes kategóriáknak, mennyire tartja napirenden azokat, s határozza meg ezzel a közbeszédet. A kategóriaszótárban felállított fogalmak a 9. ábrán bemutatott gyakorisággal fordultak elő.

9. ábra: A *Napló*ban elemzett tartalmak gyakorisága (%) a teljes vizsgált időszakban (1957 -2005)

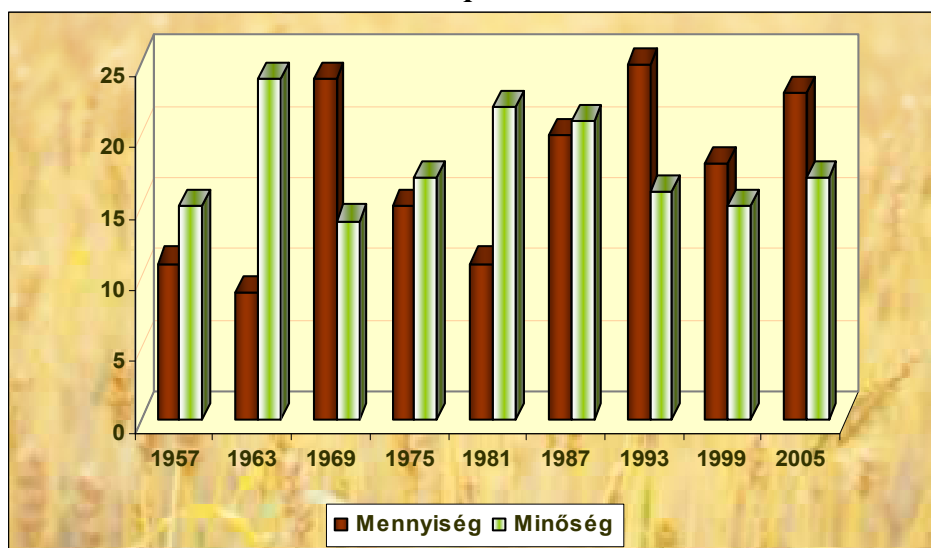

Forrás: saját vizsgálat

A mezőgazdaság vonatkozásában a vizsgált időszakban jellemző, hogy a *Napló* figyelmének előterében a minőségre, mennyiségre, a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló negatív fogalmakra, a munkaerő és az időjárásra utaló elemek állnak. A magas gyakoriságból arra következtethetünk, hogy a mezőgazdaságban a minőség, a termés mennyisége, a mezőgazdaságból élők helyzete és munkája, valamint az időjárás és a természeti tényezők különösen fontos elemek. A közlésekben a minőség kiemelt jelentősége mögött csak részben emeli ki a lap a termés minőségét, az ebbe a kategóriába sorolt gépállomány fejlődése és állapota fontos szerepet játszik a gyakoriság magas értékében. Az évenkénti bontásban az is elemezhető, mely években tulajdonított a politika kiemelt jelentőséget a gépesítés propagálásának, s tett az elvárásnak eleget a *Napló*. A termés mennyiségének magas gyakorisága a kötelező propagandán túl összefüggésben áll azzal az újságírói attitűddel is, amely szerint a számok közlése segíti az olvasót az eligazodásban. A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak közül a *Napló* a negatív tartalmakat tartja inkább napirenden. Az évenkénti bontás erős szóródást mutat, de részletes elemzés nélkül is figyelemreméltó az élethelyzetet jellemző negatív és pozitív tartalmak gyakoriságának eltérése. Alacsony gyakorisággal fordulnak elő a hiány kategóriájába tartozó fogalmak, a vizsgált időszak első éveiben a gép-, és alkatrész hiány fogalmait említik a közlések. A tudomány eredményeinek a mezőgazdasági termelésbe való beépülése az aratás és betakarítás kapcsán alacsony gyakoriságot mutat, elsősorban az egyetem fajtakutatásaihoz kapcsolódik.

A *Napló* közleményeiben kiemelt jelentőséggel bír a mennyiségre és minőségre utaló tartalmak napirenden tartása (10. ábra).

10. ábra: A mennyiségi és minőségi tartalmak gyakorisága (%) a *Napló*ban

Forrás: saját vizsgálat

A mennyiségi tartalmak magas gyakorisága összefüggésben áll azzal, hogy a termék mennyisége az ágazat jellemzője, de szerepet játszik a közlések nagy számában a párt-propaganda és az újságírói szakmai rutin is. Az újságírásban a rendszerváltás előtti években jellemző volt az a gyakorlat, mely szerint a számok pontos közlése a hozzáértés látszatát képes fenntartani, ráadásul a számok segítik az olvasót a tájékozódásban. A nyolcvanas évektől hatással van a mennyiség magas gyakoriságára a politikusok rendszeres sajtótájékoztatója is. A politikai élet szereplői ezeken az eseményeken kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a mennyiségi elemek hangsúlyozásának. Az újságírók számára átadott háttéranyagokban táblázatok, grafikonok, szövegkiemelővel hangsúlyozott mennyiségi elemek találhatók. Ezek beemelése a cikkbe egyszerűvé teszi az újságírói munkát, megfelelő mennyiségű tartalmat produkálhat újságíró kérdés és problémafelvetés nélkül is.

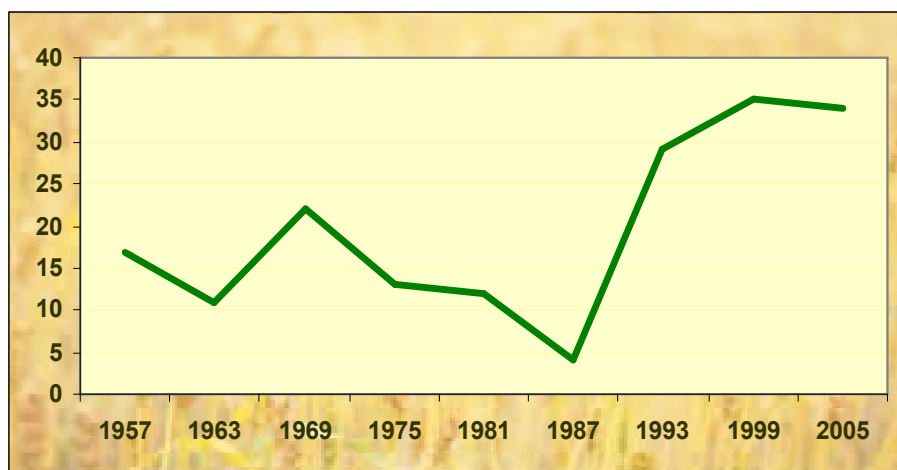
A minőségre utaló tartalmak közül a vizsgált időszak első éveiben a gépekre utaló tartalmak hangsúlyozása adja magas gyakoriságot. 1957-ben a *Napló* közléseire jellemző a kézi és gépi erővel végzett aratás összehasonlítása, a „géppel könnyebb” szólamok alkalmazása. Önálló, hosszú cikkben kerül bemutatásra az állami gazdaságokban a központi utasításnak megfelelő teljes gépesítéssel végzett aratás. A frissen megalakuló gépállomásoknak döntő szerepet tulajdonít a *Napló* a mezőgazdaság szocialista átszer-

vezésében. 1963-ban a gépekről szóló közlésekben már arról olvashatunk, hogy 30 ezer új külföldi gép gyarapítja a mezőgazdaság gépparkját, külföldi gépeket használnak a nyár végi és őszi betakarításnál. A gépállomások dolgozóiról szóló közlésekben kiemelt jelentőséget tulajdonít a lap annak, hogy a munkások elégedettek keresetükkel. A napilap szerkesztősége fontosnak tartja, hogy többször is beszámoljon a Mezőgazdasági Gépkiértékelési Intézetben folyó munkáról. Gyakran fordul elő a „400 ember munkáját” végzi el a gép típusú közlés. 1969-ben eltűnik a cikkekből az abszolút osztályharcos felfogás, a cikkek, riportok színvonala megváltozik.

A mennyiségi és minőségi tartalmak közlésében a helyzetjelentés, a szólamok nélküli tartalmak válnak jellemzővé. A mennyiségi elemek magas gyakoriságát a mezőgazdaságban bekövetkező hozamnövekedésről szóló beszámolók okozzák. Magyarország az európai országok rangsorában a közepes termésátlagú országok közé került. 1975-ben a közlésekben visszaszorul a mennyiségi és minőségi elemek közlése: más témákra, több elemre tevődik a hangsúly. A kötelező mennyiségi jellemzők mellett a minőségi tartalmak közül az alkatrészellátás fogalmai kerülnek előtérbe. 1981-ben alkatrészellátási gondokkal küzdött a mezőgazdaság. Először fordul elő egy magyar termék bírálata: a gépállomás dolgozói arról panaszkodnak, hogy rossz minőségű a magyar alkatrész. 1987-től a mennyiségi-, és minőségi tartalmú cikkek leíró jellegűek, a mennyiségi elemek között kiemelt jelentőségű elemként jelennek meg a raktár, raktározás fogalmai, amelyek a politikával és a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmakkal kerülnek összefüggésbe.

A *Napló* a teljes vizsgált időszak egészében nagy jelentőséget tulajdonít a mezőgazdaságból élők élethelyzete bemutatásának. 1957 és 2005 között az általam felállított kategóriarendszer fogalmai közül legnagyobb gyakorisággal az élethelyzetre utaló tartalmakkal foglalkozott a *Napló*, az összes közlés 19%-ban az élethelyzetet bemutató tartalmat találunk (9. táblázat). 1957 és 1981 között a közlések gyakoriságában lényeges eltérés nincs. 1987-ben a közlésekből szinte eltűnik a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalom. A rendszerváltás utáni évektől ugrásszerű emelkedés következik be az élethelyzetre utaló tartalmak gyakoriságában. (11. ábra).

11. ábra: A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak gyakoriság (%) a Naplóban

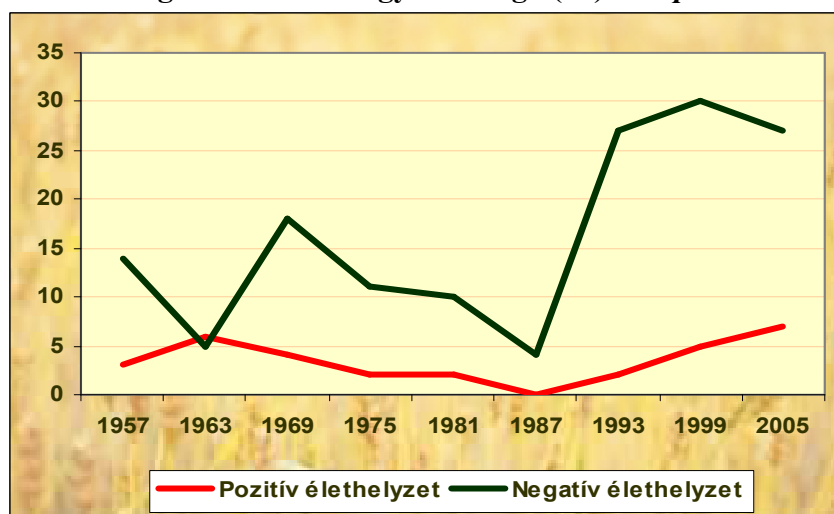

Forrás: saját vizsgálat

1999-ben az elemzett cikkek 35%-ában található az ebbe a kategóriába tartozó fogalom. 2005-ben a vizsgált közlések 34%-ában fordul elő olyan tartalom, amely a mezőgazdaságból élők élethelyzetével összefüggésbe hozható.

Az egységes elemzésén túl jelentős mértékű eltérést, és a termelők valódi élethelyzetre utaló képet mutat a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmaknak a vizsgált időszak éveinek részletes bontásában megtett elemzése (12. ábra).

12. ábra: A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló pozitív-, és negatív tartalmak gyakorisága (%) a Naplóban

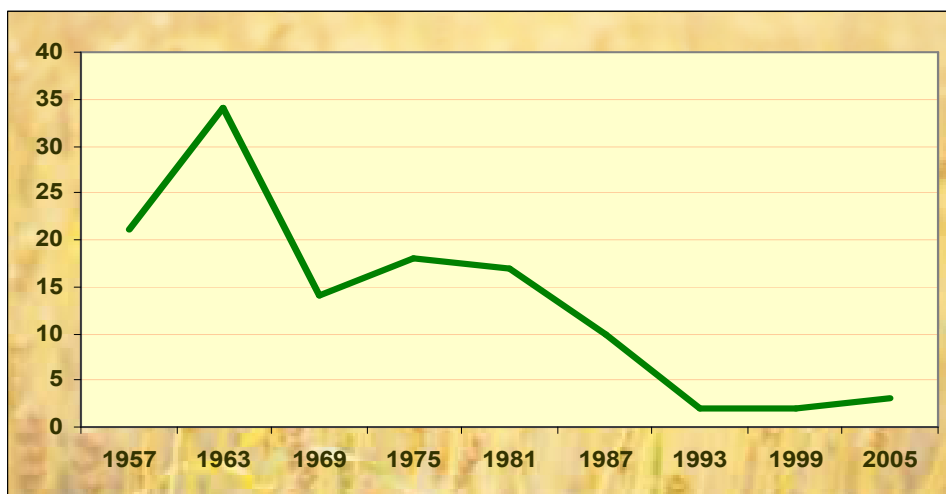
Forrás: saját vizsgálat

1957-ben a *Napló* kevés tartalmat közöl a mezőgazdaságból élők pozitív élethelyzetéről. Az újságcikkekben a pozitív tartalmat elsősorban az „ünnep a parasztnak az aratás” és a „gabonamezők hősei” jellegű közlések jelentik. Jellemző a munkaverseny győzteseinek bemutatása, a kiváló traktorosok kitüntetésének közlése. A negatív élethelyzetre utaló tartalmak közül az aratók nehéz fizikai munkáját emeli ki a lap, amely szoros összefüggésben van a gépek fontosságának hangsúlyozásával. A propagandisztikus elvárásoknak megfelelően 1963-ban a gépesítés előretörésével csökken a nehéz fizikai munkára utaló tartalmak gyakorisága, előtérbe kerülnek a munkaversennyel kapcsolatos közlések. A pozitív élethelyzethez tartozó fogalmak között ekkor jelennek meg a *prémium*, az *ösztönző munkadíj*, a *munkateljesítmény elismerése*, *biztos jövedelem* kifejezések. 1969-től a *Napló* szerkesztési gyakorlatában megjelennek az „életképek a földekről” típusú újságcikkek. Az újságírók egy napot töltenek a földeken, s több fényképpel is ellátott beszámolót írnak benyomásaikról, ügyelve a megfelelő propagandára. A MSZMP KB Titkársága határozatának megfelelően a *Napló* is közöl a párt számára kedvezőtlen tényeket és véleményeket, de a bírálatokat mindig kíséri magyarázat is. 1975-től csökken a képes beszámolók száma, a *Napló* közléseiben kisebb hangsúlyt kap a mezőgazdaságból élők élethelyzetét bemutató újságcikk. A kevés közlésben nagy figyelmet szentel a lap a háztáji gazdálkodásban rejlő lehetőségekre, jellemző a „tanárnak is jó nyári elfoglaltság a málnázás” típusú újságcikk. 1987-ben a kevés cikkben már csak negatív tartalmakat használ a lap a mezőgazdaságból élők élethelyzetének bemutatására. A rendszerváltás utáni első vizsgált évben - 1993-ban - ugrásszerűen megemelkedik az élethelyzetre utaló negatív tartalmak gyakorisága. A cikkek tartalma szerint a gazdák pénzhiánnyal küszködnek, terményeikre nincs piac, nem biztosított a megélhetésük, helyzetüket szinte minden területen a bizonytalanság jellemzi. A közlésekben megjelenik az agrárdemonstráció témaköre. 1999-ben kiugróan magas a negatív élethelyzetre utaló tartalmak gyakorisága. A kistermelőket a belső piac hiánya sújtja, a térségre jellemző egrest termelő gazdák gondjaira több cikkben is visszatér a *Napló*. A közlésekben nagy számban fordul elő a „*gondok vannak*” kifejezés, többször utal a lap *drágaságra*, *csődre*, a *nehéz munkára*. A termelők saját kiszolgáltatottságukat, a kereskedők 100%-os hasznát panaszozzák. Az élethelyzetre utaló pozitív hatás a dinnyetermelők helyzetének bemutatásából, a *van jövő* kifejezések többszöri szerepeltetéséből származik. 2005-ben eltűnik a közlésekből a *csőd* kifejezés, több termény esetében megmarad az *alacsony felvásárlási ár* kiemelése. Pozitív elemként szerepel az uniós piacra való kiszállítás lehetőségeinek bemutatása.

A hatáselmélet szerint a *Napló* által kibocsátott közlések jellege, a tálatás módja befolyással van az olvasóra, attitűdjét, véleményét ezekhez méri. Az olvasóban keltett benyomás szerint: a mezőgazdaságból élők a vizsgált időszak egészében inkább rosszabbul éltek, mint jól, gyakran küszködtek nehézségekkel. Nehéz fizikai munkát végeznek, amely nem mindig térül meg a termények eladásából. Munkájukat és élethelyzetüket rendszeresen kísérik gondok, státuszok több esetben is labilis. Megélhetésük több évben is bizonytalan volt. Pozitív elemek akkor jellemezték életüket, amikor a háztáji gazdaságokból megszerzett bevételükkel egészítették ki jövedelmüket.

A vizsgált közlésekben a negyedik leggyakrabban említett tartalom a munkaerővel, munkavégzéssel összefüggésben lévő kategóriaelem. A *Napló* szerkesztősége számára a munkaerővel kapcsolatos fogalmak napirenden tartása a közel ötven év alatt fokozatosan elveszítette jelentőségét. 1957-ben a kategória fogalmai közül elsősorban a munkaszervezés, munkaverseny, munkateljesítmény, munkakörülmények kérdéskörét hangsúlyozták az újságírók. Megjelenik az aratásban dolgozók ellátására megszervezett mozgóboltot bemutató cikk, s hangsúlyt kap a bíráló is, amiért nincs elég hűsítő ital a földeken (13. ábra).

13. ábra: A munkaerőre utaló tartalmak gyakorisága (%) a *Napló*ban

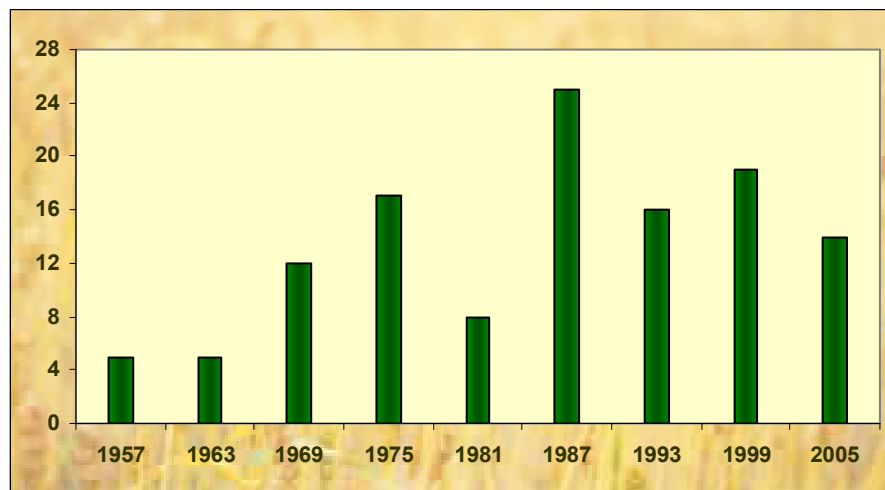
Forrás: saját vizsgálat

1963-ban kiemelt jelentőséget tulajdonított a MSZMP a nyári és őszi munkák propagálásában a megyei sajtónak. A *Napló* is kimagasló gyakorisággal foglalkozik a munka-

szervezés kérdéskörével. A lap első oldalán jelenik meg a kormány felhívása az üzemekhez: küldjenek 2-3 hónapra olyan dolgozókat a földekre, akik értenek a traktorokhoz. A *Napló* beszámol arról, hogy ipari munkások érkeznek és katonák is dolgoznak a földeken. A tudósítások szerint a szállítás megszervezését segítette, hogy heti egy napra a közületi gépkocsikat is bevonhatták a munkákba. Az aratásban dolgozók ellátásáról továbbra is szívesen ír a lap, fényképes cikk mutatja be amint ételt visznek az arató férfiaknak, fagyaltot a nőknek. 1969-ben csökken a munkaerő kategóriájába eső fogalmak gyakorisága, de új fogalmak jelennek meg: *szakember*, *szakértelem*, *munkafegyelem*, *munkavédelem*. 1975-ben még mindig a munkaszervezés a kiemelkedő fogalom a kategórián belül, de fennmarad az aratásban résztvevőkről való gondoskodás fontosságának hangsúlyozása is, amelynek a cikkek tanúsága szerint a jó munkahelyi hangulat lesz az eredménye. A korszerű termelést a *Napló* összeköti a megfelelő és jól képzett szakembergárda jelenlétével. 1981-ben több közlés is foglalkozik az őszi diákmunkával. Hangsúlyt kap a szervezési, ellátási feladatok megoldása, és bíráló cikk jelenik meg azokról a gazdaságokról, amelyben a diákoknak akaratuk ellenére a kiadásokra pénzt kellett felajánlaniuk. 1987-re munkaerő fogalmainak gyakorisága csökken, a kategória elemei közül a munkavédelem témakörét tartja napirenden a *Napló*. A rendszerváltás után szinte eltűnik a közlésekből a *munkaszervezés* fogalma, csupán a cukorrépa betakarítás idején lesz ennek a fogalomnak jelentősége. A kategóriába tartozó elemek közül a szakértelem említése adja a gyakoriságot.

A mezőgazdaságra jellemző kategóriákból a *Napló* magas gyakorisággal hivatkozik az időjárásra, a termelésre hatással lévő természeti tényezőkre. Az összes elemzett tartalom 13%-a említi ezt a kategóriát. Az évenkénti bontás megmutatja azt is, mely időszakokban tulajdonított különös jelentőséget az időjárásnak a lap. A gyakoriság alakulásának elemzésekor részben magát az időjárást kell figyelembe venni, részben pedig azt, hogy a többi kategóriaelemhez képest mekkora ez a gyakoriság. Természetesen szerepet játszik a közlések magas számában az is, hogy az újságírók előszeretettel írnak az időjárásról, hangzatos és színes leírások adhatók a szélsőségekről, amelyet szívesen lát minden olvasó a lapban. Az időjárási körülmények leírása összefüggésben van a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak közül a nehéz munkavégzés fogalmával is. A kánikulában végzett aratás, a hőség és a fáradtság szemléltetése gyakran szerepel együtt a közlésekben (14. ábra).

14. ábra: Az időjárásra utaló tartalmak gyakorisága (%) a *Naplóban*

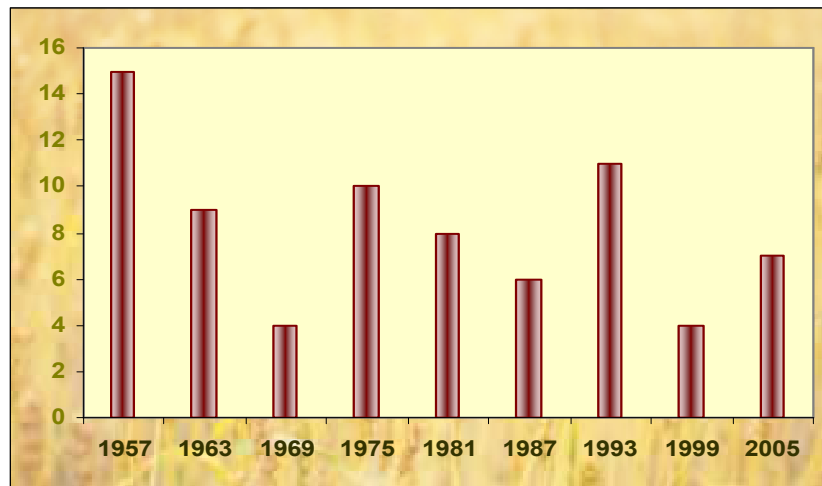

Forrás: saját vizsgálat

A természeti körülményekre utaló tartalmak mindig együtt fordulnak elő a termés mennyiségét leíró közlésekkel. A vizsgált időszak első éveiben az összes elemzett közlésben a pártpropaganda által megfogalmazott követelmények uralták a tartalmakat, az időjárás kategóriájába tartozó elemek, mint a termelés természetes velejárói szerepeltek. 1969-ben komoly jég és viharkár érte a termést, az 1975-ben a nyári esőzések, majd a rendkívüli hőség tette próbára az aratókat. Ekkor született a „szocialista nagyüzemeink még a hallatlanul nehéz természeti viszonyokon is úrrá tudnak lenni” tartalmú újságcikk. 1987-ben sok terményhez volt kegyes az időjárás, aratás idején azonban akkora volt a kánikula, hogy felgyorsult a kalászosok érése, és veszélybe került a megfelelő termésmennyiség. A rendszerváltás éveitől az időjárás újra a termelés természetes velejárójaként kerül említésre.

Az összes vizsgált közlés 9%-a a politika kategóriájára utaló elemet tartalmaz. A politika fogalmával kapcsolatban lévő tartalomelemek összefüggésben vannak a MSZMP tömegkommunikációs elveivel, és a rendszerváltás után bekövetkező szabadabb újságírói munkával. A vizsgált időszak első éveiben a párt, a tanács fogalmaihoz kötődő tartalmak szerepelnek. 1975-ben jelenik meg először a politikus által tartott sajtótájékoztatóról szóló beszámoló. A rendszerváltás utáni években az agrárpolitika, érdekegyeztetés fogalmaival egészülnek ki a közlések (15. ábra).

15. ábra: A politikára utaló tartalmak gyakorisága (%) a *Naplóban*

Forrás: saját vizsgálat

A vizsgált időszak első évében a közlések 15%-a hozható összefüggésbe a politikával. A kiemelkedő gyakoriság egyik oka az 1956-os ellenforradalom többszöri említése. A közlések tanúsága szerint az „ellenforradalom súlyosan érintette mezőgazdaságot”, több közlés is kiemeli a kommunisták helytállásnak fontosságát a nehéz helyzetben. Politikailag is megfelelő szakember hiányában 1957-ben a városi tanács szervezte a nyári betakarítási munkákat. A hatvanas években a sajtó még mindig az osztályharc eszköze, de a párt politikájának képviselőjét már nemcsak az újságírókra bízta. 1963-ban a KB Titkársága önálló határozatban foglalkozik a megyei politikai vezetők publicisztikai tevékenységének fokozásával. 1975-ig rendszeresen ír a lapba a megyei tanács osztályvezetője, Karácsony Sándor: „Feladatok aratás idején” címmel jelenik meg cikksorozata. Az aratás megszervezésébe a minisztertanács is beavatkozik; a *Napló* első oldalán közli a kétműszakos aratást előíró minisztertanácsi határozatot. A hatvanas évek végén osztályharcos felfogású cikkeket már nem közöl a lap, a nevelés és mozgósítás helyett az újságírói magyarázat kerül előtérbe. 1975-ben a kongresszusi határozatok végrehajtásának fontossága a kiemelt téma. Több cikk is beszámol arról, hogy a gazdaságok vezetői megértették a párt és a kormány azon igényét, amely szerint az országnak magának kell megtermelnie az ellátáshoz szükséges terményeket. Az aratás befejeztével a MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottsága vezércikkben mond köszönetet az aratásban résztvevő dolgozóknak. Figyelemreméltó, hogy az első oldalas keretes közlés még csak utalást sem tesz arra, mit tett az eredményekért a párt. A nyolcvanas években csökken a politikai tartalmak gyakorisága, oldódik a pártos hangvétel. A kilencvenes évektől a gazdák nehézségeiről bátran ír a *Napló*, az újságírók már nem függenek a politikai hata-

lomtól, az újságnak külföldi tulajdonosa van. 1993-ben új politikai tartalmak kerülnek előtérbe: *érdekegyeztetés, kárpótlás, földtörvény, agrárdemonstráció*. A kormány ebben az évben kötött megállapodást a Magyar Olaj- és Gázipari Rt-al a mezőgazdasági termelők üzemanyag-ellátásról. 1999-ben csökken a politikai tartalmak gyakorisága, a *Napló* kevés figyelmet szentel aratás és betakarítás idején a politikának. A kategóriába sorolható újságcikkek valamely megyei hivatalvezető sajtótájékoztatójából származnak. Önálló témafeldolgozásként csupán az agrártámogatási rendszer szerepel. 2005-ben továbbra is a sajtótájékoztatókon beszerezhető politikai információkat közli a lap. Új elemként jelenik meg a nemzeti fejlesztési terv fogalma.

A *Napló* az 1957 és 2005 között a vizsgált években összesen 275 aratással és betakarítással foglalkozó újságcikket közölt. A közlésekben a minőséggel, mennyiséggel, a mezőgazdaságban élők élethelyzetére utaló negatív tartalmakkal, a munkaerővel és időjával kapcsolatos fogalmak kapták a legnagyobb hangsúlyt. Ezek a közlések a vizsgált időszak egészét tekintve az összes tartalom több mint 10%-ában lelhetők fel. A minőség kategóriájába tartozó fogalmak magas gyakoriságát a vizsgált időszak első részére jellemző géppark jelentőségének hangsúlyozása adja. A mennyiségi kategóriába tartozó elemek magas gyakorisága a vizsgált időszak első részében összefüggésben vannak a propagandisztikus elvárásokkal. A hatvanas évek közepétől a mennyiségi tartalmak nagy száma a magyar mezőgazdaság kiemelkedő teljesítményének, a kiemelkedően magas terméshozamok bemutatásának következménye. A negatív élethelyzetre utaló tartalmak a *Napló* azon szerkesztési gyakorlatával is összefüggésbe hozhatók, mely szerint a lap feladatának tekintette az aratók munkájáról készült fényképes beszámolók közlését, amelyekben természetesen fordul elő a nagyvárosi újságíró „rádöbbenése” arra, milyen nehéz munka az aratás.

A rendszerváltás utáni években - a lap tulajdonosi szerkezetének megváltozásával együtt - a szerkesztőség szabadabban ír a mezőgazdaságban dolgozók valódi problémáiról, az élethelyzetre utaló tartalmak között háttérbe szorulnak a nehéz munkára jellemző fogalmak, s előtérbe kerülnek a gazdálkodás gondjaival, az értékesítéssel, támogatással összefüggésbe hozható tartalmak. Kiemelt jelentőséget tulajdonít a *Napló* a munkaerő kategóriájába tartozó fogalmaknak. A rendszerváltás előtti évekig a termelészövetkezeti munka szervezésével, munkakörülményekkel, az aratásban dolgozók ellátásával összefüggésbe hozható tartalmak a jellemzőek. A kategória elemei inkább pozitív szöveggörnyezetben fordulnak elő. A kilencvenes évektől az ebbe a kategóriába tartozó elemek

közül csak a szakértelem fogalma kerül említésre. A természeti tényezők szerepére utaló tartalmak is az összes közlés több, mint 10%-ban fordulnak elő. A magas gyakoriság összefüggésbe hozható a mezőgazdaságban dolgozók nehéz munkájára utaló tartalmakkal. Az újságírók aratási helyzetekben készült riportjai a fáradtságos munkát gyakran hozzák összefüggésbe a rendkívüli időjárási helyzetekkel. A közlések 9%-a foglal magában a politika kategóriájába tartozó elemet, amely a mezőgazdaság és a politika szoros összefüggésére utal.

A *Napló* vizsgált időszak minden évében több negatív tartalmat közöl, mint pozitív tartalmat, a mezőgazdaságból élők élethelyzetét inkább rossz, mint jó színben tünteti fel: ötször több negatív elemet tartalmaznak a közlések, mint pozitív tartalmat. A lap által fenntartott témaszerkezet szerint a mezőgazdaságból élők nehéz fizikai munkát végeznek, munkakörülményüket az időjárás határozza meg. Megélhetésüket a termelészövetkezeti mozgalom idején a háztáji gazdaságokban végzett munkával együtt tudták biztosítani. Ezekben az években is gyakran küszködtek gondokkal, a kereskedők és felvásárlók kiszolgáltatottjai voltak. A rendszerváltás után sem lett könnyebb a helyzetük, tökehiányban szenvednek, kilátástalanságuknak gazdademonstrációkon adtak hangsúlyt. Munkájuk és lehetőségeik szoros összefüggésben vannak a politikával.

4.3. A Népszabadságban megjelent közlések tartalomelemzése

A *Népszabadságban* a vizsgált időszakban összesen 254 aratással és betakarítással foglalkozó újságcikket találtam. Az aratással és betakarítással összefüggésbe hozható cikkek számának időbeli változásában nincs egyenletesség. A vizsgált időszak 5 évének átlagában magasabb a közlések száma, mint a periódus második felében. A *Népszabadság* a Magyar Szocialista Munkáspárt központi napilapjaként tájékoztatási monopóliumot és kötelezettséget „élvezett” 1989-ig (9. táblázat).

9. táblázat: **Cikkek száma a Népszabadságban**

	1957	1963	1969	1975	1981	1987	1993	1999	2005	Σ
Cikkek száma	27	37	36	37	35	22	18	20	22	254

Forrás: saját gyűjtés

A lap szerkesztési elve szerint nagy hangsúlyt fektetett a külpolitikára, pontosabban a szocialista országokról szóló beszámolókra. A szocialista tábor országaiban zajló események, pártkongresszusok, a pártvezetők magyarországi látogatása, születésnapja vagy halála többoldalas cikkben került ismertetésre. A tájékoztatási monopóliumnak megfelelően az aratással és betakarítással foglalkozó közlések száma - a párt tömegkommunikációs elveihez igazodva - magas a rendszerváltásig. 1993-tól ennek a témának a napirenden tartása kevésbé válik fontossá a szerkesztőség számára. 1987-ig a lap szerkesztési elvei szerint az aratással és betakarítással összefüggésbe hozható cikkek jelentős része jelent meg az első oldalon, szinte minden riportot fényképes beszámoló kísért. 1957-ben a témaszerkezetet a politikai propaganda uralta, a cikkek jelentős része utalt a pártra, az ellenforradalomra. A következő évekhez képest kevesebb cikkszám összefüggésben van azzal is, hogy ekkor hetente hat napon jelent meg az újság. 1963 és 1981 között vasárnap is kiadták a *Népszabadságot*, aratással és betakarítással közel azonos cikkszámban foglalkozik a lap a vizsgált években. 1963-ban a gépesítés fontosságának hangsúlyozása, a parasztokról való gondoskodás közlése szolgálta a párt érdekeit. 1969-ben a közlések száma magas, de ezek többsége csak egy rövid hír, minden esetben fényképpel illusztrálva. 1975-ben először fordít figyelmet a lap arra, hogy a tőkés országokban kialakult gazdasági folyamatok hatásáról tájékoztassa az olvasókat.

1981-től lassan változik a cikkek stílusa. A közlések helyzetjelentés jellegűekké válnak, egyre gyakrabban ír a lap a mezőgazdaságból élők gondjairól. 1987-ben gazdasági nehézségekkel küzd a *Népszabadság*. A bevételek növelése érdekében változtatnak a lapszerkesztésen: a 16 oldalas napilap 5 oldala hirdetés. Természetesen csökken az aratással és betakarítással foglalkozó cikkek száma is. Az 1990-es tulajdonváltás és a rendszerváltás felszabadítja a szerkesztőséget a párt nyomása alól. A tulajdonos elvárása szerint baloldali-liberális lapként működik a *Népszabadság*, amelyben egyre gyakrabban jelenik meg az adott helyzetet több szempontból is elemző írás. Az aratás és betakarítás már nem témája többé a propagandának, az írások a szokásjognak megfelelően szólnak a nyári munkákról, ill. a helyzetjelentésen túl elemzik az ágazat helyzetét. A közlésekben megjelenő kategóriák gyakoriságát a 10. táblázat mutatja be. A kategoriarendszerben megalkotott 12 kategória közül a vizsgált időszak egészében magas gyakoriság jellemző a minőség, a munkaerő, az időjárás, és a mennyiségi tartalmakra.

10. táblázat: A *Népszabadságban* vizsgált tartalmak gyakorisága (%)
1957-2005 között

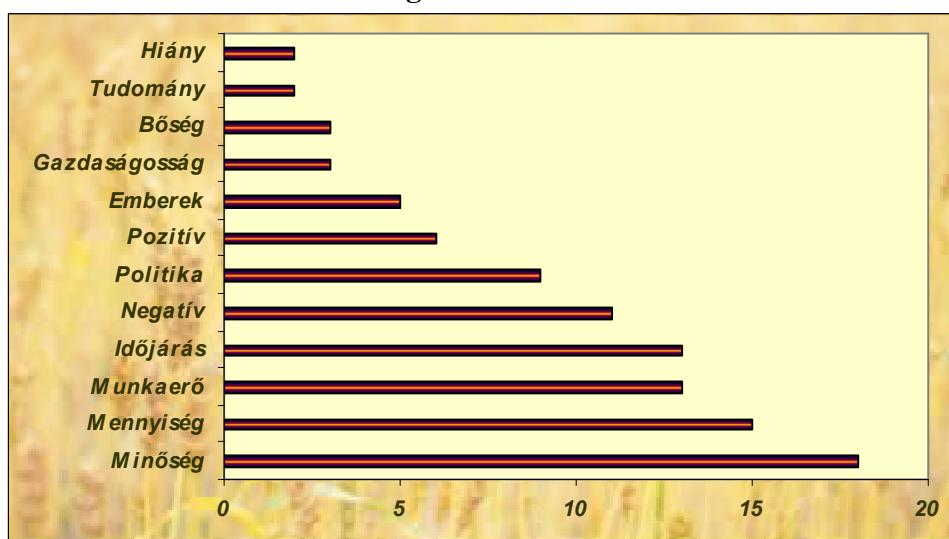
	1957	1963	1969	1975	1981	1987	1993	1999	2005	Σ
Mennyiség	11	13	22	14	16	9	23	15	19	15
Minőség	17	25	23	18	13	23	17	11	10	18
Gazdaságosság	4	1	6	3	3	8	0	3	0	3
Munkaerő	10	24	14	18	18	14	4	2	1	13
Időjárás	9	11	10	14	9	17	17	16	13	13
Pozitív élethelyzet	10	5	5	3	3	5	4	1	16	6
Negatív élethelyzet	3	3	7	14	8	12	15	28	14	11
Politika	21	6	2	7	6	8	13	10	17	9
Tudomány	1	0	3	2	4	1	0	0	4	2
Ember	8	7	4	6	12	2	3	9	3	5
Bőség	2	3	5	0	3	0	0	5	3	3
Hiány	2	2	0	0	4	0	5	1	0	2
Σ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: saját vizsgálat

Az aratással és betakarítással foglalkozó cikkekben összességében magas gyakoriság jellemzi még a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló negatív tartalmakat, és a politika kategóriáját. A vizsgált időszak egészét tekintve a *Népszabadság* jelentőséget tulajdonít még a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló pozitív-, és az emberek személyes viszonyait tükröző mezőgazdasági tartalmaknak. A hiány és a tudomány fogalmait csak kevés alkalommal tartja napirenden a *Népszabadság*.

A *Népszabadságban* megjelent aratással és betakarítással kapcsolatos 254 cikk tartalomelemzésében azt analizálom, hogy a vizsgált időszak éveiben milyen gyakorisággal foglalkozik a lap a mezőgazdaság általam kiemelt területeivel. A gyakoriságokból arra lehet következtetni, hogy a *Népszabadság* milyen fontosságot tulajdonít az egyes kategóriáknak, mennyire tartja napirenden azokat, s határozza meg ezzel a közbeszédet. A kategória-szótárban felállított fogalmak a 16. ábrán bemutatott gyakorisággal fordultak elő.

16. ábra: A *Népszabadságban* elemzett tartalmak gyakorisága (%) a teljes vizsgált időszakban

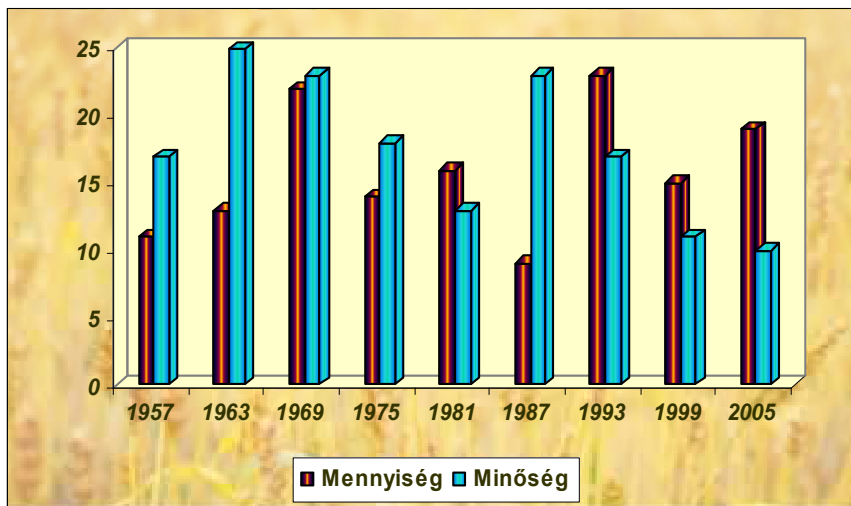

Forrás: saját vizsgálat

A mezőgazdaság vonatkozásában a vizsgált időszakban jellemző, hogy a *Népszabadság* figyelmének előterében a minőségre, mennyiségre, a munkaerőre, az időjárásra és mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló negatív fogalmakra, és a politikára utaló elemek állnak. A magas gyakoriságból arra következtethetünk, hogy a mezőgazdaságban a minőség, a termés mennyisége, a mezőgazdaságból élők helyzete és munkája, az időjárás és a természeti tényezők, valamint a politika különösen fontos elemek. Az évenkénti bontásban az is elemezhető, mely években tulajdonított a politika kiemelt jelentőséget a gépesítés propagálásának a *Népszabadság*. A termés mennyiségének magas gyakorisága a kötelező propagandán túl összefüggésben áll azzal az is, hogy gazdasági mérőszám, és viszonyítási alap a mennyiség fogalmainak leírása. A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak közül a *Népszabadság* a negatív tartalmakat tartja inkább napirenden, mint a pozitívakat. Az évenkénti bontásban a gondok, problémák hangsúlyozása emelkedik, az élethelyzetet meghatározó pozitív fogalmak említése csökken. A napilap a közlések 5%-ban tesz utalást az emberek személyes viszonyait tükröző mezőgazdasági tartalmakra, amely magas a *Magyar Mezőgazdaságban és a Naplóban* elemzett közlésekben előforduló közlések gyakoriságához képest. A *Népszabadság* országos napilapként nagy figyelmet fordít a városok lakosság ellátásának. Nem tulajdonít jelentőséget a lap a gazdaságosság és a bőség kategóriájába tartozó fogalmak említésének. Alacsony gyakorisággal fordulnak elő a hiány és a tudomány kategóriájába tartozó fogalmak.

A *Népszabadság* közleményeiben kiemelt jelentőséggel bír a mennyiségre és minőségre utaló tartalmak napirenden tartása (17. ábra).

17. ábra: A mennyiségi és minőségi tartalmak gyakorisága a *Népszabadságban*

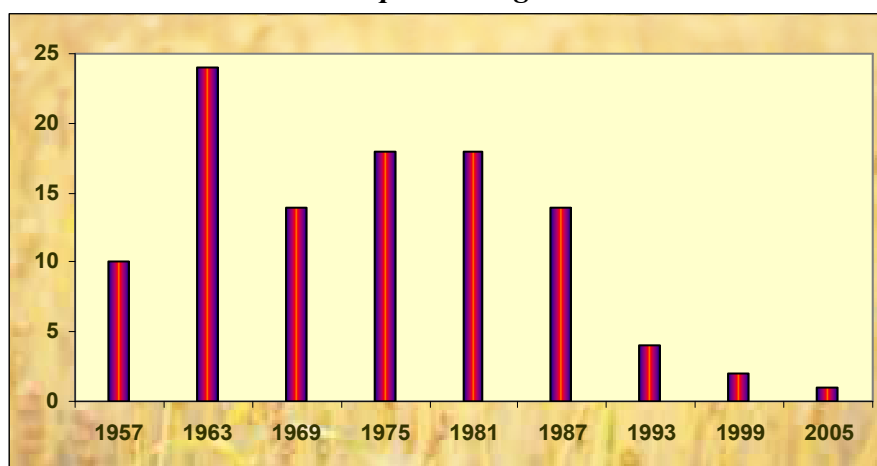
Forrás: saját vizsgálat

A mennyiségi tartalmak magas gyakorisága összefüggésben áll a termés mennyiségének, mint az ágazat fontos mérőszámának közzétételével, továbbá az ebbe a kategóriába sorolt tárolókapacitással kapcsolatos közlések is. Szerepet játszik a közlések nagy számában a pártpropaganda és az újságírói munka színvonalának változása is. A rendszerváltás előtti években a termés mennyiségének kiemelése a szocialista termelészövetkezeti munka sikerének egyik mérőszáma volt. Az 1957-es közlések tanúsága szerint 1948 óta nem termett olyan kevés kenyérgabona, mint ebben az évben. A *Népszabadság* szerint a párt intézkedéseinek hatására nőtt a termelési kedv és a termés mennyisége. 1963-ban tároló és szárítókapacitás hiányában néhány falu utcáját lezárták, és az útra öntötték a gabonát. A bőséges termés egy részét 1969-ben iskolák folyosójára öntötték, az ágazatot a tárolók hiánya sújtotta. 1975-ben a gabona mennyisége egyszerre kerül említésre az ország gazdasági nehézségeinek leküzdésével. 1993-ban nagyon kevés gabona termett, ami a *Népszabadság* közlése szerint a szakértelem hiányával van összefüggésben. 1993-tól a termés mennyiségét a tárolók hiányával összefüggésben hangsúlyozza a lap, keresi a felelősöket, az összefüggéseket, a megoldásokat. 2005-ben továbbra is kiemelt téma marad a gabonaraktárak kérdésköre. Új gabonaraktárakat adnak át, de még így is politikai beavatkozás kell ahhoz, hogy az állami magtárak a gazdák búzáit fogadják. Az intervenciós rendszer következtében a több éves gabonátárolásra készül az ország.

A minőségre utaló fogalmak közül a vizsgált időszak első éveiben a gépekre utaló tartalmak hangsúlyozása adja magas gyakoriságot. Jellemző az egyéni gazdálkodók fáradtságos kézi munkával végzett aratásnak és a termelőszövetkezetekben gépi erővel végzett könnyű munkának az összehasonlítása. A cikkek a propagandisztikus elvárásnak megfelelően egyértelmű összefüggést közölnek a gépek mellett jó munkaszervezéssel végzett aratás és az ország jó minőségű kenyere között. A vizsgált időszak következő éveiben a minőségi kategória elemei közül továbbra is a gépesítés kiemelése eredményezi a magas gyakoriságot. Az 1963-ban megalakuló országos gépszervizhálózat munkájának kiemelése többször is visszatér a *Népszabadság* újságcikkeiben. Jellemzővé válik „az ember leghűségesebb segítőtársa a gép” típusú szövegek alkalmazása az újságírásban. 1969-ben csökken a riportok és hosszú cikkek száma. Az aratással és betakarítással összefüggésben lévő közlések egy nagyobb fénykép képaláírását jelentik. A képek mindig egy nagy gép munkáját mutatják be, emberek szinte soha nem láthatók az illusztrációkon. A kategória elemei közül előtérbe kerül a minőségi munka hangsúlyozása. Az időszakra jellemző munkaverseny célja ebben az évben már túllép az „egy ember egy traktoron valahány hektárt aratott” propagandán, a verseny célja a tervteljesítésen túl a jó minőség produkálása is. 1975-ben a júliusi komoly esőzés megnehezítette az aratást, a *Népszabadság* sokat és színesen ír a láncotalpas kombájnok aratásáról. Ebben az évben 50 ezer Ft-os vásárlási utalványt kaptak a szövetkezetek kombájnvasárlás ösztönzésére. 1981-ben alkatrészellátási gondokkal küzdött a mezőgazdaság. A minőségi tartalmak száma csökken, az újságírók kevesebbet írnak a minőség kategóriájába tartozó gépparkról. A kevesebb tartalom is óvatos kritikával él: a cikkek tanúsága szerint az alkatrészek 95%-a külföldi termék, behozataluk akadozik. 1987-től a tartalmak leíró jellegűek, eltűnik a pártos hangvétel, egyre több kritikus és elemző cikk jelenik meg a lapban. A kárpótlás útján földhöz jutott emberek anyagi lehetőségei csak a legrosszabb állapotú, leromlott gépek megvásárlását tették lehetővé. A folyamat következményeit többször is részletesen elemzi az akkorra már külföldi tulajdonba került *Népszabadság*. A minőségi kategória elemei közül a termés minőségének leírásával kapcsolatos közlések válnak jellemzővé.

A vizsgált közlések 13%-a tartalmaz a munkaerővel, a munkavégzéssel összefüggésben lévő fogalmakat. Az összes elemzett közlésben a 3-4. leggyakrabban előforduló elem a munkaerő kategóriája (18. ábra).

18. ábra: A munkaerőre utaló tartalmak gyakorisága (%)
a *Népszabadságban*

Forrás: saját vizsgálat

A *Népszabadság* szerkesztősége számára a munkaerővel kapcsolatos fogalmak napirenden tartása az eltelt közel ötven évben elveszítette jelentőségét. A közlések gyakoriságának változása összefüggésben van a termelőszövetkezetek elterjedésével, ill. a rendszerváltás után azok megszűnésével. 1987-ig a 16%-os átlagos gyakoriság a munkaszervezés és a dolgozókról való gondoskodás témakörének napirenden tartásából adódik. A szövetkezetek megszűnésével együtt érintettség híján ezek a fogalmak eltűntek az újságírásból és a közbeszédből.

Az évenkénti elemzés jól jellemzi a kor gazdasági és politikai gyakorlatát. 1957-ben az átlag alatti gyakoriság a parasztság szorgalmára, tehetségére utaló fogalmak kevés számú említéséből származik. Az 1963-as kiemelkedő gyakoriság hátterében a *munkaszervezés* hangsúlyozása játszik szerepet. Az újságcikkekben többször is utalás történik az előző év rossz munkaszervezésére, s az ebből levonható tanulságokra. Kiemelkedő jelentősége van még a parasztokról való gondoskodásnak, a munkaversenynek és munkaerőhiánynak. A szövetkezetek gondoskodtak az aratókról, több településen működtettek napközit az aratók gyerekeinek. A boltok bőséges választékot kínáltak szalmakalapból, klottnadrágból, szódabikarbónából, készételekből. A szocialista brigádmozgalom és a munkaverseny „óriási energiákat szabadított fel”. A versenyben a pártszerveknek is volt feladata, a munkaverseny állásáról folyamatosan nyújtottak tájékoztatást, s az augusztus 20-i ünnepekre kitüntetésre terjesztették elő a „legjobban teljesítő elvtársakat”.

Megjelenik a KB elvárásainak megfelelő bírálat - amely a sajtó joga és kötelessége - de az újságírói kritika a hibák ellen fogalmazódik meg: „jó néhány helyen köny-

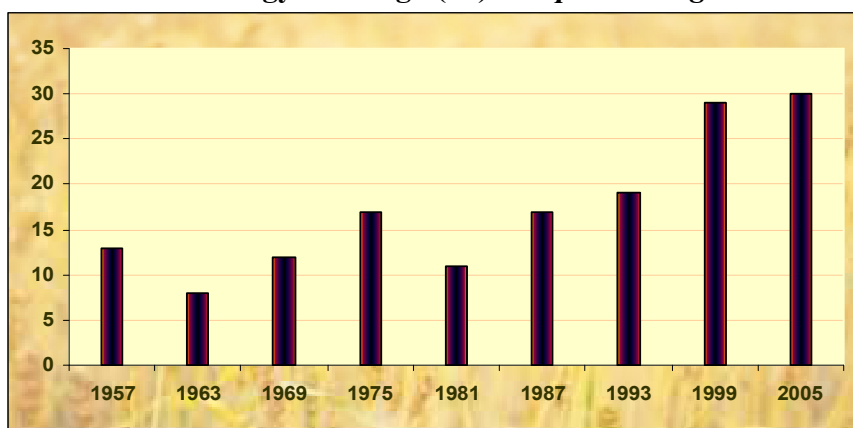
nyen veszik a munkát; sok a mulasztás és a mulasztó”. Az aratás megfelelő ütemű befejezéséhez a gépeknek éjjel-nappal dolgozniuk kellene, de nincs elég traktoros, az ágazat munkaerőhiánnyal küszködik. 1969-ben csökken a gyakoriság, de új fogalmak kerülnek felszínre: munkakörülmények, munkavédelem, egészség. Az 1975-ben új témaként kerül napirendre a munkafegyelem, újra hangsúlyossá válik a szocialista brigádmozgalom. Először kerül napirendre a diákfoglalkoztatás, a diákmunka szépsége és fontossága. Ebben az évben rendelet írta elő a nyugdíjasok és családtagok bevonását az őszi betakarítási munkákba. 1981-ben a munkaszervezés és munkaerőhiány fogalmai a politikai kategória fogalmaival is összekapcsolódnak. Csehszlovákiából 300 kombajn és vezetője „sietett hazánk segítségére”. Ebben az évben még jelentőséget kap a diákok munkájának hangsúlyozása, közel 500 ezer diák dolgozott, s a termés 25%-át takarították be.

Különös figyelmet fordít a *Népszabadság* a munkavédelemre, munkabalesetekre. Első oldalas keretes cikk szól a munkavédelemről, mint a gazdasági-termelési tevékenység részéről. Az újság felhívja a figyelmet arra, hogy a szövetkezetekben évente 95-100 halálos baleset történt a megelőző években, amelyek egy részében szerepet játszott az alkohol is. A munkavédelem és tűzvédelem témakörét tartja elsősorban napirenden a lap a következő években is.

A rendszerváltás után, a szövetkezetek létszámának csökkenésével eltűnik a közlésekből a munkaszervezés fogalma, a munkaerő kategóriájába tartozó fogalmak közül csupán a szakértelem kap hangsúlyt. Új elemként jelenik meg a falusi munkanélküliség, a falugazdász fogalma. Témává válik a munkát adó gazdálkodó. A munkaerővel, munkavégzéssel összefüggésbe hozható témákat összességében alacsony gyakorisággal említi a *Népszabadság*.

A *Népszabadság* a teljes vizsgált időszak egészében egyre nagyobb jelentőséget tulajdonított a mezőgazdaságból élők élethelyzete bemutatásának. 1957 és 2005 között az általam felállított kategóriarendszer fogalmai közül kiemelkedően magas gyakorisággal foglalkozott az élethelyzetre utaló tartalmakkal a lap, az összes közlés 17%-ban az élethelyzetet bemutató tartalmat találunk. 1957 és 1987 között a közlések gyakorisága emelkedik, a lap egyre nagyobb jelentőséget tulajdonít annak, hogy írjon a mezőgazdaságban dolgozók élethelyzetéről (19. ábra).

19. ábra: A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak gyakorisága (%) a Népszabadságban

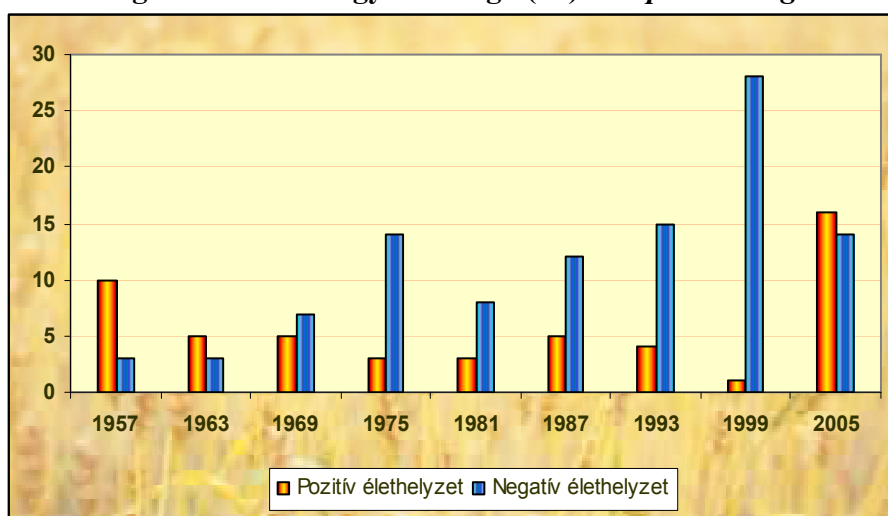

Forrás: saját vizsgálat

A téma napirenden tartása a hatáselmélet szerint a teljes vizsgált időszakban hatott a közbeszédre. A rendszerváltás utáni évektől ugrásszerű emelkedés következik be az élethelyzetre utaló tartalmak gyakoriságában. 1999-ben az elemzett cikkek 29%-ban, 2005-ben 30%-ban található az ebbe a kategóriába tartozó fogalom.

Az egységes elemzésén túl jelentős mértékű eltérést, és a termelők valódi élethelyzetre utaló képet mutat a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmaknak a vizsgált időszak éveinek részletes bontásában megtett elemzése. (20. ábra).

20. ábra: A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló pozitív-, és negatív tartalmak gyakorisága (%) a Népszabadságban

Forrás: saját vizsgálat

1957-ben a *Népszabadság* a közlések 10%-ban utalt a mezőgazdaságból életével kapcsolatban pozitív tartalomra. A megfogalmazások szoros összefüggésben voltak politikai tartalmakkal: a paraszti élet pozitívumaként említették a beszolgáltatási kötelezettség eltörlését, az állami felvásárlás előnyeit. A lap fontosnak tartotta kiemelni, hogy a „parasztok a szemüknek hisznek, nem a Szabad Európa Rádióknak”, jobban élnek, mint egy évvel ezelőtt. Munkájukért tiszteletet és hálát érdemelnek.

A negatív élethelyzetre utaló tartalmak közül az aratók nehéz fizikai munkáját emeli ki a lap, amely szoros összefüggésben van a gépek fontosságának hangsúlyozásával. A MSZMP tömegkommunikációs elvárásainak megfelelően 1963-ban a gépesítés előretörésével csökken a nehéz fizikai munkára utaló tartalmak gyakorisága. A pozitív élethelyzethez tartozó fogalmak között ekkor jelennek meg a prémium, az ösztönző munkadíj, a kifejezések. A munkaverseny győzteseit kitüntették, nevük az országos napilapban is megjelent. 1969-ben kezd hangsúlyt kapni a mezőgazdaságból élők gondjainak bemutatása. Ebben az évben válik problémássá a gyümölcsértékesítés, kormányrendelet kell, hogy szabályozza a gyümölcsfelvásárlást. 1975-ben a rossz időjárási körülmények miatt a tudósítások többsége utal a parasztok nehéz és fáradtságos munkájára. A gazdasági nehézségekről, a paraszti munkáról első oldalon számol be a *Népszabadság*. A lap nagy figyelmet szentel a háztáji gazdálkodásban rejlő lehetőségek bemutatására. 1981-ben oldódik az újságírókra nehezedő nyomás, először olvasható olyan cikk, amely egy politikai szerv - a tanács- felelősségét firtatja. A felvásárlási zavarok miatt sok termés ment tönkre; az őstermelők ebben az évben nem tudták eladni árujukat, s a *Népszabadság* feltette a kérdést: „mit tesznek ebben a helyzetben a tanácsok?”. Először fordul elő, hogy nem ugyanabban a cikkben magyarázzák meg a helyzetet az illetékesek - a Belkereskedelmi Minisztérium reagálása csak másnap jelenik meg. Intézkedés születik: a háztáji gazdálkodók közvetlenül adhatják el terményeiket a boltoknak

A *Népszabadság* először 1987-ben ír az agrárrolló nyílásáról, a kedvezőtlen agrárpiaci világhelyzetről, a gazdasági nehézségekről. Az. un. málnaháború idején veti fel a lap: „szabad-e engedni a piaci viszonyokat”. Az adórendszer kapcsán külön hangsúlyozza a lap, hogy az adóreform nem csökkentheti a termelési kedvet. Természetesen a téma napirenden tartása az olvasókban a mezőgazdaságból élők élethelyzetével összefüggésben inkább a gondok, problémák kategóriáját erősíti. A rendszerváltás utáni első vizsgált évben - 1993-ban - új negatív fogalmak kerülnek említésre: rendszeressé válik az árvita említése, s több cikk is a vészhelyzet kifejezést használja. A KGST megszűnésével piacvesztést szenved el az ágazat. A *Népszabadság* riportot készít azokról a gaz-

dákról és gazdaságokról, amelyek pénz hiányában még decemberben is vetetettek búzát. A közlésekben megjelenik az agrárdemonstráció témaköre. 1999-ben kiemelkedően magas a negatív élethelyzetre utaló tartalmak gyakorisága. A közlésekben nagy számban fordul elő a „bajban vannak”, illetve „bajban lesznek” a termelők, a „tragikus helyzet” kifejezések. A felvásárlási árak nem fedezik a termelési költségeket, a gyümölcs-termelők veszteséget termelnek, nincs támogatás.

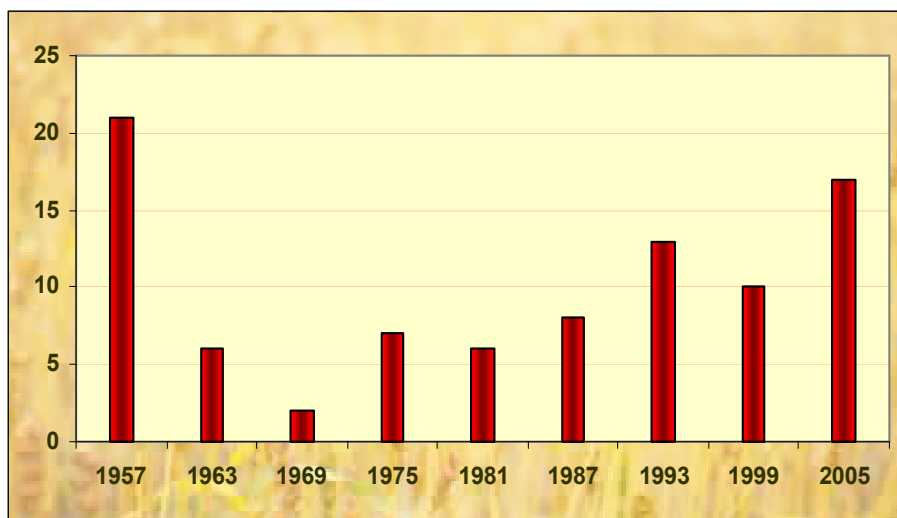
A *Népszabadság* állandóan napirenden tartja az agrártüntetés lehetőségét. 2005-ben árnyaltabbá válik a mezőgazdaságból élők élethelyzetével összefüggésbe hozható tartalmak jellege. Bár szinte minden újságcikkben találtam utalást arra, hogy gondterheltek a gazdák, de a gondok mellett megjelent a megoldási lehetőségek hangsúlyozása is. Jellemzővé válik a „vannak feszültségek, de gazdálázadásra nincs ok” típusú közlés. Az értékesítés gondjára Portugáliában és Spanyolországban talál megoldást az új agrárminiszter.

A hatáselmélet szerint a *Népszabadság* írásai által az olvasókban keltett benyomás szerint: a mezőgazdaságból élők a vizsgált időszak egészében inkább rosszabbul éltek, mint jól, gyakran küszködtek nehézségekkel. Nehéz fizikai munkát végeznek, amely nem mindig térül meg a termények eladásából. Megélhetésükre hatással van az időjárás, a politika. Gazdálkodásukra csak lassan hatnak a tudomány eredményei. Munkájukat és élethelyzetüket rendszeresen kísérik gondok. A rendszerváltás után kilátástalan helyzetüknek utcai demonstrációkon adnak hangot. Pozitív elemek a rendszerváltás előtt az ötvenes évek fordulója körül jellemezték életüket. Az újságcikkek szerint a parasztok megélhetését, és biztos jövedelmét a termelőszövetkezetek tudják biztosítani. Helyzetük akkor javult, amikor a háztáji gazdaságokból megszerzett bevételükkel egészítették ki jövedelmüket. A rendszerváltás után csak 2005-ben látszott számukra esély, ekkor kínált számukra a kormány elfogadható, hosszú távú megoldásokat.

Az összes vizsgált közlés 9%-a a politika kategóriájára utaló elemet tartalmaz. A politika fogalmával kapcsolatban lévő tartalomelemek kapcsolatban vannak a párthatározatokkal, és az ehhez szorosan kapcsolódó újságírói korlátozással, ill. szabadsággal. A kategóriába tartozó legtöbb elemet 1957-ben olvastam a közlésekben. Ebben az évben a politika gyakorisága kiemelkedően magas, az összes elemzett közlés 21%-a tartalmazta a kategória valamelyik elemét. A vizsgált időszak első éveiben a pártszervek, minisztériumok fogalmaihoz kötődő tartalmak szerepelnek. 1975-ben jelenik meg először a politi-

kus által tartott sajtótájékoztatóról szóló beszámoló. A rendszerváltás utáni években az agrárpolitika, érdekegyeztetés fogalmaival egészülnek ki a közlése (21. ábra).

21. ábra: A politikára utaló tartalmak gyakorisága (%)
a *Népszabadságban*

Forrás: saját vizsgálat

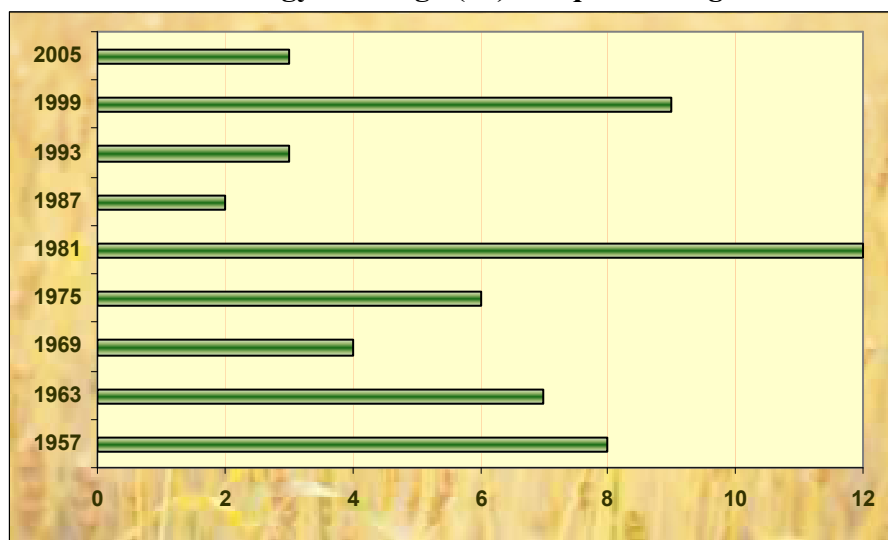
A vizsgált időszak első évében a *Népszabadság* témaszerkezetét a politika kategóriája uralta. Az összes közlés 21%-a hozható összefüggésbe a politikával. A kiemelkedő gyakoriság egyik oka az 1956-os ellenforradalom napirenden tartása, a negatív következmények említése. A párt az ellenforradalom leverése után a parasztság szabad elhatárolására bízta a gazdálkodási mód megválasztását. A *Népszabadság* közlései szerint töretlen a párt bizalma a paraszttal szemben, amit az is bizonyít, hogy a termelésbe a kormány nem szól bele. A napilap megfogalmazása szerint a betakarítás és az ellátás pártügy. Az ellátás biztosítása kormányzati beavatkozást igényelt: a spekuláció miatt szabályozni kellett a felvásárlói tevékenységet, gondoskodni kellett az elosztásról, ellátásról. Az 1957. júliusában megfogalmazott agrárpolitikai téziseket augusztus 1-jén teljes terjedelmében közli a lap, s a későbbiekben is több cikk utal az új elméletekre azzal, hogy a szövetkezeti gazdálkodás előnyeit hangsúlyozza. Nagy terjedelmű cikk foglalkozik azzal, mit kíván tenni a párt a „gazdag, művelt, szocialista magyar faluért”. A megoldást a *Népszabadság* írása szerint a szocialista tábor összefogása jelentheti, amelyben lehetőség van a fejlesztési tervek összehangolására, s ennek alapján arra, hogy minden ország azt termelje, amelyre természeti adottsági alapján leginkább alkalmas. A hatvanas években a sajtó még mindig az osztályharc eszköze, de a *Népszabadság* stílusából eltűnik a túlzottan szenvedélyes, osztályharcos hangvétel. A cikkek tanúsága szerint a

sikeres termelőszövetkezeti átalakulás után a mezőgazdaság gyors ütemben fejlődik, korszerűsödik, hazánk elfoglalhatja méltó helyét a mezőgazdasági világversenyben, s ebben a folyamatban az aratás sikere nagy lépéssel visz előre. 1969-ben a tartalmak csupán 2%-a érinti a politika kategóriáját, akkor is a termés mennyiségével kapcsolatban. A bő termést a napilap összefüggésbe hozza a falu életében lezajlott történelmi jelentőségű változással, amely „most érezteti hatását”. A hetvenes években kezdenek el rendszeresen sajtótájékoztatót tartani a miniszterek, ebből következően egyre gyakoribb szerepeltetésük a lapokban. Az 1975-ös év második felében megjelennek a gazdasági nehézségekre utaló politikai tartalmú, magyarázó cikkek. A *Népszabadság* lassan felkészíti olvasóit arra, hogy a tőkés országokban kialakult gazdasági folyamatok Magyarországot is érinteni fogják, s az eddigieknél nagyobb nehézségekkel kell szembenéznie az országnak. A következő évek egyre szabadabb újságírói munkájának a XII. pártkongresszus vetett véget, újra szoros irányítás alá vonta a sajtót. A párt központi lapjaként a nyolcvanas évek második felében újra a *Népszabadság* feladata lett az emberek szocializmusba vetett hitének erősítése. Az 1987-ben megjelent közlések tanúsága szerint az MSZMP szövetkezetpolitikáját a gyakorlat igazolta, sikereket hajtott végre a párt. Ebben az időben a sajtó nélkülözhetetlen segítőtárs, amely már nem megnevelendő tömegként kell, hogy kezelje az olvasókat. Látszólagos polémia jelenik meg az újságban arról, hogy a kedvezőtlen agrár-világpiaci helyzetben stagnáljon, vagy fejlődjön az ágazat?

1993-ban új politikai kategória elemek jelennek meg a közlésekben: nemzetgazdaság, kormányzati politika, agrárdemonstráció. A politikai tartalmak a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló negatív tartalmakkal együtt kerülnek említésre. 1999-ben, napirenden marad az agrárdemonstráció kérdése. Az újságírói szabadsághoz képest meglepően sokszor szerepel a közlésekben az akkori agrárminiszter - amint valahová ellátogat. 2005-ben ismét kiugróan magas a politikai kategória gyakorisága. A közlések 17%-a tartalmaz a politikával összefüggésbe hozható fogalmat. Nagyot lép előre az újságírói munka színvonala. A mezőgazdaság és a gazdák helyzetéről elemző, több érintettet is megkérdező cikkek jelennek meg, érezhető a szakújságírói munka. Kiemelt témává válik a támogatás kérdésköre, az új agrárminisztert rendszeresen kérdezi a lap. Kiemelkedően magas a sajtótájékoztatók száma, az ebben az évben megjelenő 22 újság-cikk több mint felében szerepel utalás a minisztériumra, vagy a miniszterre. A kormány intézkedéseivel próbálja rendezni azt a helyzetet, amely az előző években agrártüntetésekhez vezetett, megegyezést, hosszú távú megoldásokat kínál a szaktárca.

A *Népszabadság* az általam vizsgált többi sajtótermékhez képest magas gyakorisággal foglalkozott az emberek személyes viszonyait tükröző gazdasági tartalmak kategóriájával. A *Magyar Mezőgazdaság* a közlések 1%-ában, a *Napló* a cikkek 3%-ában, a *Népszabadság* az összes elemzett közlés 5%-ában utalt az emberek személyes viszonyait meghatározó tartalomra. A *Népszabadságban* megjelenő tartalomelemek előfordulását a 22. ábra mutatja.

22. ábra: Az emberek személyes viszonyait tükröző gazdasági tartalmak gyakorisága (%) a *Népszabadságban*

Forrás: saját vizsgálat

A kategóriába tartozó fogalmak előfordulása magas a vizsgált időszak első éveiben, kiemelkedően magas 1981-ben, s nagy fontosságot tulajdonít a kategóriának a *Népszabadság* 1999-ben is. 1957-ben az ellátás megszervezése a városban élőkről való gondoskodást jelentette, több megnyugtató hangvételű cikk születik arról, hogy a kormány „vállán viseli az ellátás gondját”, kenyérből, zöldségből, gyümölcsből elegendő mennyiség jut a városokba. A hatvanas években a felvásárlás megszervezése után már nem önmagában az ellátás a gond, hanem az elosztás: „kapnak-e elég árut a peremkerületek?”. A jó termésről szóló beszámolók mellett ott szerepel a jó hír az asszonyoknak is: minden kellék biztosított a befőzéshez. 1975-től jellemzővé válik a fogyasztói árak említése a betakarítás ürügyén is, és külön rovatot hoz létre a *Népszabadság* a piaci árakról. 1981-ben egész oldalas cikk jelenik meg arról, hogyan javítható a zöldség-, és gyümölcsellátás. A bőséges gyümölcstermés okán több piaci beszámoló is születik az áruk minőségéről, az újságírók már szabadabban írnak a problémákról. Ebben az évben a kistermelők közvetlenül értékesíthetik árujukat a boltokban, az ellátás javul, de az árak

magasak. 1999-ben az emberek személyes viszonyait tükröző tartalmak a gazdák gondjaival összefüggésben kerülnek említésre. Ebben az évben túltermelés volt dinnyéből, bőség szinte minden gyümölcsből. A *Népszabadság* piaci körképeket készít a magas fogyasztói árakról. 2005-ben újra az átlagos gyakorisággal és témaszerkezettel utal a lap az emberek személyes viszonyaira.

A *Népszabadság* 1957 és 2005 között 254 aratással és betakarítással foglalkozó újságcikket közölt. A közlésekben a minőséggel, a mennyiséggel, a munkaerővel, az időjárással, és a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló negatív tartalmakkal összefüggésben lévő fogalmak kapták a legnagyobb hangsúlyt. Ezek a közlések a vizsgált időszak egészét tekintve az összes tartalom több mint 10%-ában lelhetők fel. A minőség kategóriájának magas gyakoriságát a vizsgált időszak első részében a géppark jelentőségének hangsúlyozása adja; a termés minőségével összefüggésben levő fogalmak a nyolcvanas évek végétől jelennek meg hangsúlyosan a közlésekben. A mennyiségi kategóriába tartozó elemek magas gyakorisága a vizsgált időszak első részében összefüggésben a politika kategóriájával: a termés nagy mennyisége a *Népszabadság* közlései szerint a sikeres szövetkezeti munka eredménye. A rendszerváltás utáni években a mennyiségi elemek közlése valódi adatként, leíró jelleggel szerepel az újságcikkekben. A természeti tényezők szerepére utaló tartalmak említése sok esetben a nehéz fizikai munka, a gondok fogalmaival kerül összefüggésbe. A lap az egész vizsgált időszakban fontosnak tartja, hogy írjon a mezőgazdaságból élők élethelyzetéről, s inkább a negatív-, mint a pozitív tartalmakat emeli ki.

Az elemzett időszak első felében a negatív tartalmak a nehéz fizikai munka hangsúlyozásából származnak, a rendszerváltás után már valódi, a gazdálkodással, megélhetéssel összefüggésben levő gondokról ír a *Népszabadság*. Kiemelt jelentőséget tulajdonít a lap a munkaerő kategóriájába tartozó fogalmaknak is, de a téma napirenden tartása fokozatosan veszít jelentőségéből. A rendszerváltás előtti évekig a termelőszövetkezeti munka szervezésével, munkakörülményekkel, az aratásban dolgozók ellátásával összefüggésbe hozható tartalmak a jellemzőek. A kilencvenes évektől az ebbe a kategóriába tartozó elemek közül csak a szakértelem fogalma kerül említésre.

4.4. A vizsgált médiumokban megjelent közlések összevont tartalomelemzése

A *Magyar Mezőgazdaság*, a *Népszabadság* és a *Hajdú-Bihar megyei Napló* összevont tartalomelemzésével azt kívánom bemutatni, hogy milyen tendenciák figyelhetők meg a lapokban a magyar mezőgazdaságról, melyek azok a kategóriák, amelyek a magyar sajtóban az agrárágazat kapcsán különös jelentőségre tesznek szert, mire irányítják leginkább a figyelmet, mit tartanak elhanyagolhatónak, mit hagynak figyelmen kívül. Az összevont elemzés adja meg az alapját a tendenciaszerű együttes előfordulások bemutatásának, teremti meg a lehetőségét annak, hogy a hatáselméletekkel összevonva következtetéseket vonjak le az agrárágazat társadalmi-gazdasági megítéléséről.

Az elemzett folyóiratok a vizsgált időszakban összesen 700 aratással és betakarítással foglalkozó cikket közöltek. Az aratással és betakarítással összefüggésbe hozható cikkek számának időbeli változásában nincs összefüggés. A vizsgált időszak első 5 évének átlagában magasabb a közlések száma, mint a periódus második felében, a tömegkommunikációs eszközök figyelme elfordul a mezőgazdaság felől (4. táblázat).

4. táblázat: Cikkek száma az elemzett folyóiratokban

	1957	1963	1969	1975	1981	1987	1993	1999	2005	Σ
Cikkek száma	78	114	81	106	81	92	38	51	59	700

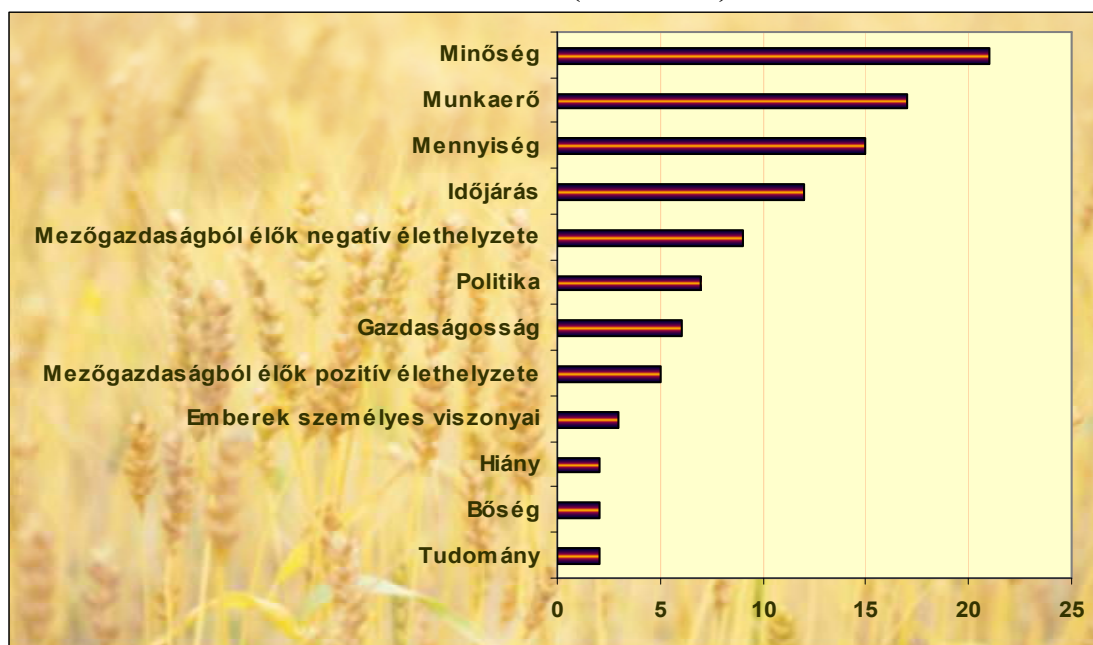
Forrás: saját vizsgálat

Kiemelkedően magas a cikkek száma 1963-ban. A nagy közlésszám összefüggésben van a MSZMP azon határozatával, mely az őszi mezőgazdasági munkákra való mozgósításban komolyan igénybe vette a sajtót, elsősorban a megyei napilapokat. Legkevesebb cikket 1993-ban találtam, amelynek oka, hogy a *Magyar Mezőgazdaságban*, ebben az évben csupán 3 témába illő cikk jelent meg.

Az aratással és betakarítással kapcsolatosan megjelent 700 cikk tartalomelemzésében azt analizálom, hogy a vizsgált időszak éveiben milyen gyakorisággal foglalkozik a lap a mezőgazdaság alapvető területeivel, a hozzá kapcsolható társadalmi jelenségekkel. A gyakoriságokból arra lehet következtetni, hogy az elemzett információforrások milyen fontosságot, milyen jelentőséget tulajdonítanak az egyes kategóriáknak, mennyi-

re tartják napirenden azokat, s határozzák meg ezzel a közbeszédet. A kategóriaszótárban felállított fogalmak a 23. ábrán bemutatott gyakorisággal fordultak elő.

23. ábra: A vizsgált tartalmak gyakorisága (%) a tömegkommunikációs eszközökben (1957-2005)

Forrás: saját vizsgálat

A mezőgazdaság vonatkozásában az összes vizsgált évre jellemző, hogy a tömegkommunikációs eszközök figyelmének előterében a minőséggel, a munkaerővel, a mennyiséggel és a természeti tényezőkkel összefüggésbe hozható tartalmak álltak, és ezen belül erős minőségi orientáció érvényesült. A minőség kategóriájában a gépek használatára és állapotára utaló fogalmak dominálnak, a termés minőségi, mint minőségi elem csak a rendszerváltás utáni években kerül előtérbe a közlésekben. A munkaerő kategóriájának magas gyakorisága a rendszerváltás előtt meglévő termelészövetkezetekkel hozható összefüggésbe. A munkaszervezés, a szövetkezetekben dolgozók körülményei, a parasztokról való gondoskodás kiemelt témaként szerepel a nyolcvanas évek végéig. A mennyiség kategóriája természetes leíró eleme a mezőgazdaságnak, de a téma napirenden tartása összefüggésben van azzal is, hogy a tömegkommunikációs eszközökben a rendszerváltás előtt a termelési sikerek és a terméshozam növekedésének kiemelése volt a jellemző.

Az időjárásról, a termés mennyiségére és minőségére hatással lévő természeti tényezőkről szívesen írtak a vizsgált sajtótermékek. Az újságírói munka kedvenc területe a szélsőségekről szóló a tudósítás: a meleg, a hideg, az eső többszörös jelzős szerke-

zeteinek alkalmazása fenntartja az érdeklődést az olvasóban. A hangulati elemek gyakran ragadják el magát az újságíró is, ebből születhetnek a nagy terjedelmű cikkek. A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak közül a gondok, bajok, nehézség fogalmait tartalmazó negatív kategória napirenden tartását fontosabbnak tartják a folyóiratok, mint a lehetőség, biztos helyzet, van támogatás fogalmaival jellemezhető pozitív kategóriát. Figyelemre méltó, hogy a gazdaságosságra utaló tartalmak kisebb gyakorisággal fordulnak elő, mint a mennyiségi és minőségi tartalmak. Az ebbe a kategóriába tartozó fogalmak közül elsősorban a kártevők elleni védekezés, a termelési szerkezet és a fajtaválaszték témák szerepelnek.

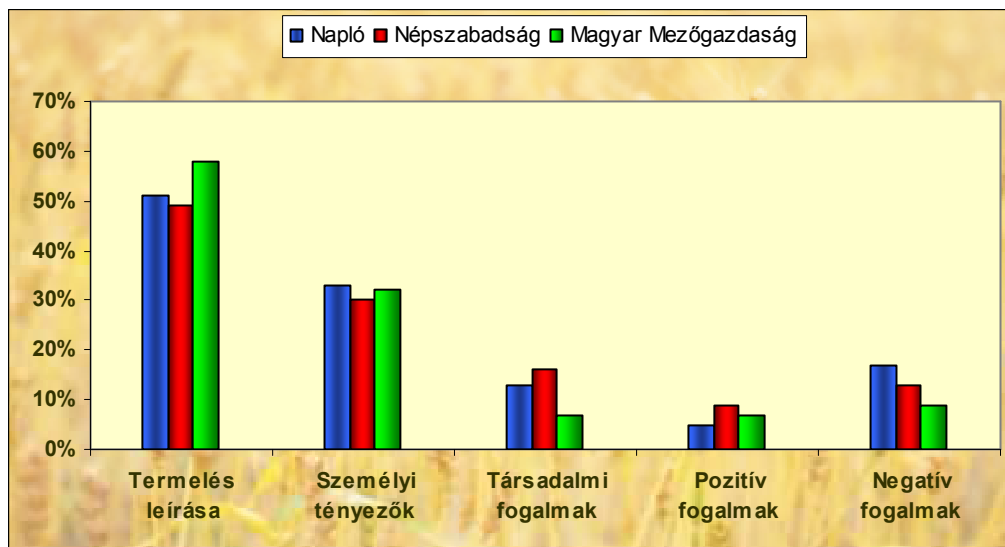
A vizsgált folyóiratok közlései szerint a gazdaságos és hatékony termelés nem játszik szerepet az aratással és betakarítással összefüggésben. Az újságok fontosnak gondolják, hogy a termés mennyiségének és minőségének alakulásáról tájékoztatást adjanak, de elkerüli figyelmüket annak az összefüggésnek a keresése, hogy a számok mögött milyen hatékonysági, gazdaságossági mutatók állnak. Összefüggésben van a gazdaságosság témakörének mellőzése a tudomány kategóriájának alacsony gyakoriságával: összességében a tudósítások 2%-a említi meg a kutatások, tudományos kísérletek és eredmények fogalmait az aratás és betakarítás fogalmával összefüggésben. A kategória elemek közül 5%-nál alacsonyabb arányban foglalkoznak a vizsgált sajtótermékek az emberek személyes viszonyait tükröző fogalmakkal, a bőség és a hiány kategóriájával.

A vizsgált tömegkommunikációs eszközök együttes elemzéséhez az általam megalkotott kategóriarendszert öt fogalmi egységbe rendeztem:

- a termelés leírásával összefüggésben lévő egység: a mennyiség-, a minőség-, a gazdaságosság-, az időjárás kategóriája
- a mezőgazdasági termeléssel kapcsolatban személyi tényezőknek: a munkaerő-, a negatív élethelyzet-, a pozitív élethelyzet kategóriája
- a mezőgazdasággal kapcsolatos társadalmi fogalomkör: az emberek személyes viszonyait tükröző tartalmak, a politika- és a tudomány kategóriája
- pozitív fogalmak köre: a pozitív élethelyzet és bőség kategóriája
- a negatív fogalomkör: a negatív élethelyzet és a hiány kategóriája.

Ezzel a rendezéssel arra keresem a választ, hogy az általam vizsgált sajtóorgánumok a vizsgált kategóriatartalmak szerepeltetésében egységes vagy eltérő képet mutatnak-e be (24. ábra).

24. ábra: A fogalmi egységek gyakorisága (%) a vizsgált médiumokban

Forrás: saját vizsgálat

A három vizsgált sajtótermék lényegében egységes képet mutat az összevont tartalmi egységek gyakoriságának tekintetében, a gyakorisági különbségek több esetben is a hibahatáron belül vannak. A vizsgált lapok jellegüknek megfelelően térnek el a témaközlésekben. A *Magyar Mezőgazdaság* a szaklap jellegnek megfelelően a termelés leírásával összefüggő fogalmak gyakoriságában magasabb, a társadalmi fogalmak gyakoriságában alacsonyabb értéket mutat a többi laphoz képest. A *Népszabadság* a közéleti-politikai jellegnek megfelelően a társadalmi fogalmakat szerepelteti a többiekhez képest magasabb gyakorisággal. A *Naplóban* a negatív fogalmak szerepeltetése a jelentős, a vidéki napilap jellegnek megfelelően itt olvasható a legtöbb közlés a mezőgazdaságban dolgozók nehéz fizikai munkájáról, a rendszerváltás után a gazdák nehézségeiről. Mindhárom lapban a legmagasabb gyakorisággal a termelés leírásával kapcsolatos fogalmak szerepelnek. Ez részben természetes velejárója a saját módszer fejezetben részletesen megindokolt tartalmi szűkítésnek. Az aratás és betakarítás témaköre lehetőséget ad az adatszerű közlésekre, az időjárással kapcsolatos közlések pedig a kiszámíthatatlanság izgalmának kedvenc újságírói attitűdjét is tükrözik. A nagy gyakorisággal előforduló tartalmak fontosabbnak tűnnek, mint az egyéb közlések, jelen vizsgálatban pedig közel fél év sajtótermésében kódoltam az aratás és betakarítás témakörét. A hatáselmélet szerint az újságok által kibocsátott közlések jellege, a tálatás módja alól az olvasó nem vonhatja ki magát, attitűdjeit, véleményét ezekhez méri. Az egység magas gyakorisága az újságolvasóban azt a látszatot kelti, hogy a mezőgazdaság elsősorban menynyiségi kategória, társadalmi megítélésének természetes velejárója teljesítményének

értékelése. Ennek az olvasói benyomásnak az értékelhetőségét igazolják a hatáselméletek.

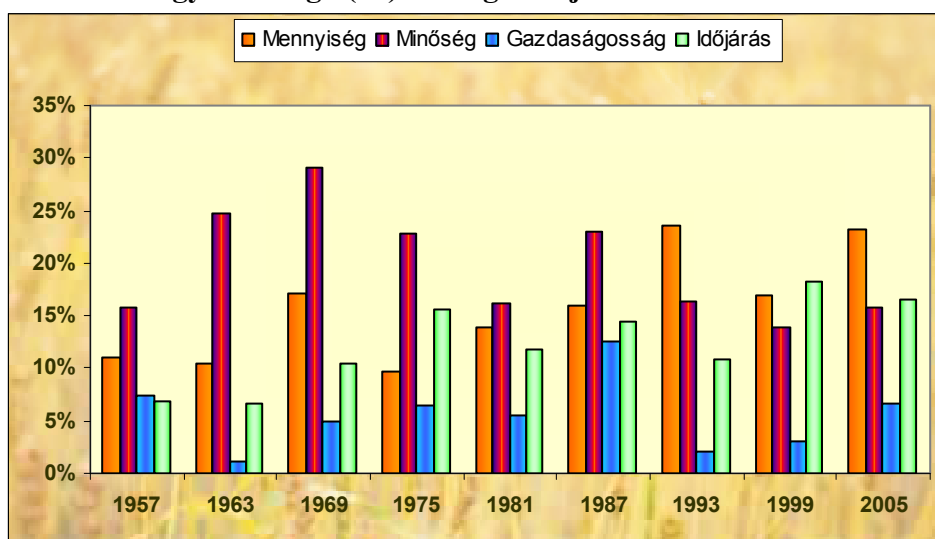
A három vizsgált sajtótermék egységes képet mutat a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak gyakoriságának tekintetében. Szembetűnő a pozitív-, és a negatív fogalmak gyakorisága közötti különbség. A *Naplóban* a negatív fogalmak gyakorisága háromszorosa a pozitív fogalmakénak (17% és 5%), a *Népszabadságban* ez az érték közel kétszeres (17% és 9%). A legkisebb az eltérés a *Magyar Mezőgazdaságban*, de az adat értékelésekor figyelembe kell venni azt a ténytet, hogy személyi tényezők szerepeltetése az újság szaklap jellegéből eredően itt a legalacsonyabb, a gyakoriságot az egységbe tartozó munkaerő kérdésköre emeli. Az egységes elemzés alapján az mindható, hogy az olvasóban keltett benyomás szerint: a mezőgazdaságból élők a vizsgált időszak egészében inkább rosszabbul éltek, mint jól, gyakrabban küszködtek gondokkal és nehézségekkel, munkájukkal, élethelyzetükkel kapcsolatban a negatív fogalmak említése gyakorolja az erősebb hatást.

Szembetűnő az ábrán a társadalmi fogalmak alacsony gyakorisága. Az egységek részletes elemzése adhat választ arra, hogy a politika kategóriája a három lap közös elemzésében hangsúlyos szerepet kap-e a tudomány és az emberek személyes viszonyai kategóriájához képest.

A továbbiakban az egységes fogalomrendszer egyes kategóriájának részletezés elemzését foglalom össze a három újság összesített adatai alapján. Az elemzett évek gyakorisági értékeinek összehasonlításával végzem el a kvalitatív értékelést.

Az általam elemzett tömegkommunikációs eszközök a termelés leírásával kapcsolatban legnagyobb jelentőséget a minőség kategóriájának tulajdonítottak. Kiemelten fontos szerepe volt a minőség fogalomkörének a hetvenes évek végéig, amikor a párt elvárásainak megfelelően a gépesítés hangsúlyozása határozta meg a közléseket. Ebben az időszakban a mennyiségi kategória elemei kisebb gyakorisággal fordulnak elő az újságcikkekben, mint a minőség fogalmai. Figyelemreméltó szerkesztési elv, hogy a termelési sikerpropaganda jegyében foglalt közlések a gazdasági-hatékonysági szempontok mellőzésével tudósítanak a tervek teljesítéséről (25. ábra).

25. ábra: A termés leírásával összefüggésben lévő kategóriák gyakorisága (%) a vizsgált sajtótermékekben

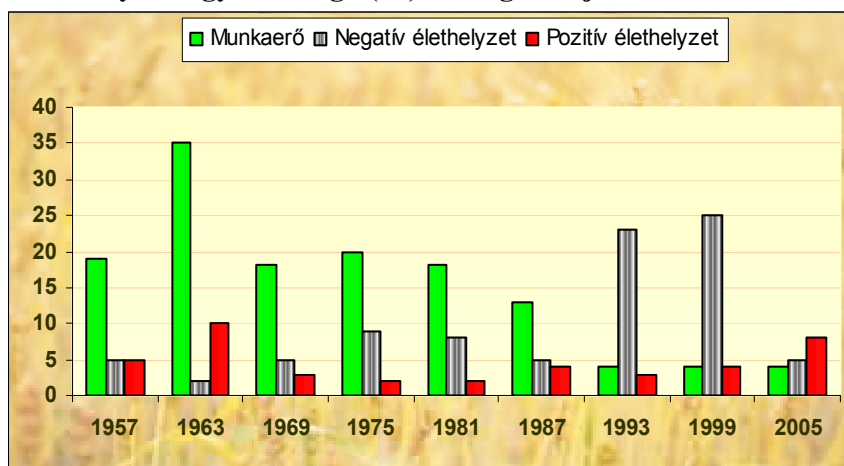
Forrás: saját vizsgálat

A nyolcvanas években a gazdasági sikerpropaganda visszaszorult, de nem tűnt el. Az újságok közlései továbbra is torzító leegyszerűsítésekkel élnek a mezőgazdasági folyamatok leírásakor. A mezőgazdaság jelenségeinek értelmezése, magyarázata gyakran egyoldalú, sematikus, a hatékonyabb gazdálkodásra vonatkozó fogalmak használata sablonos, tényleges tartalom nélküli. A kilencvenes évektől a minőségi tartalmak említése már a termés minőségének közlését jelenti; ezekben az években megnő a mennyiségi kategória gyakorisága. Az osztályharcos szemléletet felváltó, tudósító, elemző újságírás figyelmének előterébe a számok, táblázatok, adatok közlése kerül. A politikusok, miniszterek által tartott sajtótájékoztatókon színes, grafikákkal és adatokkal tele-tűzdelt sajtóanyagok kerülnek kiosztásra, amelyek az adatközlés irányába viszik el az újságírói munkát. A vizsgált időszak egészében háttérbe szorul a gazdaságosság, hatékonyság témaköre. Az újságok általában megelégszenek a termés mennyiségi eredményeinek közlésével, nem tartják fontosnak a ráfordítások, a piaci viszonyok összefüggésében kezelni és értelmezni az adatokat. A termés leírásával összefüggésbe hozható időjárás fogalomköre a teljes vizsgált időszakban fontos napirendje volt a közléseknek. A mezőgazdaságban a termés mennyisége, minősége, a földeken dolgozók körülményei mind összefüggésben vannak a természeti tényezőkkel. A téma szerepeltetésének fontos oka még, hogy az emberek szívesen olvasnak az időjárásról, ez a kérdés nem csak a mezőgazdasággal kapcsolatban kiemelt tárgya a közbeszédnek. További

fontos szempont az újságírói munka jellege is. Tudósítást írni az időjárással összefüggésben hálás feladat, sok újságíró irodalmi vénája nyilvánul meg ezekben a cikkekben.

A mezőgazdasági termeléssel összefüggő személyi tényezők elemzésékor arra keresem a választ, hogy a teljes vizsgált időszakban uralta-e az újságírói közléseket a munkaerő kategóriájába tartozó fogalmak említése. A kvantitatív elemzés során kísérletet teszek arra, hogy az évenkénti bontás alapján összefüggést keressek a rendszerváltás és a mezőgazdaságból élők élethelyzetével kapcsolatos tartalmak említése között (26. ábra.).

26. ábra: A mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos személyi tényezők gyakorisága (%) a vizsgált sajtótermékekben

Forrás: saját vizsgálat

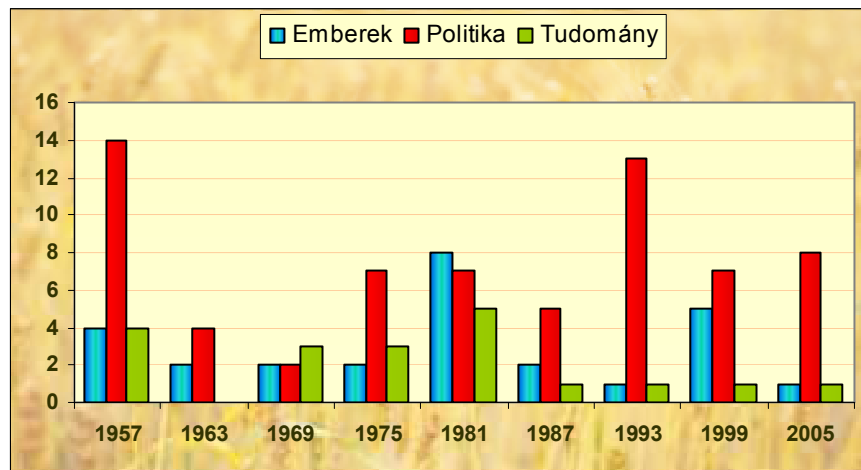
A mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos személyi tényezők közül a munkaerő kategóriájába tartozó fogalmak említése a leggyakoribb. Az összes közlés tekintetében is kiugróan magas 1963-ban a munkaerő kategóriájának 35%-os gyakorisága. A kategóriafo-galmak hangsúlyozása az MSZMP azon határozatával van kapcsolatban, mely az őszi betakarítási munkákra való mozgósításban igénybe vette a sajtót is. Az összevetésből megállapítható, hogy a munkaerő és a negatív élethelyzetre utaló fogalmak gyakorisága összefüggésben van a rendszerváltás időszakával. Az általam vizsgált tömegkommuni-kációs eszközök közléseiben a munkaerő kategóriájának gyakorisága 1993-ig fokozato-san csökken; a gondok, problémák, hátrányok fogalomkörének gyakorisága a rendszer-váltás utáni években ugrásszerűen megemelkedik. A munkaszervezés, a gondoskodás, a munkakörülmények említése, az emberi tényezők szerepe a megújulásban a termelő-szövetkezeti munkával kapcsolatban lévő fogalmak, amelyek a kilencvenes évektől el-

tűnnek az újságírói fogalmak tárházából. A vizsgált időszak első éveinek magas gyakoriságában természetesen szerepet játszott a párt és kormány parasztokról való gondoskodásának hangsúlyozása is. Rendszerváltás előtt csak elvétve jelenhettek meg olyan újságcikkek, amelyek a termelészövetkezetekben dolgozók gondjairól tudósítottak. A negatív élethelyzetre utaló tartalmak közül a nehéz munka-, illetve néhány esetben a háztáji gazdálkodók értékesítési nehézségeinek említéséből származnak a gyakorisági mutatók. Az újságok tulajdonosi szerkezetének megváltozása szabadabb újságírói munkát tett lehetővé. A kilencvenes évektől a szerkesztőségek bátrabban írnak a nehézségekről, gondokról, agrárdemonstrációkról. A javuló újságírói szakmai munka a gondok kérdésében is egyre gyakrabban keresi az összefüggéseket. Figyelemreméltó, hogy míg a munkaerő-, és a negatív élethelyzet kategóriájának kérdéskörében választóvonal a rendszerváltás, addig a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló pozitív fogalmak gyakoriságában nincs változás a kilencvenes évek után. Az általam elemzett tömegkommunikációs eszközök alig tartanak napirenden a mezőgazdaságból élőkkel kapcsolatban pozitív fogalmakat. Nem tud a közbeszéd tárgyává válni a megélhetés, a haszon, az ösztönzés, a biztos jövedelem fogalmai. Az élethelyzetet leíró fogalomkör gyakorisága 2005-ben emelkedik meg. A kormány ekkor tárgyal először sikeresen az agrárgazdálkodókkal. Megoldások születnek a raktározásról, értékesítésről, rendezik a támogatások folyósításának és hitelek átütőmezésének egy részét, hosszú távú megoldások születnek.

A három vizsgált sajtóorgánium egységes elemzésekor már kitértem arra, milyen alacsony gyakorisággal szerepel a mezőgazdasági közlésekben a társadalmi fogalomkör. Utaltam rá, hogy az alacsony gyakoriság vizsgálatát tovább kell árnyalni a részletes elemzéssel. Ennek az egységnek a vizsgálatával tudom a személyes érdeklődésemet kifejező tudomány kategória előfordulását elemezni.

Az elemzett sajtótermékekben az általam felállított kategóriarendszerekből a mezőgazdasággal kapcsolatban lévő társadalmi fogalmak közül a politika kategóriája a vizsgált időszak egészében magas gyakorisággal fordul elő. A politikai fogalmaknak 1957-ben és 1993-ban tulajdonítottak kiemelkedő jelentőséget az általam vizsgált sajtótermékek (27. ábra).

27. ábra: A mezőgazdasággal kapcsolatos társadalmi fogalmak gyakorisága (%) a vizsgált sajtótermékekben

Forrás: saját vizsgálat

1957-ben a kiugró gyakoriság egyik oka az 1956-os ellenforradalom napirenden tartása, az 1957. júliusában megfogalmazott agrárpolitikai tézisekre történő utalás és a szövetkezeti gazdálkodás előnyeinek hangsúlyozása. 1987-ig a közléseket a MSZMP tömegkommunikációs elveihez való igazodás, a propaganda határozta meg. A nyolcvanas évek végétől a Sajtótörvény adta lehetőségekkel élve egyre gyakrabban fordul elő a problémák határozott és következetes feltárása, az utánajárás, a felelősség nyilvánosság előtti bemutatása. 1993-ban újra kiemelkedő a politika gyakorisága. Az agrárátalakulás következményei ebben az évben uralják leginkább a közléseket. Új politikai kategória elemek jelennek meg: nemzetgazdaság, kormányzati politika, agrárdemonstráció. A politikai tartalmak a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló negatív tartalmakkal együtt kerülnek említésre. A következő években a mezőgazdaság témakörét az általános közbeszédhez hasonlóan áthatja a politika. A kormányzati döntések, az uniós csatlakozás, az agrárágazat nehézségeinek megoldása magasan tartja a kategória gyakoriságát. Megváltozik az újságírói munka: növekszik a sajtótájékoztatókról készült tudósítások száma; megjelennek az elemző cikkek, amelyek összefüggéseket keresnek a gondok és a politikai döntések között.

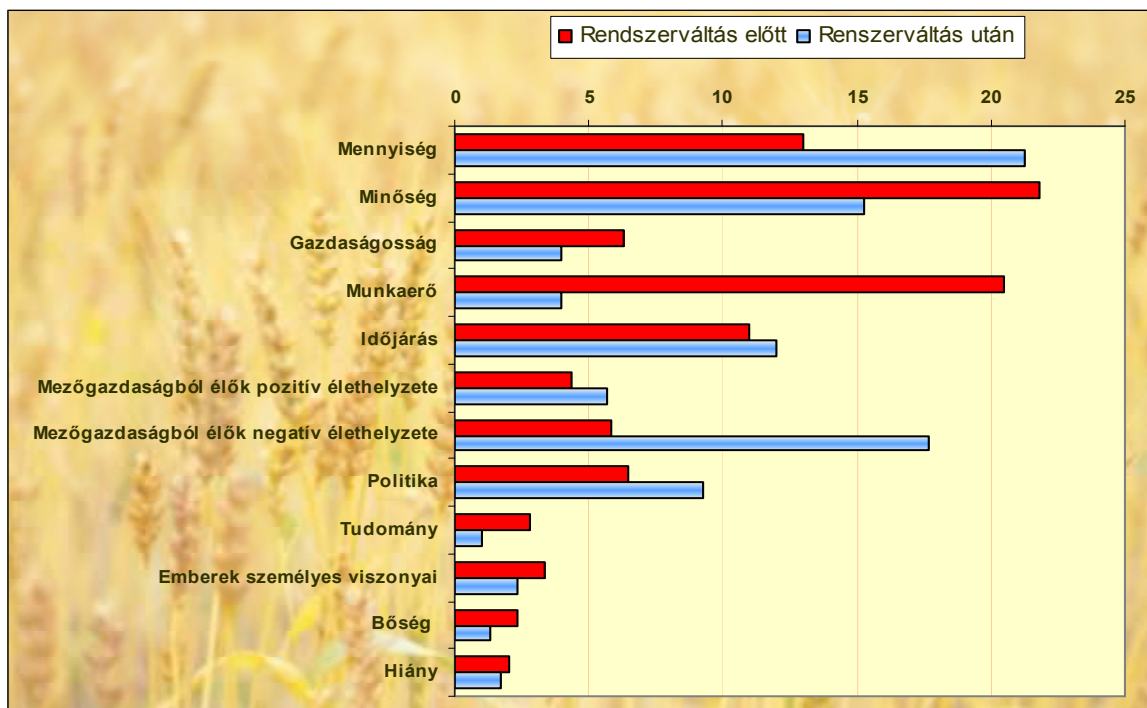
Az általam felállított társadalmi fogalomrendszer elemei közül összességében alacsony gyakorisággal szerepel az emberek személyes viszonyait tükröző kategória, a teljes vizsgált időszakot tekintve csak a tartalmak 3%-a foglalkozik ezzel a témával. A tömegkommunikációs eszközök a közvéleményt leginkább érdeklő témakör tartalmakra (árak, áruválaszték, kereslet, kínálat, fogyasztói árak) viszonylag csekély figyelmet fordítanak. A téma háttérbe szorítása két szempontból is figyelemreméltó. Az álta-

lam vizsgált cikkek az aratás és betakarítás témaköréből kerültek ki, ami a közlések elemzése nélkül feltételezné a fogyasztói árakkal és az ellátással kapcsolatos fogalmak magas gyakoriságát. Ez alapján azt feltételezhetnénk, hogy az újságok fontosnak tartják tájékoztatni az olvasókat ezekről a kérdésekről, megértetni az árak alakulásának folyamatát. Másrészt az alacsony gyakoriság azért is feltűnő, mert a piaci viszonyok, a kínálat kérdései különösen nagy hangsúlyt kapnak az emberek mindennapi életében, a közbeszédben, az újságíróknak csak ki kellene szolgálnia egy meglévő igényt. A személyközi kommunikációban ezek a kérdések még akkor is felszínre kerülnek, ha a tömegkommunikációs eszközök nem tartják őket napirenden. Az évenkénti bontás árnyaltabb képet mutat. A fogyasztói árakkal, a kínálattal, az áruellátással összefüggésbe hozható cikkek száma 1981-ben, az élelmiszerárak jelentős emelésének évében a legmagasabb. A rendszerváltás után az emberek személyes viszonyait tükröző tartalmak a gazdaság helyzetével, az aktualitásokkal, tehát a gazdák gondjaival összefüggésben kerülnek említésre. A gyümölcstúlermelés időszakában jellemző a piaci körkép típusú közlés. 2005-ben újra az átlagos gyakorisággal és témaszerkezettel utal a lap az emberek személyes viszonyaira, a fogyasztói árak kérdéskörét alig tartják napirenden a lapok.

A tudomány eredményeinek mezőgazdasági termelésre való hatása csak nagyon alacsony gyakorisággal szerepel a vizsgált tömegkommunikációs eszközökben. A tudomány kategóriája mezőgazdasági szaklapokban megjelenő témaszerkezet, alig szerepel a többi lapban. A napilapokban a kevés közlés is inkább az érdekes, lefényképezhető fajtakísérletekhez kapcsolódik, a szerkesztőségek részben nem ismerik, részben nem tartják fontosnak a tudományos eredmények közlését. A téma napirenden kívül tartása azt eredményezi, hogy a mezőgazdasággal összefüggésben a kutatás, kísérlet és ezek eredménye nem válik a közbeszéd tárgyává.

A gyakoriságok elemzésekor többször is kitértem arra, hogy az általam vizsgált közel ötven éves időszakban az egyes kategóriaelemek előfordulása és az újságírói munka tekintetében különbség figyelhető meg a rendszerváltás előtti és utáni évek adatai között. Az 1993 előtti és utáni időszak összehasonlító elemzéséből megállapítható, melyek azok a kategóriák, amelyeknek gyakoriságát a rendszerváltozás érinti, illetve melyek azok, amelyek 50 év távlatában is azonos tendenciát mutatnak. A 28. ábrán ebben a bontásban adom meg a gyakoriságokat, és ez alapján végzek összesített elemzést.

28. ábra: A kategóriák gyakoriság (%) rendszerváltás előtt és után

Forrás: saját vizsgálat

A kategóriák rendszerváltás előtti és utáni időszakban mért gyakoriságát elemezve az alábbi megállapítások tehetők:

- a rendszerváltás előtti és utáni időszakban lényegében azonos gyakorisággal szerepelnek: az időjárás, a mezőgazdaságból élők pozitív élethelyzete, az emberek személyes viszonyai, a bőség, a hiány kategóriái
- a rendszerváltás előtt magasabb gyakorisággal fordulnak elő: a minőség, a gazdaságosság, a munkaerő, a tudomány kategóriái
- a rendszerváltás után magasabb gyakorisággal fordulnak elő: a mennyiség, a mezőgazdaságból élők negatív élethelyzete, a politika kategóriái.

Az egypártrendszer idején a tömegkommunikációs alapelvekhez való igazodás, a propaganda elvárások teljesítése megszabta, hogy miről és milyen stílusban írtak az újságírók. A vizsgált időszak első periódusában - 1987-ig - az elemzett tömegkommunikációs eszközök a munkaerő, a minőség, a mennyiség és az időjárás kategóriáját tartották első-sorban napirenden. A minőség magas gyakorisági értéke hátterében a géppark állapotával összefüggő fogalmak említése áll. A munkaerő kategóriájának 20%-ot meghaladó gyakoriságában az játszik szerepet, hogy a közlésekben a termelőszövetkezeti munka leírásával összefüggő fogalmakat, a munkaszervezést, a parasztokról való gondoskodást, a munkakörülményeket említik a közlések. A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak közül a pozitív jelentést hordozó fogalmak gyakorisága alacsonyabb.

A negatív kontextust hordozó közlésekben csak elvétve jelennek meg olyan tartalmak, amelyek a termelőszövetkezetben dolgozók valódi gondjairól tudósítanak, kizárólag a nehéz fizikai munkával kapcsolatos kifejezések említése adja ennek a kategóriának a gyakoriságát. A szerkesztőségek nem fordítottak figyelmet a gazdaságosság, a tudomány, a bőség, a hiány és az emberek személyes viszonyait tükröző mezőgazdasági tartalmakra. A gazdálkodási folyamat fázisait illetően legszívesebben az eredményekről írtak: elsősorban a gazdálkodási sikereket, a gépesítés fontosságát és a mennyiségi növekedést emelték ki. A termelési sikerpropaganda jegyében fogant közlések a gazdasági-hatékonysági szempontok mellőzésével tudósítottak a tervek teljesítéséről.

A rendszerváltás előtti újságírói munka politikai irányítása miatt a közlések elemzése nélkül feltételezhetnénk, hogy a vizsgálati időszak első periódusában magasabb a politika fogalmkörébe tartozó kifejezések említése. A számok ennek ellenkezőjét bizonyítják. A rendszerváltás után a politikusok környezetében kommunikációs csapatok kezdték meg működésüket. A magas említésszám egyik oka, hogy rendszeressé válnak a sajtótájékoztatók. A politikusok olyan eszköznek tekintik a sajtót, amellyel gyorsan juttathatnak el információt a tömegekhez, szándékosan tematizálják az újságírói közléseket. A rendszerváltás utáni években kiemelkedően magas a mennyiség kategóriájának gyakorisága. Átolvasva a közléseket a számokon túl az mondható, hogy a rendszerváltás előtt a termelési sikerekről való tudósítás jelent meg a cikkekben, a rendszerváltás után pedig a profi kommunikációs szakemberek, sajtófőnökök munkájának eredménye mutatható ki a gyakoriságok hátterében. A sajtóérdeklődésekre, illetve a sajtótájékoztatókra a kommunikációs stábok kimutatásokkal, adathalmazokkal reagálnak és készülnek, ezzel bizonyos értelemben leegyszerűsítik az újságírói munkát. A táblázatokból a nem szakértő újságírók a mennyiségi adatokat tudják a legkönnyebben megérteni és közvetíteni. A mennyiségi eredmények közlésén túl a szerkesztőségek nem tartják fontosnak a ráfordítások, piaci viszonyok, tudományos eredmények termelésbe való beépülésének összefüggésében kezelni és értelmezni az adatokat.

Resümé: Kutatásom során a *Magyar Mezőgazdaság, a Napló és a Népszabadság* 1957 és 2005 között megjelent évfolyamainak minden hatodik évében az aratással és betakarítással összefüggésben lévő újságcikkeit elemeztem. Az elemzés első éveiben a vizsgált tömegkommunikációs eszközök a kedvező jelenségek hangsúlyozásával nyúj-

tottak értékelést a mezőgazdaság teljesítményéről. A gazdasági eredmények említésének gyakorisága meghaladta a gazdasági problémák említésének gyakoriságát, ami egyértelműen jelzi, hogy a tömegkommunikációs eszközök kiemelt feladatuknak tekintették a gazdasági sikerek bemutatását. A gazdasági propaganda nyolcvanas évekig végighúzódo jellegzetessége az volt, hogy a gazdaságosságra kevésbé kitekintő, egyoldalúan mennyiségi beállítottságú közlések a kedvező jelenségeket, a pozitív fejleményeket, az eredményeket igyekezett hangsúlyozni. A hetvenes évek közepétől egyre erőteljesebben érvényesült a mezőgazdaságról alkotott összkép árnyaltabbá válásának tendenciája: fokozatosan csökkent a pozitív képet adó közlések aránya, és növekedett az olyan írások száma, amelyek a kedvezőtlen jelenségekre és a feszültségekre is kitekintve a realitáshoz közelebb álló képet festettek a mezőgazdaságról. A nyolcvanas évektől fokozódott az informativitás, erősödött az újságírói szakszerűség, bár a magyarázatok egy részét az egyoldalúság, a sablonok alkalmazása, a tényleges tartalomnélküliség jellemezte. A rendszerváltás utáni években az újságok tulajdonosi szerkezetének megváltozásával párhuzamosan a tömegkommunikációs eszközök elemző igényű, gazdasági összefüggéseket bemutató cikkeiben adnak képet a mezőgazdaságról. Megjelentek a piaci törvényszerűségeket, a piaci orientációt, a versenyt, a versenyképességet a minőségi követelményekkel összefüggésbe hozó tudósítások.

A mezőgazdasági közléseknek csak 3%-a foglalkozott olyan kérdésekkel, amelyek a lakosság széles rétegeinek mindennapi életvitelére közvetlen hatással vannak (kínálat, áruellátás, fogyasztói árak). A teljes időszakot tekintve az állapítható meg, hogy a mezőgazdaságról szóló közlések nagyobbik, és terjedelménél fogva domináns hányada a gazdálkodásnak az újságok átlagolvasóitól tovább eső összetevőit állította a figyelem előterébe.

Az olvasóközönség nem mezőgazdasági szakértő rétegei a személyes életszférától és a napi tapasztalatoktól távol eső gazdasági területekről és kérdésekről elsősorban a tömegkommunikációs eszközök útján kapnak információt, így az ország mezőgazdasági potenciálját, helyzetét, fejlődését jelentős részben ezen információk alapján ítélik meg. A tömegkommunikációs hatáselméleteket figyelembe véve az állapítható meg, hogy az általam elemzett *Magyar Mezőgazdaság*, *Napló* és *Népszabadság* aratással és betakarítással foglalkozó 700 cikkének többségében a kedvezőtlen jelenségeket hangsúlyozó tömegkommunikációs összkép a mezőgazdasággal kapcsolatban szerepet játszhat az újságolvasókban a negatív benyomás hosszú távú megmaradásának. A tömegkommunikációs elméleteket és a hatáskutatásokat is figyelembe véve természetesen nem állítha-

tom, hogy a vizsgált tömegkommunikációs eszközök által alkotott kép egyértelműen meghatározza a mezőgazdaságról kialakított közvélekedést. Alapvető jelentőségűnek gondolom a személyes tapasztalatok és a személyközi kommunikáció csatornáin áramló információkat, különösen egy olyan társadalmi tevékenységforma esetében, mint a mezőgazdaság, amely rendkívül sok szálon keresztül befolyásolja az egyén életét, személyes világát. A tömegkommunikáció a lakosság egészében vagy egyes rétegeiben fellelhető véleményeknek csak az egyik forrása. Természetesen nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a tömegkommunikációból az egyénekhez jutó mezőgazdasági információk nem merülnek ki azokban a közlésekben, amelyeket jelen kutatás tárgyául választottam. Az általam elemzett közlések mellett a tömegkommunikációs üzenetfolyam más területeiről is levonható következtetés a mezőgazdaságra vonatkozóan. Dolgozatom nem is célzott meg többet, mint 700 mezőgazdasági témájú újságcikkből egy tendencia felvázolását.

5. ÖSSZEFOGLALÁS/SUMMARY

Magyarországon a tömegkommunikációs tendenciák vizsgálatát az 1980-as évek végén a *Tömegkommunikációs Kutatóközpont* munkatársai kezdték meg. Az első nagy terjedelmű értekezés Kováts Ildikó „Az ökológia kérdései a sajtóban” c. kiadványa volt. A gazdálkodás témakörét kutató első analízis 1987-ben ugyancsak a *Kutatóközpont* gondozásában jelent meg: „A tömegkommunikáció gazdasági közlései” címmel. A kutatók azt elemezték, hogy a gazdasági propaganda hogyan stimulálta a közvéleményt, milyen reakciókat váltott ki a lakosság körében. A mezőgazdaság társadalmi megítélésének szerepét ez a tanulmány külön nem érintette, a gazdálkodás egyik részterületeként, a többi gazdálkodási témakörrel azonos tartalmi mutatók alapján tettek megállapításokat az agrárágazat megítélésével összefüggésben. A gazdálkodás témakörét elemző átfogó kutatás a rendszerváltozás óta sem készült; a sajtó közléseinek a mezőgazdaság társadalmi megítélésben betöltött szerepét pedig még rövidebb elemzések sem vizsgálták. Az utóbbi években a médiakutatás tartalomelemzéses módszerét leginkább a marginális csoportok és kérdések sajtómegjelenésére, valamint a politikai nyilatkozatok, dokumentumok vizsgálatára használták fel.

A dolgozatom tárgyát képező tömegkommunikációs elemzés célja annak megállapítása volt, hogyan választ a sajtó a mezőgazdaság kapcsán a különböző események, eredmények, gazdálkodási témakörök között, és ezeket hogyan terjeszti a társadalomban. A tendenciaszerű együttes előfordulásokat kerestem azért, hogy bemutassam: a magyar sajtó milyen szerepet játszik a mezőgazdaság eredményeire és problémáira adott társadalmi válaszok kialakításában, és ezzel hogyan hat az agrárágazat társadalmi-gazdasági megítélésére.

Az irodalmi áttekintés alapján azt a következtetést vonom le, hogy a tömegkommunikáció a társadalom kommunikációs folyamatainak sajátos formája. A tömegkommunikációs eszközök által közvetített üzenetek a fogyasztási cikkekhez hasonlóan tömegcikk jellegűek, amelyeket tudatosan megépített, professzionális hálózatokon, és személyek közreműködésével juttatnak el a címzettekhez. A közvetített információk a valóságot nemcsak tükrözik, hanem konstruálják is. A tömegkommunikáció és a politika kapcsolatrendszerénekt elemezve úgy vélem: a tömegkommunikáció, a tömegkommunikációs eszközök fontos szerepet játszanak a közéletben, a politikában. Közvetítő

szerepet töltenek be a politika szereplői és az állampolgárok, a választók között. Magyarországon a politika és a tömegkommunikációs eszközök kapcsolatának írásos dokumentumai 1956-1959 között alakultak ki, amikor a Magyar Szocialista Munkáspárt határozatokban és vezető, irányító testületek állásfoglalásaiban rögzítette az alapelveket. Ezekben a dokumentumokban állandó elvként több mint 30 évig fenntartotta magát a hatalmi szempont, s elsősorban arra koncentrált a politika, hogy a tömegkommunikáció intézménye hol helyezkedjen el a politikai intézményrendszeren belül, hogyan biztosítható a hierarchikus irányítás, a működés feletti kontroll. Változó elvként figyelhető meg a politika és a társadalom viszonya, a párt és a tömegek kapcsolattartásának módja, a közvéleményről, a társadalom strukturális- értékrendbeli összetételéről vallott felfogás. Az 1989-es rendszerváltás után a politika és a tömegkommunikációs eszközök alárendelt kapcsolatára utaló dokumentum nem található a kormányhatározatokban, ugyanakkor fontos tény, hogy a médiatörvény elfogadásával a közszolgálati médiumok feletti ellenőrzés jogát a kuratóriumokon keresztül mégiscsak megtartotta a politikai elit. A hatáselméletek ismeretében úgy vélem, hogy a média részese a társadalmi és kulturális eseményeknek, hozzájárul a közgondolkodás témaszerkezetének alakításához. Befolyásoló ereje abban rejlik, hogy az általa kibocsátott információmennyiség a befogadó közönség kulturális környezetének állandó és szerves összetevőjévé válik. Ebből, a részben a tömegkommunikáció által előállított és fenntartott kulturális környezetből az egyén nem vonhatja ki magát, s bár nem kell, hogy elfogadja a tartalmakat, vagy magáévá tegye azt, attitűdjeit, véleményeit mégis azokhoz méri. Az elméletek ismeretében állítom: a sajtó elvitathatatlan szerepet játszik a közéleti-gazdasági folyamatok társadalmi megítélésében.

Kutatási célom megvalósításához a tartalomelemzés technikáját találtam megfelelőnek. A tartalomelemzés alkalmas a médiatermés leírására és összehasonlítására a társadalmi valósággal, lehetőséget teremt arra, hogy a mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos üzenetek visszatérő sajátosságai alapján vonjak le objektív következtetéseket az agrárágazattal kapcsolatos vélemények alakulásáról. Kutatásom elvégzéséhez a mezőgazdaság témakörének elemzésére alkalmas kategóriaszótárat alkottam.

Azt vizsgáltam, hogy a *Magyar Mezőgazdaság, a Hajdú-Bihar megyei Napló és a Népszabadság* milyen gyakorisággal foglalkozott a mezőgazdaság néhány területével, a gazdálkodási folyamat főbb fázisaival. A nagy terjedelmű közlésszám miatt a három sajtóorgánumban releváns szakaszként az adott év június 1. és október 31. közötti időszakára eső, aratással és betakarítással kapcsolatos közléseket elemeztem.

Az aratás és betakarítás témaköréhez kapcsolódó 700 cikk tartalomelemzéses vizsgálatával az alábbi eredményekre jutottam:

- Az összehasonlító elemzéséből megállapítható, hogy a vizsgált három sajtóorgánium lényegében egységes jelleget mutat a kategóriák gyakoriságában. Legmagasabb a gyakorisága a termelés leírásával összefüggésben lévő kategóriáknak (mennyiség, minőség, gazdaságosság, időjárás). Ezt követi a személyi tényezők (munkaerő, negatív élethelyzet, pozitív élethelyzet) egységének gyakorisága. A társadalmi fogalomkörbe rendezhető kategóriák (emberek személyes viszonyai, politika, tudomány) a személyi tényezőkhöz képest a közlések harmadában jelenik meg. A három sajtótermék közül a legtöbbször a *Népszabadságban* fordultak elő társadalmi fogalmak. Jelentős még a negatív fogalomkörbe sorolható kategóriák (mezőgazdaságból élők negatív élethelyzete, hiány) gyakorisága. Negatív közlések leggyakrabban a *Hajdú-Bihar megyei Naplóban* jelentek meg. Legalacsonyabb a gyakorisága a pozitív fogalomkör (mezőgazdaságból élők pozitív élethelyzete, bőség) elemeinek.
- A tendenciaszerű együttes előfordulások megállapításához a három média egységes elemzését végeztem el. A teljes vizsgált időszakot tekintve megállapítottam, hogy magas gyakorisággal fordulnak elő a közlésekben a mennyiség, a minőség, az időjárás és a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló negatív tartalmak. A teljes vizsgált időszakban csak nagyon alacsony gyakorisággal fordul elő a tudomány és az emberek személyes viszonyait tükröző mezőgazdasági tartalmak kategóriája. A termelés leírásával összefüggésben lévő fogalmak magas gyakorisága az újságolvasóban azt a látszatot kelti, hogy a mezőgazdaság elsősorban mennyiségi kategória, társadalmi megítélésének természetes velejárója teljesítményének értékelése.
- Az együttes elemzés évenkénti bontása alapján megállapítottam, hogy az újságírói stílus, és 6 kategória (mennyiség, minőség, gazdaságosság, munkaerő, politika, mezőgazdaságból élők negatív élethelyzete) gyakorisága eltér a rendszerváltás előtt és a rendszerváltás után.
- Az egypártrendszer idején a tömegkommunikációs alapelvekhez való igazodás, a propaganda elvárások teljesítése megszabta, hogy miről és milyen stílusban írtak az újságírók. A vizsgált időszak első periódusában - 1987-ig - az elemzett tömegkommunikációs eszközök a munkaerő, minőség, a mennyiség

és az időjárás kategóriáját tartották elsősorban napirenden. A szerkesztőségek nem fordítottak figyelmet a gazdaságosság, a tudomány, a bőség, a hiány és az emberek személyes viszonyait tükröző mezőgazdasági tartalmakra. A gazdálkodási folyamat fázisait illetően legszívesebben az eredményekről írtak: elsősorban a gazdálkodási sikereket, a gépesítés fontosságát és a mennyiségi növekedést emelték ki. A mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos személyi tényezők közül a munkaerő kategóriájába tartozó fogalmak említése a leggyakoribb. Az elemzésből azt állapítottam meg, hogy a vizsgálat első periódusában a mezőgazdaságból élők élethelyzetével összefüggésben lévő kategóriák elemeivel a közlések közel 10%-ában foglalkoztak a lapok. Az elemezett közlések 6,7%-a pozitív kontextusba helyezi a mezőgazdaságból élőket. Az újságcikkek 9,5%-a említ negatív fogalmakat a mezőgazdaságban dolgozókról, de csak elvétve jelentek meg olyan újságcikkek, amelyek a termelőszövetkezetekben dolgozók valódi gondjairól tudósítottak. A közvéleményt leginkább érdeklő témakörnek, az emberek személyes viszonyait tükröző fogalmaknak nem tulajdonítanak jelentőséget a lapok. A tudomány eredményeinek a mezőgazdasági termelésbe való beépülése alacsony gyakorisággal szerepelt a tömegkommunikációs eszközökben, de még így is több mint kétszerese a kategória előfordulása a rendszerváltás utáni gyakoriságnak.

- A rendszerváltás után megjelentek az elemző, a több szempontot is vizsgáló írások. A hibák, a gondok, a botrányok napirenden tartása már nemcsak a valóság visszatükrözésének, hanem a példányszám emelése, de legalább szinten tartása elvének teljesítése mentén történik. A rendszerváltás utáni években dominánssá válnak a mennyiség, a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló negatív tartalmak, és a politika kategóriájának gyakorisága. A negatív élethelyzetet leíró fogalmak előfordulása 1993-tól háromszor nagyobb gyakorisággal fordul elő, mint a rendszerváltás előtt. Csak kevés jelentőséget tulajdonítottak a közlésekben a munkaerő, a gazdaságosság és a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló pozitív tartalmaknak. Az összes közlésben lényegében értékelhetetlen gyakorisággal (1% alatt) szerepel a tudomány kategóriáját érintő tartalmak említése.
- A rendszerváltás utáni években az összes elemzett cikk 19,3%-a tartalmaz negatív fogalmat. A vizsgált újságcikkek 6,3%-ban szerepel a mezőgazda-

ságban élőkkel kapcsolatban pozitív tartalom. A gazdálkodással kapcsolatos társadalmi fogalmak közül csupán a politika kategóriájának említése figyelemreméltó: a közlések 9,3%-a utal a politikára, míg a rendszerváltás előtt ez az érték 6,5%.

- A hatáselméletek és saját kutatásom alapján azt a következtetést vonom le, hogy a mezőgazdaság társadalmi megítélésével kapcsolatban a többségében kedvezőtlen jelenségeket hangsúlyozó tömegkommunikációs összkép szerepet játszhat a negatív benyomás hosszú távú fennmaradásának.

SUMMARY

The analysis of the mass media's tendencies was started in Hungary by the *Mass Media Research Center (Tömegkommunikációs Kutatóközpont)* in the late 1980's. The first great volume paper was written by Ildikó Kovács entitled *The Questions of Ecology in the Press („Az ökológia kérdései a sajtóban”)*. The first analysis dealing with the topic of farming was also published by the *Mass Media Research Center*. The researchers were analyzing how the propaganda was stimulating the public opinion, what effects did it have on the people. It did not touch upon the role of the social judgment on agriculture by itself, however as a subfield of farming, they gave statements about this judgement based on identical content indicators. An overall analysis on the topic of farming has not yet been made since the change of regime; furthermore, about the social judgement on agriculture have not yet been examined by shorter analyses. In the latter years the content analysis method of the media research were mostly used in order to publish about marginal groups and questions, political declarations and examining documents.

The topic of my paper is the analysis of the mass media. I wanted to find out how the press chooses between the different events, results, farming topics, and how does it spread these topics in the society. I was looking for the tendency-like common incidences in order to present the role the Hungarian press was playing to form the public opinion about the results and problems of agriculture and how does this affect the public opinion of farming.

Based on the literary overview I deduct the inference that the mass communication is a specific form of the society's communicational processes. The messages mediated by the devices of the mass media are similar to consumer goods, because they get to the addressees via professional networks and a lot of people are collaborating to deliver those things. Having analyzed the connections between politics and mass media, the devices of the mass media play an important role in public life, in politics. They play a role between the actors of politics and the citizens. In Hungary, the written documents about the devices of the mass media were emerging between 1956 and 1959. The viewpoints of the powers that be were maintained for 30 years concentrating on the standpoint of the media in the political institution and

securing the hierarchical control above the performance. The relationship between politics and the society can be observed as a changing principle, that is how the party kept in contact with the masses (through the press), the society's structural notion gave evidence about this combination in the scale of values. After the 1989 political transformation there was no document in the government regulations indicating the subordinate connection between the mass media and politics, at the same time, it is an important fact, that having accepted the media laws, the political elite kept to itself the right of checking the public service media through the advisory boards. In view of the effect theories, I think that the media's influencing strength resides in the fact that the information quantity emitted by it becomes the audience's cultural environment's integral component. From this environment generated and maintained by the mass media the individual may not back out, although he does not have to accept the contents and make them his own, still his attitudes, opinions are measured against this. I claim it in the knowledge of the theories: the press plays an indisputable role in the social standing of the public-economic processes.

To accomplish my research aim I found the technique of the content analysis suitable. Content analysis is suitable for the description of the news and it can be compared with the social reality, and it also creates an opportunity to draw objective conclusions about the recurring peculiarities of the messages which are connected to agricultural production. To accomplish my research, I made a predicamental dictionary which is suitable for analyzing the agricultural theme.

I examined how often the Hungarian Agriculture (*Magyar Mezőgazdaság*), the Journal of Hajdú-Bihar County (*Hajdú-Bihar megyei Napló*) and the *Népszabadság* attended to some fields of the agriculture and the headlines of the farming procedure. Because of the great number of communication, I analyzed the bulletins in these three organs about reaping and gathering between the relevant period 1st of July and the 31st of October.

The result of examining 700 bulletins about reaping and gathering with the content analysis was the following:

- It is ascertainable according to the comparative analysis of the three organ, that they all show the same affinity in the prevalence of the predicaments. The highest prevalence has the predicaments prescribing the procedure of the

production (amount, quality, economy, weather). The next is the prevalence of the personal factor (labour-power, negative or positive walk of life). The predicaments belong to the sociality topic in accordance with the personal factor appear only the third of the bulletins. From the three organ, the Népszabadság contains mostly sociality topics. The prevalence of the negative bulletins are also considerable (the negative walk of life of the people living on agriculture, absence). The negative bulletins appears mostly in the Journal of Hajdú-Bihar County. The positive bulletins are the rarest (the positive walk of life of the people living on agriculture, abounding).

- To determine the tendency of the aggregate appearance, I analyze the three organs organically. According to the whole examined period I determined, that the negative extent concerning the amount, the quality, the weather and the walk of life of the people living on agriculture. The predicaments like science or personal contacts appear rarely in the whole examined period. The high prevalence of the definitions about the description of the farming procedure make it appear for the reader that the agriculture is primarily an amount predicament and its social discretionary's natural incident is to appraise its achievements.
- According to the annual dissociation of the aggregate analysis I determined that the prevalence of the journalist style and the six predicaments (amount, quality, economy, labor-power, politics, the negative walk of life of the people living on agriculture) differs before the change of regime and after that.
- In the time of the socialism adjusting to the principles of the mass communication and fulfilling the propaganda requirements dictated the extents and the writing style of the journalists. In the first half of the examined period – until 1987 – the analyzed mass communication tools holds on agenda primarily the predicaments of labor-power, quality, amount and weather. The newspapers did not take account of the agricultural topics affecting economy, science, abounding, absence or personal connections. In connection with the phases of the farming procedure they usually wrote about the results: they emphasized essentially the economic successes, the importance of the machinery and the increasing amounts. From the personal topics in connection with the agricultural raising the most frequently mentioned is the definition about labor-power. In

accordance with my analysis, I determined that in the first period of the examination about 10 percent of the newspapers' bulletins deals with topics about the walk of life of the people living on agriculture. 6,7 percent of the analyzed bulletins write positively about the people living on agriculture. 9,5 percent of the bulletins mention negative things about them, but only very rarely appear bulletins about the daily problems of the collective farmers. To the articles about personal connection, for which the public is mostly interested in, the newspapers do not attach significance. The infiltrate of the scientific achievements into the agricultural raising appears occasionally in the mass media, but it is twice more appearance like in the period after the change of the regime.

- After the change of the regime appear the analyzing bulletins which examine more aspects. Holding on agenda the mistakes, the problems, the scandals is not only happens with the aim of reflecting the real world, but with the aim of increasing or keeping the level of the printing-number. In the years after the change of the regime the predicaments of the amount, the negative walk of life of the people living on agriculture and the politics dominate. The topics describing the negative walk of life appear three times more from 1993 like before the change of the regime. Only little significance was attached to the topics about the labor-power, the economy or the positive walk of life of the people living on agriculture. The mention of the predicament of science in the examined bulletins is essentially unappraisable, the theme appears under 1 percent.
- In the years after the change of the regime from the whole examined bulletins, 19,3 percent contain positive definitions. 6,3 percent of the analyzed bulletins has positive extent about the people living on agriculture. From the social definitions of the economy topic only the politics is recordable: 9,3 percent of the bulletins mention politics, while this rate was 6,3 percent before the change of the regime.
- According to the action theories and to my research I conclude that the mostly adverse affect emphasized by the mess communication in connection with the social discretion of the agriculture can administer the long-keeping existence of the negative table.

6. IRODALOMJEGYZÉK

- ANTAL L. (1976): A tartalomelemzés alapjai. Magvető, Budapest, 15. p. 85. p.
- ANDORKA, R (1997): Bevezetés a szociológiába Osiris Kiadó, Budapest
- ANGELUSZ, R.(1979): A tömegkommunikáció hatása a vélemények alakulására. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest
- ANGELUSZ, R. (1995): Kommunikáló társadalom. Ferenczy, Budapest
- ANGELUSZ, R. (1998): Az új kommunikációs technikák és a nyilvánosság. Világosság, 1998/4.
- ARONSON, E. (1987): A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- ÁDÁM, Z. – SÜLE, L. – SZIRMAI, P. – WERNER, P.(1996): Kárverés. Figyelő, 1996.03.17. 18. p.
- BABBIE, E. (2003): A társadalomkutatás gyakorlata. Balassi, Budapest
- BARBIER, A média története
- BAJOMI-LÁZÁR, P. (2004): Sajtó, szabadság: médiapolitikai alternatívák. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár
- BAJOMI-LÁZÁR, P. (2005): A politika mediatizálódása és a média politizálódása. Média kutató 2005/tavasz
- BERELSON, B (1952): Content Analysis is Communications Research. New York: Free Press. 18. p.
- BERELSON, B & LAZARSFELD (1948): The Analysis os Communication Content. Chicago & New York: University of Chicago & Columbia University
- BERÁNYI, P.: Tájékoztatás és ideológiai harc. Pártélet 1980/8.
- BERNÁTH, L.(2000): Műfajismeret. Sajtóház Kiadó, Budapest
- BITA, D. (2006): Magad uram. A pártos sajtóról. Mozgó Világ 2006/1. 96-100. p.
- BIFÜ Kht (2002): Médiafogyasztási szokások, az országos és a helyi médiumok szerepe a balatoni közvélemény formálásában. Kutatási Zárótanulmány
- BOGÁR, L. (1989): Kitörési kísérleteink. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 70.p.
- BOZÓKI, A. - KOVÁCS É.(1991): A politikai pártok megnyilvánulásai a sajtóban a taxisblokádn idején. Szociológiai Szemle 1991/5.
- BUDA, B. (1994): A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Animula, Bp.

- BUDA, B. (1985): A tömegtájékoztatás nyelvének kommunikáció-lélektani és szociolingvisztikai sajátossága. In: Grétsy, L. (1985): Nyelvészet és tömegkommunikáció. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest
- BUZINKAY, G. (2005): A magyar sajtó története I. - Ráció, Budapest
- CARVER, T. (2004): Diskurzuselemzés és nyelvi fordulat. Politikatudományi Szemle, 2004/4. 143-148. p.
- CSIGÓ P. (1998): A gazdasági stabilizációs diskurzus. Szociológia Szemle 1998/3.
- CSITE, A. - KOVÁCH, I.: Poszt-szocialista átalakulás Közép-és Kelet-Európa rurális társadalmaiban, www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/kozgazd/gazdpol/csite/csitekov.htm
- DOMOKOS, L. (2005): Press & PR. Teleschola-könyvek, Budapest
- LEFTWICH, C. J. (1984): The Black Book of Polish Censorship, New York, Vintage Books
- DIMITRIJEV, A. V. (1980): A tömegkommunikáció a szocialista társadalom életében. Akadémiai Kiadó, Budapest
- EHMANN, B. (2002): A szöveg mélyén. Új Mandátum
- ENYEDI, GY. (1992): A magyar falu - nyertes, vesztes? Társadalmi Szemle, 1992/7-8.
- ESTÓK, J.- FEHÉR, GY.-GUNST, P.- VARGA, ZS. (2005): Agrárvilág Magyarországon 1848 - 2004. Argumentum Kiadó/Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest. 322. p.
- FARKAS, K. - PATAKI, J. - TARDOS, R. - TERESTYÉNYI, T. (1987): A tömegkommunikáció gazdasági közlései. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest
- FARKAS, Z. (1991): Állóháború. In: Magyar Politikai Évkönyv, 1991. 211. p.
- FM-PHARE (1994): Mezőgazdasági Szövetkezeti Kézikönyv, Földművelésügyi Minisztérium, Budapest. 36. p.
- FRICZ, T. (1988): Az MSZMP és a tömegkommunikáció. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest
- GALLAI, S.-TÖRÖK, G. (2003): Politika és politikatudomány. Aula Kiadó, Budapest
- GÁLIK, M. (2000): Médiagazdaságtan. Aula, Budapest
- GALLYAS, F - FÜLÖP, G. (1972): Mit kell tudni a világ sajtójáról? Kossuth 1972.
- GAYER, Z. (1997): A Híradó képi retorikájának néhány jellegzetessége. Replika 1997/26 69-80. p.
- GERBNER, G. (2002): A média rejtett üzenete. Osiris, Budapest

- GEORGE, A.L. (1959): Propaganda Analysis: A Study of Interferences Made from Nazi Propaganda is World War II. Evanston, IL: Row, Peterson
- GYÖRFFY, I. (2006): Tévépropaganda. Mozgó Világ 2006/. 85-88. p.
- HEGEDŰS, I. (2001): Sajtó és irányítás a Kádár-korszak végén.
Médiakutató 2001/tavaszi
- HEGEDŰS, I. - SZILÁGYI, G. M. - SIPOS, B. - NAVRACSICS, T.(2005): Politikai kommunikáció 2004-ben. Médiakutató 2005/Tavaszi
- HOLSTI, O.R. (1962): The belief system and national images: John Foster Dulles and the Soviet Union. Stanford University
- HORVÁTH, G. (2005): Előtérben a programalkotás.
Magyar Mezőgazdaság 2006/10. 6-7. p.
- HORVÁT, J. (2002): A televízió és az üzlet. Sajtóház Kiadó, Budapest
- JAKUSNÉ, H. É. (2002): A nyomtatott sajtó hírei a diskurzuselemzés szemszögéből.
Magyar Nyelvőr 2002/2. 142-156. p.
- JAKAB, Z. (1973): Tömegkommunikáció és szocializáció,
Rádió és televízió szemle 1973/4.
- JANIS, I. L. (1965): Language of Politics. Cambridge. MIT Press
- JENEI, Á. (2001): A tévéhíradók szervezetszociológiai vizsgálata.
Médiakutató 2001/ nyári
- JÓ B. (1999): A hírműsorok képi retorikája. Jel-Kép 1999/3.
- JUHÁSZ, P. (1987): Mai képünk a parasztságról s a falusi társadalom néhány jellegzetességéről. Medvetánc 1987/1 5-17. p.
- KÉRI, L. (2000): Hatalmi kísérletek, Helokin Kiadó, Budapest. 266. p.
- KÉRI, L. (2006): Agitprop, piár, politika. Mozgó Világ 2006/1. 45-52. p.
- KOVÁCS, K. (1998): Agrárgazdasági szereplők az átmenet éveiben.
Szociológiai Szemle 1998/3.
- LAKATOS, E.: A tájékoztatás időszerű kérdései. Pártélet 1984/3.
- LENGYEL, L. (2006): Tömegpropaganda és buborékpolitika.
Mozgó Világ 2006/1. 35-44. p.
- KANYÓ, L. (2002): A honvédség képe a magyar sajtóban 2000 január december. Új Honvédségi Szemle, 2002/1. 138-143. p.
- KAPITÁNY, Á. - KAPITÁNY, G. (1995): Rejtjelek 2. Kossuth, Budapest
- KAPITÁNY, Á. - KAPITÁNY, G. (1998): A választási kampányfilmek akaratlan üzenetei. Jel-Kép 1998/3.

- KAPITÁNY, Á. - KAPITÁNY, G. (2000): Tömegkommunikáció.
Sajtóház Kiadó, Budapest
- KARVALICS, L.: A tájékoztatáspolitikai elvei és gyakorlata. Pártélet 1983/3.
- KENYERES, L. - MÉSZÁROS, Z. (2005): Kábítószerkép a nyomtatott sajtóban.
Médiakutató 2005/Ősz
- KOLOS, T. - RÓBERT, P. (1992): A rendszerváltás társadalmi hatásai.
Valóság 1992/2.
- KOSÁRY, D. - NÉMETH G, B. (1985): A magyar sajtó története 1848-1892.
Akadémiai Kiadó 1985.
- KOVÁCH, I. (2005): Vidék, mezőgazdaság, Európai Unió csatlakozás - az értékek változása. MTA. Budapest
- KOVÁCS, J. (2004): Egyetemes és magyar agrárfejlődés. DE ATC, Debrecen, 307. p., 324.p., 328. p., 370.p.
- KOVÁCS, K. (1993): Agrárgazdasági szereplők az átmenet éveiben.
Szociológiai Szemle 1998/3.
- KOVÁTS, I. (1987): Az ökológia kérdései a sajtóban.
Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest
- KOVÁCS K. (1998): Agrárgazdasági szereplők az átmenet éveiben.
Szociológiai Szemle 1998/3.
- KÓSA, É (1993): A gyermek és a média kapcsolat a szocializáció kontextusában.
Kandidátusi értekezés
- KÓSA É, (1998): Szemben a képernyővel: Az audiovizuális média hatása a személyiségre, Budapest, Eötvös Kiadó
- KRIPPENDORF, K. (1995): A tartalomelemzés módszertanának alapjai. Balassi, Budapest, 22. p.
- LAKI L. (1997): A háztájiás tegnap és ma. Szociológiai Szemle 1997/1.
- LASARSFELD, P.S. - BERELSON, B. - GAUDET, H. (1948): The People's Choice. Columbia University Press
- LASSWELL. H. D. (1948): The structure and function of communication in society. In: The communication of Ideas. Harper and Bros
- LEHOTA, J. (2001): Marketingkutatás az agrárgazdaságban. Mezőgazda, Budapest
- MAGYAR, G. - PÁLL, K. - SZABÓ, A. - SZABÓ, M.: Tüntetések Budapesten,
Szociológiai Szemle 2000/4.
- MANFRED S. (1998): A jelképek megfejtése a tömegkommunikációs közlésekben.

Jel-Kép 1998/1.

McCOMBS, M. E. - SHAW, D. L. (1972): The agenda-setting function of mass media. Public Opinion Quarterly

McQUAIL, D. (2003): A tömegkommunikáció elmélete. Osiris, Budapest. 266. p.

MAJOROS, P. (2004): A kutatásmódszertan alapjai. Perfekt, Budapest, 143. p.

MESSING, V. (2004): Süketek párbeszéde. Médiakutató 2004/Tavaszi

NEWCOMB, T. M.: A kommunikatív aktus. In: Horányi Özséb (szerk.): Kommunikáció 1. Budapest, Közgazdasági és Jogi, 1977, 51p.

NAGY, ZS. (1994): Fél évszázad krónikása. Napló Lapkiadó Kft., Debrecen

ORBÁN, S. (1972): Két agrárforradalom Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest. 166. p., 169., 223. p.

NAGY, ZS. (1994): Fél évszázad krónikása, Napló Lapkiadó Kft, Debrecen

PAPÓCSI, L. – TAKÁCS, J. (2001): A megtiport falu. C.E.T gondolat könyvek, Bp.

PAPP, Á. - PARÓCZAYNÉ, K. M. (2000): Kommunikáció, tömegkommunikáció, médiakultúra. Nemzeti Szakképzési Intézet, Budapest

PETRUSEK, M. (1972): Szociometria. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

PIETILÄ V. (1979): Tartalomelemzés. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont. 59. p.

POKOL, B. (1995): Médiahatalom. Windsor Kiadó, Budapest

POKOL, B. (1996): Médiahatalom és politikai hatalom (In: Magyarország politikai évkönyve 1996. 58-72.p)

PRATKANIS, A. (1992): A rábeszélőgépi Ab Ovo, Budapest

ROMÁNY, P. (1993): Újabb agrármodell a láthatáron? Gazdálkodás 1993/8. 11-19. p.

ROMÁNY, P. - TAMÁSI, M. (2002): Agrárpolitikai fordulatok- agrártársadalmi változások. Bába Kiadó, Szeged

ROMÁNY, P. (2005): Hat évtized alatt - száz év teljesítménye? Magyar Mezőgazdaság 2005/ 21-37. sz.

ROMSICS, I. (2005): Magyarország története a XX. században, Osiris Kiadó, Budapest

SPARKS, C. (1998): Communism, capitalism and the mass media, London, Sage Publications

SZABADOS, K. (2006): A populisták mindent visznek. Mozgó Világ 2006/1. 76-84. p.

SZABÓ, M. (1991): Diszkurzív térben. Holmi 1991/. 868-889. p.

SZABÓ, M. (2003): A diszkurzív politikatudomány alapjai. L'Harmattan, Budapest

- SZABÓ, M (1997): Tiltakozási kultúra Magyarországon a rendszerváltás után a sajtó türében. Szociológiai Szemle 1997/4. 47-73.p.
- SZABÓ, M. (2003): Diskurzuselemzés és politikatudomány. Politikatudományi Szemle, 2003/3. 41-58. p.
- SZÁJBER, M. (2005): A médiatörténet és a sajtótörténet viszonyáról. Médiakutató, 2005/tavaszi
- SZEGI-TÓTH, F. (1996): Globális környezeti hatások kommunikációja. Jel Kép 1996/ 3. 81-108. p.
- SZELÉNYI, I. (1990): Városi társadalmi egyenlőtlenségek. Akadémiai Kiadó, Budapest
- SZECSKÓ, T. (1975): A tömegkommunikáció szociológiája, Kossuth Kiadó, Budapest
- SZECSKÓ, T. (1988): A tömegkommunikációs rendszer hosszú távú fejlesztése. Tömegkommunikációs Kutatóközpont belső kiadvány, Budapest
- TARDE, G. (1969): Opinion and Conservatoin. University of Chicago Press, Chicago
- TÓTH. E. - VARGA, Gy. (1997): Az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek helyzete és jövőbeni szerepe, Gazdálkodás 1998/1. 15-22. p.
- TÓTH O. (2001): Az állami díjas szövönöktől a tenyérjósáig: a Nők Lapja 1998-tól 1999-ig. Szociológiai Szemle 2001/1.
- TERESTYÉNI T. (1994): Szakadék a televíziós tájékoztatás és a közönség között. Jel-Kép 1994/2.
- TERESTYÉNI T. (2001): Magyarország és az Európai Unió a sajtó tükrében. Szociológiai Szemle 2001/2.
- TERESTYÉNI T. (2002): Magyarországi médiumok a közvélemény tükrében. ORTT, Budapest
- TOFFLER, A. (1993): Hatalomváltás. Európa Könyvkiadó, Budapest
- TORFING, J. (2004): Diskurzuselemzés és a Lacclau.Mouffe-féle posztstrukturalizmus. Politikatudományi Szemle., 2004/4 149-153 p.
- TÓTH, O. (2001): Az állami díjas szövönöktől a tenyérjósáig. Szociológiai Szemle 2001/1.
- VALUCH, T. (2001): Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Osiris, Budapest
- VARGA, GY. (1997): Az EU csatlakozás agrárgazdasági kilátásai, előnyök és hátrányok. MTA Agrártudományok Osztálya Integrációs Stratégiai Munkacsoport, Budapest
- VÁSÁRHELYI M. (1997): A környezettel kapcsolatos kérdések megjelenése a médiában 1993-ban és 1996-ban. Jel-Kép 1997/3.

- VASS, H. szerk. (1979): A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 106. p, 195. p., 197. p., 198. p., 354. p.
- VASS, H. szerk. (1968): A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. 1963-1966. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 244. p., 245. p., 293. p.
- VASS, H. szerk. (1974): A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. 1967-1970. Kossuth Könyvkiadó, Budapest
- VASS, H. szerk. (1978): A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1971-1975. Kossuth Könyvkiadó, Budapest
- VASS, H. szerk. (1983): A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1975-1980. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 69. p.
- VASS, H. szerk. (1988): A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1980-1985. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 135. p.
- VASS, H. szerk. (1994): A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1985- Kossuth Könyvkiadó, Budapest
- WESTLEY, B.H. - MacLEAN, M. S. : A közvetlen emberi kommunikációtól a tömegkommunikációig In.: Kommunikáció I-II. Bp. 1978
- VICSEK, L. (1996): Cigánykép a magyar sajtóban. Szociológiai Szemle, 1996/3.
- WITTGENSTEIN, L. (1963): Philosophische investigations. Blakwell, Oxford
- ZSOLT, P. (2000): Médiaháromszög, EU-Synergion, Budapest
- ZSOLT, P. (2002): Tömegkommunikációs elméletek, EU-Synergion, Vác
- Agrárgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 2004. Agrárgazdasági Kutatóintézet, 2005.
- Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 2003. KSH, Budapest 2004.

7. PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

Magyarországon megjelent előadás:

- Questions of pupose motivation among leaders. Európai Kihívások Konferencia Szeged 2005. CD Kiadvány. Társszerző: Juhász Csilla
- A vezetők elvárásának kérdései. Európai Kihívások Konferencia Szeged 2005. CD Kiadvány. Társszerző: Juhász Csilla
- Emberi és gazdasági tényezők szerepének vizsgálata a biztosítás megkötésekor. Európai Kihívások Konferencia Szeged 2005. CD Kiadvány. Társszerző: Juhász Csilla
- A szervezés és a kommunikáció szerepe a biztosítási piac működésében. Európai Kihívások Konferencia Szeged 2005. CD Kiadvány. Társszerző: Juhász Csilla
- A Magyar Mezőgazdaság folyóiratban 1957 és 2005 között a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak elemzése. XLVIII. Georgikon Napok Keszthely 2006. CD Kiadvány
- Az agrárgazdasági cikkekre alkalmazható tartalomelemzés módszertanának bemutatása. XXXI. Óvári Tudományos Napok Mosonmagyaróvár 2006.
- A mezőgazdaságban dolgozók munkakörülményeivel-, a munkavégzéssel kapcsolatos fogalmak megjelenése gyakoriságának elemzése a Hajdú-Bihari Napló 1957 és 2005 között megjelent cikkei alapján. Debrecen, AVA3 2007.

Magyarországon megjelent poszter:

- A mezőgazdasági termelésből élőkkel kapcsolatba hozható tartalmak és a politikai tartalmak gyakoriságának összefüggése a Magyar Mezőgazdaság folyóiratban 1957 és 2005 között. XLVIII. Georgikon Napok Keszthely 2006.
- A magyar mezőgazdaság folyóiratban 2005-ben megjelent aratással összefüggésbe hozható cikkeik elemzése. XXXI. Óvári Tudományos Napok Mosonmagyaróvár, 2006.

Tudományos konferencia idegen nyelven:

- The Mass Communication the Hungarian Socialist Worker's Party int the Resolution and Document between 1956-1989. microCad 2006. International Scientific Conference Miskolc.

Magyar nyelvű könyvrészlet:

- Agrárkutatások a Debreceni Regionális Tudásközpontban. Új inventárium. Nyíregyháza 2005.
- A tömegkommunikációs eszközök és a politika viszonya Magyarországon. Oktatói tanulmányok. DE HPFK 2007.
- A média megértésének útja. Válogatott tanulmányok DE HPFK 2007.

Idegen nyelvű könyvrészlet.

- Analyzing the thematic structure of a Hungarian agricultural journal with the method of content analysis. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola 2007. Kiadás alatt

Intézeti Kiadvány idegen nyelven:

- The historical roots and the present aducational stucture of the Universty of Debrecen. Debreceni Egyetem 2005.

Intézeti Kiadvány magyar nyelven:

- A Debreceni Egyetem története és képzési struktúrája. Debreceni Egyetem 2005.

8. ÁBRA- KÉP- és TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. ábra: Társadalmi kommunikációs modell	9. oldal
2. ábra: A Magyar Mezőgazdaság folyóiratban elemzett tartalmak gyakorisága (%) a teljes vizsgált időszakban	79. oldal
3. ábra: A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak gyakorisága (%)	81. oldal
4. ábra: A mezőgazdasági termelésből élőkkel kapcsolatba hozható pozitív-, és negatív tartalmak gyakorisága (%)	83. oldal
5. ábra: A mezőgazdasági termelésből élőkkel kapcsolatba hozható negatív-, és politikai tartalmak gyakorisága (%)	84. oldal
6. ábra: A mezőgazdasági termelésből élőkkel kapcsolatba hozható pozitív-, és politikai tartalmak gyakorisága (%)	84. oldal
7. ábra: Munkaerővel kapcsolatba hozható tartalmak gyakorisága (%)	85. oldal
8. ábra: A tudomány fogalmával összefüggésbe hozható tartalmak gyakorisága (%)	86. oldal
9. ábra: A Naplóban elemzett tartalmak gyakorisága (%) a teljes vizsgált időszakban	89. oldal
10. ábra: A mennyiségi és minőségi tartalmak gyakorisága (%) a Naplóban	90. oldal
11. ábra: A mezőgazdasági termelésből élők élethelyzetére utaló tartalmak gyakorisága (%)	92. oldal
12. ábra: A mezőgazdasági termelésből élők élethelyzetére pozitív-, és negatív tartalmak gyakorisága (%)	92. oldal
13. ábra: A munkaerőre utaló tartalmak gyakorisága (%) a Naplóban	94. oldal
14. ábra: Az időjárásra utaló tartalmak gyakorisága (%) a Naplóban	96. oldal
15. ábra: A politikára utaló tartalmak gyakorisága (%) a Naplóban	97. oldal
16. ábra: A Népszabadságban elemzett tartalmak gyakorisága (%) a teljes vizsgált időszakban	102. oldal
17. ábra: A mennyiségi és minőségi tartalmak gyakorisága (%) a Népszabadságban	103. oldal
18. ábra: A munkaerőre utaló tartalmak gyakorisága (%) a Népszabadságban	105. oldal

19. ábra: A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak gyakorisága (%) a Népszabadságban	107. oldal
20. ábra: A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló pozitív-, és negatív tartalmak gyakorisága (%) a Népszabadságban	107. oldal
21. ábra: A politikára utaló tartalmak gyakorisága (%) a Népszabadságban	110. oldal
22. ábra: Az emberek személyes viszonyait tükröző gazdasági tartalmak gyakorisága (%) a Népszabadságban	112. oldal
23. ábra: A vizsgált tartalmak gyakorisága (%) a tömegkommunikációs eszközökben (1957-2005)	115. oldal
24. ábra: A fogalmi egységek gyakorisága (%) a vizsgált médiumokban	117. oldal
25. ábra: A termelés leírásával összefüggésben lévő kategóriák gyakorisága (%) a vizsgált sajtótermékekben	119. oldal
26. ábra: A mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos személyi tényezők gyakorisága (%) a vizsgált sajtótermékekben	120. oldal
27. ábra: A mezőgazdasággal kapcsolatos társadalmi fogalmak gyakorisága (%) a vizsgált sajtótermékekben	122. oldal
28. ábra: A kategóriák gyakoriság (%) rendszerváltás előtt és után	124. oldal

1. kép: Magyar Hírmondó 1780.	14. oldal
2. kép: Pesti Hírlap 1914	14. oldal
3. kép: Népszava 1904.	15. oldal
4. kép: Szegedi Napló 1878.	15. oldal
5. kép: Telefonhírmondó 1899.	17. oldal
6. kép: Telefonhírmondó pecsét 1943.	17. oldal
7. kép: TV Híradó szignál	18. oldal
8. kép: TV Híradó stábértekezlet	18. oldal

1. táblázat: A tömegkommunikációval kapcsolatos kifejezések száma (db) az MSZMP határozataiban és dokumentumaiban 1956 – 1989 között.	21. oldal

2. táblázat: Az egyéni gazdaságok számának változása 1958 és 1962 között	40. oldal
3. táblázat: Mezőgazdasági foglalkoztatottak száma 1990 és 2002 között	45. oldal
4. táblázat: Cikkek száma a vizsgált sajtótermékekben	76. oldal
5. táblázat: Cikkek száma a Magyar Mezőgazdaságban	78. oldal
6. táblázat: A Magyar Mezőgazdaságban vizsgált tartalmak gyakorisága (%) 1957-2005 között	79. oldal
7. táblázat: Cikkek száma a Naplóban	87. oldal
8. táblázat: A Naplóban vizsgált tartalmak gyakorisága (%) 1957-2005 között	88. oldal
9. táblázat: Cikkek száma a Népszabadságban	99. oldal
10. táblázat: A Népszabadságban vizsgált tartalmak gyakorisága (%) 1957-2005 között	101. oldal

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Egy doktori értekezés elkészítése nagyfokú önállóságot feltételez és kíván meg, mégsem végezhető el egyedül a feladat. Szerencsésnek mondhatom magam, hiszen bízatókra és támogatókra leltem kutatásom során, s talán nem túlzás azt állítanom, ezek egy része messze túlmutat a hivatalos kapcsolaton.

Mindenekelőtt köszönettel tartozom **Dr. Nagy Jánosnak**, aki a Debreceni Egyetem rektoraként új kihívást, egy új pálya esélyét teremtette meg számomra azzal, hogy támogatta tudományos karrierem elindulását.

Köszönöm a Hajdúböszörményi Pedagógiai Főiskolai Kar dékánjának, **Dr. Varga Gyulának**, hogy a fél éves fizetés nélküli szabadság kiadásával biztosította az intenzív kutatás lehetőségét, a későbbiekben pedig erkölcsileg és anyagilag is támogatta munkámat.

Köszönöm témavezetőmnek, **Dr. Baranyi Bélának** azt a megértést, ahogyan elfogadta disszertációm első változatát. Témavezetését inkább nevezhetném együttgondolkodásnak, mint irányításnak, amellyel jó érzékkel alkalmazkodott önállóságra törekvő személyiségemhez.

Köszönettel tartozom az agrárcentrum munkatudományi tanszéke munkatársainak. Büszkén mondhatom, hogy a tanszék tiszteletbeli tagja lettem. Minden munkatárstól megértést, segítséget kaptam, s ezt megtisztelőnek érzem. Ezen a tanszéken folytattam humánmenedzser tanulmányokat, itt kezdtem el mélyrehatóan foglalkozni tömegkommunikációs kutatással.

Dr. Juhász Csilla szakmai irányításával, készítettem diplomamunkámat, amelyet disszertációm előzményének tekintek.

Köszönöm **Dr. Lácza Magdolna** és **Dr. Berde Csaba** opponensek disszertációmhoz fűzött bírálatát. Megtisztelőnek érzem, hogy két olyan tudós tett kiegészítéseket munkámhoz, akiket emberileg és szakmailag is nagyrabecsülök. Kritikájuk nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy egy letisztultabb, részleteiben is igényesebb dolgozatot készíthettem.

Végezetül, de nem utolsósorban, köszönettel tartozom családomnak. **Szüleimnek**, akik az intenzív kutatási időszakban segítettek a háztartás mindennapi gondjaiban. **Férjemnek**, aki öt diplomája megszerzésének tükrében nagyfokú megértéssel nézte lelkesedésemet, s aki dolgozatom többszöri átolvasásával segített a stiláris javításokban. **Gyermekeimnek**, aki hónapokon át szó nélkül viselte, ha néha háttérbe szorult, s aki egy 10 éves lány komolyságával büszkélkedik a mamájára.